

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE FİNANSMAN BİLİM DALI**

**KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK UYGULAMALARI
ÜZERİNDE VERGİ AHLÂKI VE VERGİ ADALETİ
ALGISININ ETKİSİ: KURUMSALLAŞMANIN ARACILIK
ROLÜ VE KOBİLER ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA**

**Hazırlayan
Salih POLAT**

**Danışman
Prof. Dr. Azzem ÖZKAN**

Doktora Tezi

**Temmuz 2016
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE FİNANSMAN BİLİM DALI**

**KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK UYGULAMALARI
ÜZERİNDE VERGİ AHLÂKI VE VERGİ ADALETİ
ALGISININ ETKİSİ: KURUMSALLAŞMANIN ARACILIK
ROLÜ VE KOBİLER ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA**

(Doktora Tezi)

**Hazırlayan
Salih POLAT**

**Danışman
Prof. Dr. Azzem ÖZKAN**

**Temmuz 2016
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Salih POLAT

“Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Üzerinde Vergi Ahlâkı ve Vergi Adaleti Algısının Etkisi: Kurumsallaşmanın Aracılık Rolü ve Kobiler Üzerinde Bir Araştırma” adlı Doktora tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Salih POLAT

Danışman

Prof. Dr. Azzem ÖZKAN

İşletme Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Osman UNUTULMAZ

Prof. Dr. Azzem ÖZKAN danışmanlığında Salih POLAT tarafından hazırlanan “**Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Üzerinde Vergi Ahlâkı ve Vergi Adaleti Algısının Etkisi: Kurumsallaşmanın Aracılık Rolü ve Kobiler Üzerinde Bir Araştırma**” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalında **Doktora** tezi olarak kabul edilmiştir.

13/07/2016

JÜRİ:

Danışman: Prof Dr. Azzem ÖZKAN
 Üye : Prof. Dr. Şaban UZAY
 Üye : Doç. Dr. Tekin AKDEMİR
 Üye : Doç. Dr. Ergün KÜÇÜK
 Üye : Doç. Dr. Şükran GÜNGÖR TANÇ

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulunun 14/7/16 tarih ve 15 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

14. / 7 / 2016

Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK
 Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR

Bu çalışmada kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) kavramı ve çeşitli kavramlarla ilişkisi üzerinde ayrıntılı olarak durulmuş, KSS ve vergi ilişkisi Türk vergi sistemi kapsamında incelenmiştir. Bu kapsamda vergi ahlâkı ve vergi adaleti algısının KSS uygulamaları üzerinde etkili olup olmadığı incelenmiş ve kurumsallaşmanın aracılık rolü Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'nde bulunan KOBİ'ler üzerinde yapılan araştırmayla test edilmiştir.

Tez konusunun belirlenmesinden tezin son aşamasına gelene kadar bana yol gösteren, yoğun iş temposu arasında, çok değerli vakitlerini ayırarak bana destek ve yardımlarını esirgemeyen, Tez Danışmanı saygıdeğer hocam Prof. Dr. Azzem Özkan'a teşekkür ederim.

Tecrübe ve bilgi birikimleriyle her zaman kendilerinden çok şeyler öğrendiğim, tez izleme komitesi üyeleri, çok değerli hocalarım, Prof. Dr. Şaban Uzay'a, Doç. Dr. Tekin Akdemir'e ve tezimin araştırma kısmında analizleri yapmamda destek olan değerli hocam, Prof. Dr. Mahmut Özdevecioğlu'na teşekkürlerimi sunarım.

Tezimin başından sonuna kadar desteklerini esirgemeyen değerli eşim Sümeyye Polat'a, biricik oğlum İbrahim Semih'e ve biricik kızım Meryem Rana'ya teşekkür ederim.

Ayrıca araştırma kısmında desteklerini esirgemeyen Kayseri Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası yöneticilerine, meslek mensuplarına ve araştırmaya katılarak anketleri dolduran işletme yöneticilerine teşekkürlerimi sunarım.

Salih POLAT

Kayseri, Temmuz 2016

KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK UYGULAMALARI ÜZERİNDE VERGİ AHLÂKI VE VERGİ ADALETİ ALGISININ ETKİSİ: KURUMSALLAŞMANIN ARACILIK ROLÜ VE KOBİLER ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA

Salih POLAT

**Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Doktora Tezi, Temmuz 2016
Danışman: Prof. Dr. Azzem ÖZKAN**

KISA ÖZET

Kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) ve vergi ilişkisini Türk vergi sistemi kapsamında ele alan bu çalışma; kavramsal çerçeve, Türk vergi mevzuatında yer alan kurumsal sosyal sorumluluk düzenlemeleri ve KOBİ'ler üzerine bir araştırma olmak üzere üç bölümden meydana gelmektedir. Bu çalışmanın amacı; vergi ahlâkı ve vergi adaleti algısının KSS uygulamaları üzerindeki etkisini, kurumsallaşmanın aracılık rolünü dikkate alarak ortaya koymaktır.

Çalışma KSS kavramı ve vergi ilişkisine odaklanarak, bu iki değişken arasındaki ilişkiyi belli sınırlar içerisinde ortaya koymuştur. Bu kapsamda öncelikle KSS uygulamasıyla (yasal, ekonomik, etik, gönüllü sorumluluk), vergi ahlâk düzeyi ve vergi adaleti algısı (genel, karşılıklı, yatay, dikey adalet, ceza, kişisel çıkar adaleti) ilişkisi ortaya konmuş ve bahse konu vergi ahlâkı ile vergi adaleti algısının KSS uygulamalarına etki edip etmediği incelenmiştir. Daha sonra kurumsallaşma düzeyinin (formalleşme, özerklik, profesyonelleşme, şeffaflık, tutarlılık) aracılık rolü test edilmiştir. Çalışmada Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'nde bulunan KOBİ'lere örnekleme yoluyla anket uygulanmıştır.

Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre; vergi ahlâk düzeyi ve vergi adaleti algısının KSS uygulamaları üzerindeki etkisinin pozitif olduğu, kurumsallaşma düzeyinin ise bu etkiyi daha da güçlendirdiği tespit edilmiştir.

KSS ve vergi ilişkisini belli sınırlar içerisinde açıklayan bu çalışma, kurumsallık boyutunu da modele dahil ederek özellikle KOBİ'ler için yol gösterici olmayı amaçlamıştır. Ayrıca ülkemizde bugüne kadar yapılan çalışmalardan farklı olarak, bu çalışmanın KSS ve vergi ilişkisine odaklanarak literatüre katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Vergi, KOBİ

**EFFECTS OF TAX MORAL AND TAX JUSTICE PERCEPTION ON
CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY PRACTICES: THE MEDIATION
ROLE OF INSTITUTIONALIZATION AND A RESEARCH ON SMES**

Salih POLAT

**Erciyes University, Social Sciences Institute
Ph. D Program Thesis, July 2016
Supervisor: Prof. Dr. Azzem ÖZKAN**

ABSTRACT

This study of corporate social responsibility (CSR) and tax relations is addressed within the scope the Turkish tax system. The study consists of three parts: theoretical framework, Turkish tax legislation in the field of corporate social responsibility regulations, and research on SMEs. The purpose of this study; tax morality and tax fairness perceptions of the impact of CSR practices, taking into account the role is to reveal through institutionalization.

The study is focused on the concept of CSR and tax relations, the relationship between these two variables revealed in specific limits. First, the level of tax morality and tax fairness perception relationship (general justice, mutual justice, horizontal justice, vertical justice, criminal justice, justice for personal gain) with CSR (legal responsibility, economic responsibility, ethical responsibility, discretionary responsibility) has been revealed. And tax fairness perception with said tax morality examined whether effects of CSR practices. Then, the role of intermediary in this affair has been tested level of institutionalization (formalization, autonomy, professionalization, transparency, stability). In this study, these relationships in the sample of SMEs in Kayseri Organized Industrial Zone has been applied by questionnaire method.

In the result of the study, it is found out that, the level of tax morality and tax justice positive effect on the perception that CSR initiatives, while the institutionalization level reveals further strengthen this effect.

This study describes the CSR and tax relations within specific limits, by including the institutionalization size model specifically intended to be a guide for SMEs. Also in our country, unlike the work done so far it is thought to contribute to the literature by focusing on the study of CSR and tax relations.

Key Words: Corporate Social Responsibility, Tax, SME

İÇİNDEKİLER

KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK UYGULAMALARI ÜZERİNDE VERGİ AHLÂKI VE VERGİ ADALETİ ALGISININ ETKİSİ: KURUMSALLAŞMANIN ARACILIK ROLÜ VE KOBİLER ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI.....	ii
KABUL ONAY.	iii
ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR	iv
KISA ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
TABLolar LİSTESİ.....	xvii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xx
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı ve Tarihsel Gelişimi.....	3
1.1.1. KSS Kavramının Farklı Kavramlarla Karşılaştırılması	5
1.1.2. KSS Kavramının Tarihsel Gelişimi	9
1.1.2.1. KSS Kavramının ABD'deki Gelişimi.....	10
1.1.2.2. KSS Kavramının Avrupa'daki Gelişimi.....	12
1.1.2.3. KSS Kavramının Türkiye'deki Gelişimi	13
1.1.3. KSS Kavramının Küresel Gelişimi	21
1.1.3.1. Küresel İşbirliği Anlaşması (Global Compact).....	23
1.1.3.2. OECD Çok Uluslu İşletmeler Rehberi.....	23
1.1.3.3. Uluslararası Çalışma Örgütü İlkeleri	24
1.1.3.4. ISO 26000 Standardı	25
1.1.3.5. Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative-GRI).....	26

1.1.3.6. Entegre Raporlama.....	29
1.1.3.7. SA 8000 (Social Accountability 8000)	29
1.1.3.8. AA1000 (AccountAbility 1000)	30
1.1.3.9. Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu (SMSK)	31
1.2. Genel Olarak KSS Uygulamaları	32
1.2.1. Sosyal Amaç Teşvikleri	32
1.2.2. Sosyal Amaç Bağlantılı Pazarlama	33
1.2.3. Kurumsal Sosyal Pazarlama	33
1.2.4. Kurumsal Hayırseverlik	33
1.2.5. Toplum Gönüllülüğü	34
1.2.6. Sosyal Açından Sorumluluk Taşıyan İş Uygulamaları	34
1.3. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Modelleri	36
1.3.1. Caroll'un KSS Modeli.....	37
1.3.2. Wattrick ve Cochran'ın KSS Modeli.....	39
1.3.3. Wood'un KSS Modeli	41
1.3.4. Frederick'in KSS Modeli.....	41
1.3.5. Sosyal Performans Kavramı ve Ölçümü	42

2. BÖLÜM

TÜRK VERGİ MEVZUATINDA YER ALAN KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK DÜZENLEMELERİ

2.1. Kurumlar Vergisi Kanunu ve Gelir Vergisi Kanunu'nda Yer Alan KSS Düzenlemeleri	50
2.1.1. Vakıf Üniversiteleri Bünyesinde Faaliyet Gösteren Sağlık Kurumlarının Muafiyeti	50
2.1.2. Eğitim Tesisleri ile Rehabilitasyon Merkezlerinin İşletilmesinden Elde Edilen Kazançlara İlişkin İstisna	51
2.1.3. Kurum Kazancından İndirilebilecek Bazı Harcamalar	51
2.1.3.1. Ar-Ge İndirimi	52
2.1.3.2. Sponsorluk Harcamaları.....	52
2.1.3.3. Bağış ve Yardımlar	53
2.1.3.3.1. Kurum Kazancının %5'i ile Sınırlı Bağış ve Yardımlar	53
2.1.3.3.2. Eğitim ve Sağlık Tesisleri ile Dini Tesislere İlişkin Bağış ve Yardımlar	54

2.1.3.3.3. Kùltür ve Turizm Amaçlı Bağışlar ile Yardımlar.....	56
2.1.3.3.4. Başbakanlık ve BK Tarafından Başlatılan Yardım Kampanyaları.....	56
2.1.3.3.5. Türkiye Kızılay Derneğine ve Türkiye Yeşilay Cemiyetine Yapılan Bağış veya Yardımlar	56
2.1.3.3.6. Fakirlere Yardım Amacıyla Gıda Bankacılığı Faaliyetinde Bulunan Dernek ve Vakıflara Bağışlanan Bazı Mallara Yönelik İstisna	57
2.1.3.3.7. Yükseköğretim Kurumlarına Yapılacak Bağış ve Yardımlar	57
2.1.4. İndirimli Kurumlar Vergisi.....	57
2.2. Katma Değer Vergisi Kanunu Kapsamında Yer Alan KSS Düzenlemeleri.....	58
2.2.1. Engellilerin Kullanımına Mahsus Araç ve Gereçlerin Tesliminde İstisna	58
2.2.2. Özel Okullar ve Üniversiteler Tarafından Bedelsiz Olarak Verilen Eğitim ve Öğretim Hizmetleri ile Öğrenci Yurtları Tarafından Bedelsiz Olarak Verilen Yurt Hizmetlerinde İstisna	59
2.2.3. Kanunların Gösterdiği Gerek Üzerine Yapılan Bedelsiz Teslim ve Hizmetlerde İstisna.....	59
2.2.4. Belli Kurum ve Kuruluşlara Yapılan Bedelsiz Teslim ve Hizmetlerde İstisna.....	59
2.2.5. Fakirlere Yardım Amacıyla Gıda Bankacılığı Faaliyetinde Bulunan Dernek ve Vakıflara Bağışlanan Bazı Malların Tesliminde İstisna	60
2.2.6. Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Kapsamındaki İşlemlerde İstisna.....	60
2.2.7. Metal, Plastik, Kâğıt, Cam Hurda ve Atıkların Teslimi.....	60
2.2.8. Patentli veya Faydalı Model Belgeli Buluşa İlişkin Gayri Maddi Hakların Kiralanması, Devri veya Satılması İşlemleri	60
2.2.9. Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde Verilen Teslim ve Hizmetler	61
2.2.10. Milli Eğitim Bakanlığına Bilgisayar ve Donanımlarının Bedelsiz Teslimleri ile Bunlara İlişkin Yazılım Teslimi ve Hizmetleri.....	61
2.3. Özel Tüketim Vergisi Kapsamında Yer Alan KSS Düzenlemeleri	61
2.4. Damga Vergisi Kapsamında Yer Alan KSS Düzenlemeleri.....	62
2.5. Emlak Vergisi Kanunu Kapsamında Yer Alan KSS Düzenlemeleri	62
2.6. Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu Kapsamında Yer Alan KSS Düzenlemeleri	63
2.7. Diğer Vergi Kanunları Kapsamında Yer Alan KSS Düzenlemeleri	63
2.8. Değerlendirme	64

3. BÖLÜM

VERGİ AHLÂKI VE VERGİ ADALETİ ALGISININ KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK UYGULAMALARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: KURUMSALLAŞMANIN ARACILIK ROLÜ (KAYSERİ'DEKİ KÜÇÜK VE ORTA BÜYÜKLÜKTEKİ İŞLETMELER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA)

3.1. Vergi Ahlâk Düzeyi, Vergi Adaleti Algısı, Kurumsallaşma ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişki Modeli	67
3.2. Araştırmada Kullanılan Ölçekler	68
3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	70
3.4. Anket Formunun Hazırlanması.....	71
3.5. Anket Formunun Pilot Uygulaması.....	71
3.6. Analiz Teknikleri.....	71
3.7. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği	72
3.8. Araştırma Modeli ve Hipotezler	73
3.9. Araştırma Bulguları.....	78
3.9.1. Katılımcılara ve KOBİ'lere İlişkin Bulgular	78
3.9.1.1. Katılımcılara İlişkin Özellikler	78
3.9.1.2. KOBİ'lere İlişkin Özellikler	78
3.9.2. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları	80
3.9.3. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamalarında, Kurumsallaşmanın Vergi Ahlâk Düzeyi ve Vergi Adaleti Algısına Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	82
3.9.3.1. Vergi Ahlâk Düzeyi ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	82
3.9.3.1.1. Vergi Ahlâk Düzeyi ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular.....	83
3.9.3.1.2. Vergi Ahlâk Düzeyi ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Formalleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular.....	84
3.9.3.1.3. Vergi Ahlâk Düzeyi ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Özerkliğin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular.....	85
3.9.3.1.4. Vergi Ahlâk Düzeyi ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Profesyonelleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	86

3.9.3.1.5. Vergi Ahlâk Düzeyi ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Şeffaflığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular.....	86
3.9.3.1.6. Vergi Ahlâk Düzeyi ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Tutarlılığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular.....	87
3.9.3.2. Vergi Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	88
3.9.3.2.1. Vergi Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallık Değişkeninin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	89
3.9.3.2.2. Genel Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	89
3.9.3.2.2.1. Genel Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Formalleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular.....	90
3.9.3.2.2.2. Genel Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Özerkliğin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	90
3.9.3.2.2.3. Genel Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Profesyoneleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular.....	91
3.9.3.2.2.4. Genel Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Şeffaflığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	92
3.9.3.2.2.5. Genel Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Tutarlılığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	93
3.9.3.2.3. Karşılıklı Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	93
3.9.3.2.3.1. Karşılıklı Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Formalleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular.....	93
3.9.3.2.3.2. Karşılıklı Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Özerkliğin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	94

3.9.3.2.3.3. Karşılıklı Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Profesyonelleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular.....	95
3.9.3.2.3.4. Karşılıklı Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Şeffaflığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	96
3.9.3.2.3.5. Karşılıklı Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Tutarlılığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	96
3.9.3.3. Yatay Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	97
3.9.3.3.3.1. Yatay Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Formalleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular.....	97
3.9.3.3.3.2. Yatay Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Özerkliğin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	98
3.9.3.3.3.3. Yatay Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Profesyonelleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular.....	99
3.9.3.3.3.4. Yatay Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Şeffaflığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	100
3.9.3.3.3.5. Yatay Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Tutarlılığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	100
3.9.3.2.5. Dikey Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	101
3.9.3.2.5.1. Dikey Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Formalleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular.....	101
3.9.3.2.5.2. Dikey Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Özerkliğin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	102
3.9.3.2.5.3. Dikey Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Profesyonelleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular.....	103

3.9.3.2.5.4. Dikey Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Şeffaflığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	104
3.9.3.2.5.5. Dikey Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Tutarlılığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	104
3.9.3.2.6. Ceza Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	105
3.9.3.2.6.1. Ceza Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Formalleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular.....	105
3.9.3.2.6.2. Ceza Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Özerkliğin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	106
3.9.3.2.6.3. Ceza Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Profesyonelleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular.....	107
3.9.3.2.6.4. Ceza Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Şeffaflığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	107
3.9.3.2.6.5. Ceza Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Tutarlılığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	108
3.9.3.2.7. Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	109
3.9.3.2.7.1. Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Formalleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular.....	109
3.9.3.2.7.2. Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Özerkliğin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	110
3.9.3.2.7.3. Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Profesyonelleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular.....	111
3.9.3.2.7.4. Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Şeffaflığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	111

3.9.3.2.7.5. Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Tutarlılığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	112
3.10. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi.....	113
3.10.1. Vergi Ahlâk Düzeyi ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolü	113
3.10.2. Vergi Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	117
3.10.2.1. Vergi Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular ..	117
3.10.2.2. Genel Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular ..	118
3.10.2.3. Karşılıklı Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	122
3.10.2.4. Yatay Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular ..	125
3.10.2.5. Dikey Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular ..	128
3.10.2.6. Ceza Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular ..	132
3.10.2.7. Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular	135
KAYNAKÇA	144
EKLER.....	153
ÖZ GEÇMİŞ.....	157

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
BIST	: Borsa İstanbul
BK	: Bakanlar Kurulu
BM	: Birleşmiş Milletler (United Nations)
CSR	: Corporate Social Responsibility
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirket
GRI	: Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative)
GVK	: Gelir Vergisi Kanunu
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)
ISO	: Uluslararası Standartlar Örgütü (International Organization for Standardization)
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
K	: Kurumsallık
KDV	: Katma Değer Vergisi
KDVGUT	: Katma Değer Vergisi Genel Uygulama Tebliği
KDVK	: Katma Değer Vergisi Kanunu
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükte İşletme (Small and Medium Enterprise (SME))
KSG	: Kurumsal Sosyal Girişim
KSS	: Kurumsal Sosyal Sorumluluk

KVK	: Kurumlar Vergisi Kanunu
NACE	: Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması (Nomenclature statistique des Activités économiques dans la Communauté Européenne)
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development)
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
SK	: Sürdürülebilir Kalkınma
SMSK	: Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
SR	: Sürdürülebilirlik Raporlaması
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
VA	: Vergi Ahlâkı
VAA	: Vergi Adaleti Algısı

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.	KSG'lerde Potansiyel Çıkarlar ve Kaygılar	35
Tablo 2.	Watrack ve Cochran'ın KSS (Sosyal Performans) Modeli.....	40
Tablo 3.	Wood'un KSS (Sosyal Performans) Modeli	41
Tablo 4.	Sosyal Katılım Raporlama Ölçeği	44
Tablo 5.	Özel Kanunlar Uyarınca İndirime Konu Edilebilecek veya Gider Yazılabilecek	64
Tablo 6.	Ölçek Güvenilirliği Analiz Sonuçları.....	72
Tablo 7.	Katılımcılara İlişkin Özellikler.....	78
Tablo 8.	KOBİ'lere İlişkin Özellikler.....	79
Tablo 9.	KOBİ'lerin Sektörel Dağılımı	79
Tablo 10.	Anketi Cevaplayan KOBİ Türleri	80
Tablo 11.	Değişkenler Arasındaki Korelasyon ve Tanımlayıcı İstatistikler.....	81
Tablo 12.	Hipotez 1f'nin Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi.....	83
Tablo 13.	Hipotez 1a'nın Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	84
Tablo 14.	Hipotez 1b'nin Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	85
Tablo 15.	Hipotez 1c'nin Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	86
Tablo 16.	Hipotez 1d'nin Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	87
Tablo 17.	Hipotez 1e'nin Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	87
Tablo 18.	Hipotez 2g'nin Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	89
Tablo 19.	Hipotez 2a1'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	90
Tablo 20.	Hipotez 2a2'nin Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	91
Tablo 21.	Hipotez 2a3'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	91
Tablo 22.	Hipotez 2a4'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	92
Tablo 23.	Hipotez 2a5'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	93
Tablo 24.	Hipotez 2b1'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	94
Tablo 25.	Hipotez 2b2'nin Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	94
Tablo 26.	Hipotez 2b3'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	95

Tablo 27.	Hipotez 2b4'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	96
Tablo 28.	Hipotez 2b5'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	97
Tablo 29.	Hipotez 2c1'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	98
Tablo 30.	Hipotez 2c2'nin Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	98
Tablo 31.	Hipotez 2c3'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	99
Tablo 32.	Hipotez 2c4'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	100
Tablo 33.	Hipotez 2c5'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	101
Tablo 34.	Hipotez 2d1'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	102
Tablo 35.	Hipotez 2d2'nin Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	102
Tablo 36.	Hipotez 2d3'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	103
Tablo 37.	Hipotez 2d4'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	104
Tablo 38.	Hipotez 2d5'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	104
Tablo 39.	Hipotez 2e1'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	105
Tablo 40.	Hipotez 2e2'nin Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	106
Tablo 41.	Hipotez 2e3'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	107
Tablo 42.	Hipotez 2e4'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	108
Tablo 43.	Hipotez 2e5'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	108
Tablo 44.	Hipotez 2f1'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	109
Tablo 45.	Hipotez 2f2'nin Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	110
Tablo 46.	Hipotez 2f3'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	111
Tablo 47.	Hipotez 2f4'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	112
Tablo 48.	Hipotez 2f5'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi	112
Tablo 49.	Vergi Ahlâk Düzeyi ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular.....	114
Tablo 50.	Vergi Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgu.....	118
Tablo 51.	Genel Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular.....	119

Tablo 52. Karşılıklı Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular.....	122
Tablo 53. Yatay Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular.....	125
Tablo 54. Dikey Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular.....	128
Tablo 55. Ceza Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular.....	132
Tablo 56. Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular.....	135

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.	Carroll'un KSS Modeli	38
Şekil 2.	Carroll'un Üç Alanlı KSS Modeli	39
Şekil 3.	Frederick'in KSS Modeli	42
Şekil 4.	Araştırma Modeli Değişkenleri: Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamalarında, Kurumsallaşmanın Vergi Ahlâk Düzeyi ve Vergi Adaleti Algısına Aracılık Etkisi.....	68
Şekil 5.	Araştırma Modeli: Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamalarında, Kurumsallaşmanın Vergi Ahlâk Düzeyi ve Vergi Adaleti Algısına Aracılık Etkisi	73
Şekil 6.	Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamalarında, Kurumsallaşmanın Vergi Ahlâk Düzeyine Aracılık Etkisi	83
Şekil 7.	Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamalarında, Kurumsallaşmanın Vergi Adaleti Algısına Aracılık Etkisi	88
Şekil 8.	Vergi Ahlâk Düzeyi ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşma Düzeyinin Aracılık Rolü	114
Şekil 9.	Vergi Ahlâk Düzeyi ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Formalleşmenin Aracılık Rolü	115
Şekil 10.	Vergi Ahlâk Düzeyi ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Özerkliğin Aracılık Rolü	115
Şekil 11.	Vergi Ahlâk Düzeyi ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Profesyonelleşmenin Aracılık Rolü.....	116
Şekil 12.	Vergi Ahlâk Düzeyi ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Şeffaflığın Aracılık Rolü	116
Şekil 13.	Vergi Ahlâk Düzeyi ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Tutarlılığın Aracılık Rolü	117
Şekil 14.	Vergi Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolü	118
Şekil 15.	Genel Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Formalleşmenin Aracılık Rolü	119

Şekil 16. Genel Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Özerkliğin Aracılık Rolü	120
Şekil 17. Genel Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Profesyonelleşmenin Aracılık Rolü.....	120
Şekil 18. Genel Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Şeffaflığın Aracılık Rolü	121
Şekil 19. Genel Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Tutarlılığın Aracılık Rolü	121
Şekil 20. Karşılıklı Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Formalleşmenin Aracılık Rolü	122
Şekil 21. Karşılıklı Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Özerkliğin Aracılık Rolü	123
Şekil 22. Karşılıklı Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Profesyonelleşmenin Aracılık Rolü.....	123
Şekil 23. Karşılıklı Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Şeffaflığın Aracılık Rolü	124
Şekil 24. Karşılıklı Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Tutarlılığın Aracılık Rolü	124
Şekil 25. Yatay Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Formalleşmenin Aracılık Rolü	126
Şekil 26. Yatay Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Özerkliğin Aracılık Rolü	126
Şekil 27. Yatay Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Profesyonelleşmenin Aracılık Rolü.....	127
Şekil 28. Yatay Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Şeffaflığın Aracılık Rolü	127
Şekil 29. Yatay Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Tutarlılığın Aracılık Rolü	128
Şekil 30. Dikey Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Formalleşmenin Aracılık Rolü	129

Şekil 31. Dikey Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Özerkliğin Aracılık Rolü	130
Şekil 32. Dikey Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Profesyonelleşmenin Aracılık Rolü.....	130
Şekil 33. Dikey Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Şeffaflığın Aracılık Rolü	131
Şekil 34. Dikey Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Tutarlılığın Aracılık Rolü	131
Şekil 35. Ceza Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Formalleşmenin Aracılık Rolü	132
Şekil 36. Ceza Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Özerkliğin Aracılık Rolü	133
Şekil 37. Ceza Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Profesyonelleşmenin Aracılık Rolü.....	133
Şekil 38. Ceza Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Şeffaflığın Aracılık Rolü	134
Şekil 39. Ceza Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Tutarlılığın Aracılık Rolü	134
Şekil 40. Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Formalleşmenin Aracılık Rolü	136
Şekil 41. Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Özerkliğin Aracılık Rolü	136
Şekil 42. Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Profesyonelleşmenin Aracılık Rolü.....	137
Şekil 43. Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Şeffaflığın Aracılık Rolü	137
Şekil 44. Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Tutarlılığın Aracılık Rolü	138

GİRİŞ

Günümüzde küreselleşme ile birlikte işletmelerin faaliyet alanları genişlemiş ve rekabet yapıları farklılaşmıştır. İşletmeler ise artan bu rekabet şartlarına uyum sağlamakla kalmayıp, ürün çeşidinin ve kalitenin artırılması ile beraber toplumsal ve çevresel etkilere karşı da duyarlı davranmak zorunda kalmışlardır.

Bu anlamda işletmeler günümüzde sadece kâr amacıyla hareket eden kurumlar olarak değil, yaşayan bir organizma halinde sorumluluk yüklenen ekonomik birimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle ekonomik ve hukuki düzenlemelere uymanın yanında, sosyal sorumluluk kapsamında işletmelerden toplumsal bir fayda da beklenir hale gelmiştir.

Buna bağlı olarak işletmeler kaynaklarını kâr getirici faaliyetler yanında, sosyal açıdan değer üreten faaliyetlere de tahsis etmektedir. Bu süreçte işletmelerin bir bütün olarak paydaşlarına karşı üstlenmiş olduğu sorumluluğunu yerine getirmesi, sosyal sorumluluk olarak ifade edilmektedir.

Kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) ise söz konusu faydanın hangi uygulamalarla nasıl sağlanacağı, bu uygulamaların hangi sosyal amaçlar için yürütüleceği ve kurumların paydaşlarına karşı bunu nasıl duyuracağı ile ilgilidir. Bu yönüyle vergisel düzenlemeler KSS uygulamalarında bir araç olarak kabul edilebilir.

Konuya ilişkin olarak yapılan literatür taramasında, KSS üzerinde bir kavram olarak büyük ölçüde uzlaşmanın sağlandığı ancak KSS uygulamalarının nasıl muhasebeleştirileceği ve ölçme sorununun nasıl çözüleceğine yönelik tartışmaların devam ettiği görülmektedir.

2000’li yıllardan sonra gittikçe artan biçimde kullanılan küresel raporlama ilkelerinin ve çeşitli standartların bu sorunun aşılmasına yönelik önemli adımlar olduğu savunulabilir. Ülkemizde ise konuya ilişkin olarak ortaya konan eserlerin daha çok tanımlayıcı nitelikte olduğu görülmektedir. Son yıllarda yapılan çalışmaların KSS’nin kavramsal olarak açıklanıp, kurumlar tarafından nasıl yorumlanıp uygulandığı, paydaş bakış açısı ve tüketici bakış açısı konularına odaklandığı görülmektedir. Bu anlamda KSS ve vergi ilişkisini doğrudan ele alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Bu çalışmanın amacı; vergi ahlâkı ve vergi adaleti algısının KSS uygulamaları üzerindeki etkisini, kurumsallaşmanın aracılık rolünü dikkate alarak ortaya koymak ve bu çerçevede Kayseri ilinde faaliyet gösteren KOBİ’ler üzerinde bir araştırma yapmaktır.

Bu çerçevede kurumsal sosyal sorumluluk kavramı ve bu kavramın çeşitli kavramlarla ilişkisi üzerinde ayrıntılı olarak durulmuş, KSS ve vergi ilişkisi Türk vergi sistemi kapsamında ele alınmıştır. Geliştirilen bir model yardımıyla vergi ahlâkı ve vergi adaleti algısının KSS uygulamalarına etki edip etmediği incelenmiş ve kurumsallaşmanın aracılık rolü test edilmiştir.

Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre; vergi ahlâk düzeyi ve vergi adaleti algısının KSS uygulamaları üzerindeki etkisinin pozitif olduğu, kurumsallaşma düzeyinin ise bu etkiyi daha da güçlendirdiği tespit edilmiştir.

KSS ve vergi ilişkisini belli sınırlar içerisinde açıklayan bu çalışma, kurumsallık boyutunu da modele dahil ederek özellikle KOBİ’ler için yol gösterici olmayı amaçlamıştır. Ayrıca ülkemizde bugüne kadar yapılan çalışmalardan farklı olarak, bu çalışmanın KSS ve vergi ilişkisine odaklanarak literatüre katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

1. BÖLÜM

KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde sosyal sorumluluk ve kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) kavramının ne olduğu ve çeşitli kavramlarla ilişkisi üzerinde ayrıntılı olarak durulacak, daha sonra tarihsel perspektif çerçevesinde KSS kavramının gelişimi ele alınacaktır. Sonraki kısımlarda ise genel olarak KSS uygulamalarından bahsedilip, KSS modelleri karşılaştırılmalı olarak incelenecektir. Bölümün sonunda KSS kavramının küresel gelişimi anlatılarak, küresel ölçekteki oluşumlar ve standartlar irdelenecek ve kavramın Türkiye'deki gelişimine değinilecektir.

1.1. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

Sorumluluk kavramı; başkalarını tanımak, onların değerlerine saygı göstermek, kısaca onların varlığını kabul etmektir. Sosyal sorumluluk ise, bir kurumun toplu yaşamdaki faaliyetlerden dolayı çevresine yaptığı olumlu veya olumsuz etkileri değerlendirip, olumsuz etkilere karşı önlem almasıdır.¹

İşletmeler günümüzde sadece kâr elde eden ekonomik hayatın bir parçası olmaktan çıkmış, yaşayan bir organizma halinde ve insanların tıpkı bir canlı gibi sorumluluk yüklediği bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle kurumlardan ekonomik ve hukuki zorunluluklara uymanın yanında sosyal sorumluluğu kapsamında toplumsal bir fayda da beklenir hale gelmiştir.

KSS kavramı üzerinde henüz bir uzlaşma sağlandığını söylemek mümkün değildir. Bu kavram kimilerine göre, kurumların temel amacı olan hissedarlarının kârlarını artırma

---

¹ Nejat Özüpek, *Kurum İmajı ve Sosyal Sorumluluk*, Eğitim Yayınları, 2. Baskı, Konya 2013, s.18,19.

hedefini gizlemek için ortaya atılmış bir yöntem iken; kimilerine göre, kurumların hızla karmaşıklaşan toplum yaşamında yerlerini almalarına yönelik bir paradigmadır.²

Kotler'e göre KSS, isteğe bağlı iş uygulamaları ve kurumsal kaynakların katkıları aracılığıyla toplumun refahını iyileştirmek için üstlenilen bir yükümlülüktür.³ Avrupa Birliği'ne (AB) göre KSS; kurumların gönüllü olarak, toplumsal ve çevresel konuları operasyonlarına ve paydaşlarıyla olan etkileşimlerine bütünleştirmeleridir.⁴ Başka bir tanımda KSS; kurumların çeşitli uygulamalarla, hedef kitlesine yönelik çevresel, ekonomik ve sosyal açıdan ortaya çıkardığı olumsuz etkileri azaltacak, hem kurumun hem de toplumun gelişimine katkı sağlayacak işlemleri planlaması, yürütmesi ve sonuçları paylaşması olarak tanımlanmıştır.⁵

KSS, toplumun değer yargılarıyla yakından ilişkilidir. Değer yargıları ise toplumdan topluma ve zamandan zamana değişkenlik gösterir. Bu durum da KSS kavramının kesin ve tam bir tanımını yapmayı güçleştirmektedir.⁶

Yukarıda bahsedilen tanımlardan hareketle KSS'nin kurumların hukuki zorunlulukları dışında gelişen sosyal, ekonomik, ekolojik ve etik boyutları bulunan; kurum paydaşlarının memnuniyeti yanında kârlılığı da hedefleyen, kurumu tüm çevresi ile birlikte geleceğe taşıyabilecek faaliyetlerin planlanıp uygulanmasını kapsadığı söylenebilir.⁷ Bu çerçevede KSS bir yönetim anlayışı ve iş yapma biçimi olarak düşünülebilir.

Aşağıda KSS'nin bazı kavramlarla karşılaştırması yapılarak önemli noktalarına vurgu yapılacaktır. Daha sonraki alt bölümde ise kavramın tarihsel gelişimi üzerinde durulacaktır.

² Sibel **Yamak**, *Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramının Gelişimi*, Beta Yayınları, İstanbul 2007, s.9-10.

³ Philip **Kotler** ve Nancy **Lee**, *Kurumsal Sosyal Sorumluluk*, (Çev.Sibel Kaçamak), MediaCat Yayınları, İstanbul 2013, s.23.

⁴ *Türkiye'de Kurumsal Sosyal Sorumluluk Değerlendirme Raporu*, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) Yayınları, Ankara 2008, s.4.

⁵ M. Canan **Öztürk**, Ömer **Torlak**, Nuray Tokgöz vd., *Kurumsal Sosyal Sorumluluk*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2013, s.5.

⁶ Özüpek, s.20.

⁷ A. Bahar **Ceritoğlu**, *Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve İşletmelerin Çevre Bilinci Eksenindeki Uygulamalarının Tüketici Satınalma Davranışı ve Kurum İmajı Algısına Etkisi*, Yalın Yayınları, İstanbul 2011, s.23.

1.1.1. KSS Kavramının Farklı Kavramlarla Karşılaştırılması

KSS kavramının farklı tanımlarına yukarıda yer verilmiştir. KSS literatüründe sık geçen bazı kavramları incelemek yararlı olacaktır:

Sürdürülebilir Kalkınma: Sürdürülebilir kalkınma (sustainable development) kavramı (SK); ekonomik, çevresel ve sosyal yaklaşımlar çerçevesinde insanların günlük yaşam ihtiyaçları ile doğal kaynakların sürdürülebilirliği arasında denge kurulmasıdır. SK, doğal kaynakları tüketmeden gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanmasına ve kalkınmasına imkan verecek şekilde programlama yapılmasını amaçlar.⁸ Düşük karbon emisyonlu kalkınma ve iklim değişikliğiyle mücadele gibi örnekler SK kapsamında değerlendirilmektedir.

KSS kurumların gönüllülük esasına dayanır ve paydaşları dikkate alır. Toplumsal ve çevresel faaliyetler esastır. SK ise üretim odaklı olup, kaynak planlaması esasına dayanır.

Davranış Kodları: Davranış kodları (codes of conduct), kurumların faaliyetleri esnasında toplumdaki taraflara karşı izlemeyi taahhüt ettiği davranış kuralları olarak tanımlanabilir.⁹ Bu kurallara uyulması tamamen gönüllülük esasına dayanır. Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) kurumlar çevreleriyle ilişkilerini düzenleyebilmek amacıyla 1930'lardan bu yana bazı normlar yayınlamaktadır. Küreselleşen ekonomide toplumun ve kurumun çevresel, sosyal ve ekonomik etkilerle ilgilenmeleri sonucunda bu kurallar gün geçtikçe artmaktadır.

Davranış kodları özellikle çok uluslu şirketlerin (ÇUŞ) denetim ve yönetim alanında uygulamaya koyduğu kurallar iken, KSS Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeler (KOBİ) dahil olmak üzere bütün kurumlarda uygulanabilir niteliktedir. AB'nin KSS konusunda 2004 yılında gerçekleştirmiş olduğu Çok Paydaşlı Avrupa Forumu'nda, kamu

⁸ Öztürk, Torlak, Tokgöz vd., s.12.

⁹ Aktan, C.C. ve Deniz Börü, (2007). Kurumsal Sosyal Sorumluluk, s.11-36. *In*: Kurumsal Sosyal Sorumluluk, İşletmeler ve Sosyal Sorumluluk (Ed: Coşkun C. Aktan). İktisadi Girişim ve İş Ahlâkı Derneği Yayınları, İstanbul.

otoritelerinin diğer aktörlerle işbirliği içerisinde özellikle KOBİ'lerin KSS bilincini artırması gerektiği vurgulanmıştır.¹⁰

Kurumsal Vatandaşlık: Kurumsal vatandaşlık, kurumların ticari faaliyetlerini yürütürken yasal, etik, sosyal kurallara uymasınıdır.¹¹ Vatandaşlık ülke üyelerinin hakları ve ödevleri olarak tanımlanırsa, kurumlar da ülke içinde belli hak ve ödevleri olan kurumsal vatandaş olarak tanımlanabilir. Buna göre kurumlar da kanunlara uymalı, toplumun değer yargılarına saygılı olmalı, çevre, doğal hayatın korunması, insan hakları, adalet gibi konularda duyarlı olmalıdır.

Uzun süredir ekonomik ve sosyal hedeflerin birbirlerinden ayrı ve rekabet eden hedefler olarak görüldüğü bir gerçektir. Ancak bu ayrım şeffaf ve bilgiye dayalı rekabet dünyasında giderek eskiyen bir perspektifi temsil etmektedir. Çünkü şirketler içinde yaşadığı toplumdan soyutlanamazlar. Bunun da ötesinde çevre şirketin rekabet yeteneğini doğrudan etkilemektedir. Örneğin eğitimin bir sosyal sorun olarak ortaya çıktığı toplumlarda, şirketin faydalandığı yerel iş gücü şirketin potansiyel rekabetini de olumsuz yönde etkileyecektir.¹²

Bu anlamda bahsedilen kavram KSS ile eş anlamlı olarak kullanılsa da bazı yönlerden farklılık taşımaktadır. Kurumsal vatandaşlık, özellikle ÇUŞ'ların faaliyet gösterdiği yerel çevrelerde uygulamış olduğu toplumsal etkinliklerle sınırlı kalırken; KSS kurumların tüm paydaşlarını ve operasyonlarını yani değer oluşturan tüm zincirin halkalarını ve bu halkalardaki etkinlikleri kapsamaktadır.¹³

Kurumsal Yönetişim:¹⁴ Kurumsal yönetişim (corporate governance), ticari kurumların yönetildiği ve kontrol edildiği bir sistemdir. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün (OECD) tanımına göre bu sistemde kurumların yönetim kademesinden çalışanlara kadar olan tüm ilişkiler belli ilkelere dayandırılır. Bu sistem, yetki ve

¹⁰ Çelik, Adnan, (2007). Şirketlerin Sosyal Sorumlulukları, s.80,81. In: Kurumsal Sosyal Sorumluluk, İşletmeler ve Sosyal Sorumluluk (Ed: Coşkun C. Aktan). İktisadi Girişim ve İş Ahlâkı Derneği Yayınları, İstanbul.

¹¹ Aktan ve Börü, s.22.

¹² Michael E. Porter and Mark R. Kramer, "The competitive advantage of corporate philanthropy", *Harvard Business Review*, Vol. 80, Issue 12, December 2002, p. 59.

¹³ Ceritoğlu, s.27.

¹⁴ Öztürk, Torlak, Tokgöz vd., s.14.

sorumluluk alanları dağılımının belirlendiği, güvenilirliğin ve şeffaflığın önem taşıdığı bir yönetim yapısı olarak tanımlanabilir.

Kurumsal yönetim; çalışanlar, yönetim kurulu, hissedarlar, üst yönetim, müşteriler ve tedarikçiler gibi çevrelerle ilişkileri konu edinir. Kurumsal yönetimde tüm kurallar (adil, saydam, hesap verebilir ve sorumlu bir yönetim) iyi tanımlanarak, kurumsal verimliliğin artırılması amaçlanır. Kurumsal yönetim, şeffaflık, hesap verebilirlik, sorumluluk ve adalet ilkelerinden oluşur.

Bu çerçevede kurumsal yönetim ile KSS'nin paydaşlar açısından sorumluluğa vurgu yapmaları iki kavramın ortak noktasını oluşturmaktadır. Bu anlamda şeffaflık ilkesinin KSS'ye de aynen uygulanabileceği söylenebilir. İşletmeler tarafından son yıllarda yayımlanan KSS raporları da bu anlayışın sonucudur. Ancak kurumsal yönetimin kurumlar için daha çok kurumsal ilişkiler ağında ağırlık taşıdığı söylenebilir.

Kurumsal Hesap Verme Sorumluluğu: Kurumsal hesap verme sorumluluğu (corporate accountability), kurumların sorumluluklarına yönelik açıklama, ispatlama veya hareketlerini raporlama görevidir. KSS ise, kurumun bütün sorumlulukları ile ilgilidir. Aslında bu kavram kurumsal yönetimi tamamlamaktadır.

Hesap verebilirlik, alınan kararların doğruluğunu kanıtlama ve sorumluluğunu kabullenme gerekliliğine işaret eder. Bu sorumluluk ise, üstlenilmiş bir faaliyet hakkında sayısal veya niteliksel açıklama yapma veya rapor verme görevidir. Ancak bunu gerçekleştiren kurum yöneticilerinin yalnızca ortakların çıkarları doğrultusunda değil; toplumun ihtiyaçlarını, beklentilerini ve doğanın korunmasını dikkate almak yönünde ahlaki yükümlülükleri vardır.¹⁵

KSS bir kurumun belli bir şekilde hareket etmesi gerektiğine işaret ederken, kurumsal hesap verme kurumun hareketlerini raporlama görevine işaret eder.¹⁶ Bu nedenle kavram kurumsal şeffaflık olarak da anılmaktadır.

Muhasebenin Temel Kavramlarından Sosyal Sorumluluk: Finansal tablo bileşenleri ve olayların hangilerinin muhasebe sistemi tarafından nasıl ve ne zaman kayda alınıp,

¹⁵ Öztürk, Torlak, Tokgöz vd., s.16, 17.

¹⁶ Aktan ve Börü, s.20.

ölçülüp, raporlanması hususları muhasebenin temel kavramları yardımıyla açıklanır. Başka bir deyişle temel kavramlar ölçme, kaydetme ve raporlamada yol gösterici bir konuma sahiptir.

Muhasebe organizasyonunda, uygulamaların gerçekleştirilmesinde, üretilen bilgilerin rapor edilmesinde belli bir ilgi grubunun değil, tüm ilgi gruplarının hatta tüm toplumun çıkarlarının gözetilmesi gereğine sosyal sorumluluk kavramı denir. Bu sorumluluğun kapsamı kurumun yöneticisi ile sınırlı olmayıp, kurumun işleyişi ile ilgisi bulunan ya da ileride ilgisi olabilecek taraflara kadar uzanmaktadır. Bu sorumluluk çerçevesinde hareket edildiğinde, muhasebe fonksiyonu tarafından sağlanan bilgiler gerçeğe uygun, tarafsız, ön yargısız ve adil olarak sağlanabilir.¹⁷

Bu kavram sayesinde belli kişi ve grupların değil, tüm toplumun çıkarlarının gözetilmesi ve bilgi üretiminde gerçeğe uygun, tarafsız ve dürüst davranılması mümkün hale gelmektedir. Kamuoyunu aydınlatma ilkesi bu kavramın bir sonucudur. Böylece bir kurum hakkında bilgi sahibi olmak isteyen herkes aynı finansal tablodan yararlanabilmektedir.¹⁸

Muhasebenin sosyal sorumluluğu, muhasebe sürecinin sadece belirli bir noktasıyla sınırlı değildir. Muhasebe organizasyonunun kurulmasından muhasebe uygulamalarının yürütülmesine, finansal tabloların düzenlenmesinden bu tabloların sunumuna kadar muhasebe sürecinin tüm aşamalarında kendini gösterir. Bu anlamda vergi rakamlarının doğru olarak üretilmesi de bu süreçte gerçekleşir. Bu süreçte muhasebeciler verginin tam olarak tahakkuk etmesine doğrudan etki yapabilirler. Bu nedenle meslek mensuplarının kurumları dürüst bir vergi mükellefi olmaya yöneltmesi, hem ulusal ekonomi hem de toplumun çıkarları yönünden oldukça önemlidir.¹⁹

İş Ahlâkı: KSS, kurum faaliyetlerinin paydaşlar üzerindeki etkisinin belirlenmesi, ölçülmesi ve raporlanmasına odaklanmaktadır. İş ahlâkı ise, belirli bir zaman diliminde evrensel kabul görmüş ya da belirli bir toplumda geçerliliği olan ahlaki değerler ve normlar çerçevesinde, iş yaşamına ait kurum içi ya da dışı çevresel faktörlerle

¹⁷ Özgül **Cemalcılar** ve Saime **Önce**, *Muhasebenin Kuramsal Yapısı*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 1999, s.38, 43.

¹⁸ Çelik, s.70.

¹⁹ Erdal A. **Özkol**, Muhsin Çelik ve Seçkin Gönen, “Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı ve Muhasebenin Sosyal Sorumluluğu”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:27, Ocak 2005, s.140,142.

etkileşime açık olan her türlü faaliyet ve davranışa yön verecek ahlaki yargılar geliştirme ve uygulama biçimidir.²⁰

Bu noktada bazı durumlarda eş anlamlı olarak kullanılan ahlâk ve etik kavramları arasındaki farkı belirtmekte fayda vardır. Ahlâk, insan eyleminin doğru ve yanlış gibi değer ölçüleriyle ifade edilmesini mümkün kılan yargı, tutum, davranış, ilke ve kurallardır. Etik ise, ahlaki konu edinen derin düşünme faaliyetidir. Bu bağlamda etik sözcüğünün ahlâk felsefesi anlamına gelmek üzere kullanılmasının daha uygun olduğu söylenebilir.²¹

İş yaparken tarafların üzerinde durduğu dürüstlük, işbirliği ve güvenilirlik gibi özellikler temel etik standartların da altyapısını oluşturur. Ancak kurumlar hukuksal varlıklardır ve hukukun çiğnenmesi kurumlar için bir tehdit unsurudur. Bu çerçevede vergi yasalarına uymayan ancak bağışta bulunan bir kurumun KSS dairesinde hareket etmiş olduğunu kabul etmek mümkün değildir.

1.1.2. KSS Kavramının Tarihsel Gelişimi

KSS kavramı bugüne yönelik bir olgu değildir. Tarihte kurumların bir takım sosyal sorumluluk faaliyetlerine giriştiği görülmektedir. Sümer tabletlerinde işçi haklarından söz edilmesi, milattan önce (MÖ) 1800'lerde Hammurabi Kralı'nın Babil'de ticari tarafların sorumluluklarını belirlemesi, MÖ 4. Yüzyılda Aristo'nun etik çalışması yaparak iş etiği kavramından söz etmesi buna örnek olarak verilebilir.²² Ancak kurumların güçlenmeye başladığı Sanayi Devrimi öncesinde KSS anlayışının örf, âdet, din ve kültürel yapıların baskıları ve gelişimleri sonucu şekillendiğini söyleyebiliriz.²³ Bunun yanında özel sermaye ile kamu çıkarlarının karşı karşıya olduğu her durumda KSS olgusu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle toplumsal kaygılara yönelik ticari uygulama ve düzenlemeleri tarihin her aşamasında görmek mümkündür.²⁴ Söz konusu gelişmeler daha ayrıntılı olarak aşağıda ele alınacaktır.

²⁰ Öztürk, Torlak, Tokgöz vd., s.10, 80.

²¹ Ertuğrul **Uzun**, *Adalet Meslek Etiği*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2013, s.8, 15.

²² Öztürk, Torlak, Tokgöz vd., s.7.

²³ Özüpek, s.25.

²⁴ Gül, Bayraktaroğlu, Burcu İlter ve Mustafa Tanyeri, *Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Pazarlamada Yeni Bir Paradigmaya Doğru*, Literatür Yayınları, İstanbul 2009, s.33.

1.1.2.1. KSS Kavramının ABD’deki Gelişimi

KSS kavramının bu ülkedeki gelişimi; felsefi, ahlaki ve pragmatik olarak üç başlık altında toplanabilir²⁵: 1860’lardan itibaren tröstlerin artan ekonomik ve toplumsal istismarlarına karşılık ortaya çıkan denetim ve tekel karşıtı kanunların uygulamaya konması liberal yaklaşımı değiştirmekten ziyade, sistemi oluşturan aktörlerin iyileştirilmesi ile açıklanabilir.

Bowen’in 1953 yılında yazmış olduğu “İşadamının Sosyal Sorumlulukları (Social Responsibilities of the Businessman)” adlı kitabı KSS alanında o ana kadar dile getirilmiş temel düşünceleri ve gelişimi sistemli bir biçimde kapsayan, geliştiren ve farklı tarafların konuya bakışını içeren önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır.

1960’lı yıllara gelindiğinde, işgören kaynaklı bazı baskıların da etkisiyle kuruma karşı olan güven sarsılmaya başlamıştır. Bu dönemde güçlenen tüketici hareketlerinin de etkisiyle iş dünyasında etik kavramı gündeme gelmiştir. Buna rağmen bazı bilim insanları bu dönemde KSS’ye dar bir elbise giydirmekte kararlıdır. Friedman, geniş kapsamlı bir sosyal sorumluluk kavramının kapitalizm açısından yıkıcı etkileri olabileceğini savunarak, kurumun temel sorumluluğunun hissedarlara karşı olduğunu vurgulamıştır. Örneğin, üniversitelere bağış yapmak gibi toplumsal refahı artırmak yönündeki çalışmalar kurumun değil, hissedarın kendi tasarrufunda olması gerektiğini belirtmiştir.²⁶

Bu dönemde kuramsal yazında sürdürülebilirlik göz önüne alınarak toplum, ekonomi ve çevre arasında denge kurmayı amaçlayan “Üçlü Raporlama” (Triple Bottom Line) yaklaşımı dikkat çekicidir. Bu yaklaşım sürdürülebilirliğin temelini oluşturan ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliğin bir arada değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.²⁷

1994 yılında Elkington’un aynı ismi taşıyan kitabından sonra yaygın olarak kullanılmaya başlanan bu yaklaşıma göre, kurumun nihai başarısı sadece finansal sonuçlarla ölçülemez. İşletme aynı zamanda sosyal ve çevresel sonuçları da

²⁵ Yamak, s.13-15.

²⁶ Yamak, s.27, 38-39.

²⁷ Çağrı Aksoy, “Sürdürülebilirlik Performansının Değerlendirilmesine Yönelik Ölçek Önerisi ve Türkiye’deki İşletmelerde Uygulaması”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013 (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s.20.

raporlamalıdır. Bu raporlar üç değişik yapıda olup birbirinden bağımsızdır. Bunlardan birincisi kurumsal kârın geleneksel ölçümüne dayanan kâr (**profit**) raporudur. İkincisi kurumun yaptığı işlerde sosyal yönden ne kadar sorumlu davrandığını ortaya koyan insan (**people**) raporudur. Üçüncüsü ise kurumun çevreye karşı davranışını ortaya koyan gezegen (**planet**) raporudur. Böylece 3 P'den oluşan raporlar belli bir zaman diliminde çevresel, finansal ve sosyal performansın ölçümünü ortaya koyacaktır.²⁸

Yukarıda ayrıntılı olarak özetlenen kurumsal gelişmeler değerlendirildiğinde, Amerika'da KSS kavramının gelişiminin hükümetlerin yaklaşımı ile yakından ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle 1970'li yıllardan sonra kitle iletişim araçlarının da etkisiyle, tüketicilerin kurumlar üzerinde baskısının arttığı görülmektedir. Bunun yanında gerek iç gerekse de dış gelişmeler KSS kavramının gelişmesine uygun ortam hazırlamıştır.

Bunun yanında ABD'de kurumların sadece mevzuata uygun hareket etmesi değil, söz konusu yapıyı gerekirse geliştirerek toplumsal yapıda liderlik etmesi beklenmektedir. Bu durumu kurumların sahiplik yapısı da desteklemektedir. Örneğin, halka açık kurumların fazlalığı çeşitli yatırımcı gruplarını güçlü kılmaktadır.²⁹

Sethi tarafından 1975 yılında kaleme alınan bir makalede, KSS kavramı üzerinde uzlaşılmış bir tanım bulunmadığı belirtilerek, KSS'yi yasaklayan, emreden ve bekleyen olarak üç farklı devlet anlayışı modelinin bulunduğu vurgulanmıştır. Bu çerçevede her bir modelde işletmeden beklenen davranış boyutları farklı olacaktır.³⁰

1990'lı yıllardan sonra KSS alanındaki gelişmelerde çok uluslu kurumlara yönelik uluslararası kurumların sayısındaki artış dikkat çekicidir. Bu durumu sadece uluslararası kurumların normatif davranışıyla açıklamak mümkün değildir. Bize göre, bu gelişmede bizzat çok uluslu kurumların etkisi olmuştur. Nitekim söz konusu kurumların neredeyse tamamında söz konusu uygulamaların yaptırımı bağlanmaması bunun kanıtıdır. Bir anlamda bu kurumlar ilgili konulara duyarsız olmadıklarını bahsedilen kurallara uyararak kanıtlamaya çalışmaktadır.

²⁸ Tuğçe G., Boran, *Türkiye'den Uygulama Örnekleriyle Kurumsal Sosyal Sorumluluk*, Beta Yayınları, İstanbul 2011, s.127.

²⁹ Yamak, s.121.

³⁰ S.Prakash **Sethi**, "Dimensions of Corporate Social Performance an Analytical Framework", *California Management Review*, Vol. 17, April 1975, p. 58, 63.

KSS yazını açısından söz konusu gelişmeler değerlendirildiğinde, KSS uygulamalarının nasıl muhasebeleştirileceği ve ölçme sorunu henüz çözülmüş değildir. 2000’li yıllardan sonra gittikçe artan biçimde kullanılan küresel raporlama ilkelerinin ve çeşitli standartların bu sorunun aşılmasına yönelik önemli adımlar olduğu savunulabilir.

1.1.2.2. KSS Kavramının Avrupa’daki Gelişimi

Avrupa’da KSS kavramının gelişiminde, her bir Avrupa ülkesinin konuya yaklaşımı ve AB perspektifinin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Şüphesiz her ülkenin kültürel birikimi konunun ele alınış biçimini de etkilemiştir.

II. Dünya Savaşı’ndan sonra ‘Refah Devleti’ anlayışının da etkisiyle Avrupa’da ortaya çıkan devlet müdahaleleri, İnsan Hakları Beyannamesi ile bireyin siyasal ve toplumsal gücünde ortaya çıkan artış, demokratikleşmenin de etkisiyle bireyi sosyal hayatta daha güçlü konuma taşımıştır. İki kutuplu siyaset dünyasının da etkisiyle örgütlenme hızla artmış ve kurum çevresinde baskı unsurları kurumların ekonomik atmosferini hızla değiştirmiştir. Ancak bu süreçte refah devleti uygulamaları öne çıkararak kurumlar açısından yasal düzenlemeler artmıştır. Başka bir deyişle ABD’deki liberal anlayış Avrupa’da yerini karma ekonomik anlayışa bırakmış olup, kurumlardan beklenen yasal sınırların dışına taşmamıştır.

1980’li yıllardan sonra, refah devleti uygulamalarında ortaya çıkan sıkıntılara toplumsal beklentiler de eşlik edince, kurumlardan KSS çerçevesinde beklentiler artmıştır. AB bünyesinde daha da olgunlaşan bu beklentiler, 1990’lı yıllarda küresel ölçekte ortaya çıkan düzenlemelerin de etkisiyle, 2000 yılından sonra Lizbon Çağrısı ve Yeşil Kitap gibi somut bildirimlerle KSS konusunu Avrupa’nın gündemine taşımıştır.

2012 yılında Rio Zirvesi ile sürdürülebilirlik konusu kapsamında yeniden güçlü bir şekilde gündeme gelen KSS, küresel ekonominin getirdiği sıkıntılar ve AB bünyesinde yaşanan siyasi çalkantılarla birlikte şimdilik ekonomik gündemin arka sıralarında yer bulmaktadır.

AB ülkelerinde KSS ile ilgili yasal düzenlemeler incelendiğinde, Almanya’da kurumların Kurumsal Yönetim Yasası’na uyulup uyulmadığı ve sosyal-çevresel faaliyetlerini açıklamak zorunda olduğu görülmektedir. Fransa’da kurumlar sosyal ve

çevresel etkiler hakkında yıllık rapor hazırlamaktadır. Borsada işlem gören kurumlar için bu rapor zorunludur. Ayrıca emeklilik fonları yatırımlarını seçerken finansal kriterler yanında sosyal kriterleri de göz önüne almak zorundadır. İngiltere’de emeklilik fonları benzer biçimde hareket etmektedir. Hollanda’da kurumlar yukarıdaki açıklamalara ek olarak ihracat kredisi alabilmek için OECD ÇUŞ Rehberi’ne uymak zorundadır. Belçika’da KSS faaliyetlerine ilişkin yıllık rapor hazırlanırken, İsveç ve Norveç’te tüm kurumların yıllık olarak çevresel rapor hazırlama zorunluluğu bulunmaktadır.³¹

1.1.2.3. KSS Kavramının Türkiye’deki Gelişimi

Yukarıdaki bölümlerde ele alındığı gibi, KSS konusunda Avrupa ve ABD arasında var olan yapısal, kültürel ve kurumsal farklılıklar KSS’nin ilgili ülkelerdeki algısını önemli ölçüde etkilemiştir. Ülkemizde de benzer durum söz konusudur. Bu durum kültürel farklılıklar dikkate alınarak tarihsel perspektif içinde aşağıda başlıklar halinde özetlenmiştir.

İslam Dini ve KSS:

KSS kavramı İslam dini açısından irdelendiğinde, İslam’da zekat kanalıyla sosyo-ekonomik adaletin sağlanması üzerinde önemle durulduğu görülmektedir. İslamiyet’in yardımlaşma ve toplumsal dayanışma gibi birçok konuyu çeşitli kurallara bağlaması, faizi yasaklaması, zekâtı emretmesi gibi konular, Türk toplumunun KSS açısından daha zengin bir tarihsel arka plana sahip olduğunu göstermektedir.³²

Ahilik Sistemi:

KSS kavramı iş ahlâkı açısından incelendiğinde, Ahilik teşkilatı, Lonca teşkilatı ve Vakıfların faaliyetleri KSS kapsamında ele alınabilir. Ahilik özünde bir esnaf dayanışma teşkilatıdır. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu’da yaşayan Müslüman halkın sanat, ticaret, ekonomi gibi çeşitli meslek alanlarında yetişmelerini sağlayan, onları hem ekonomik hem de ahlaki yönden yetiştiren, çalışma yaşamını iyi insan meziyetlerini esas alarak düzenleyen bir örgütlenmedir. Günümüzün esnaf odalarına benzer bir işlevi olan ahilik iyi ahlakın, doğruluğun, kardeşliğin,

³¹ Erkan Özgüç, “Kurumsal Sosyal Sorumluluk”, Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlik Etüdü, 2005, s.46.

³² Aktan ve Börü, s.23.

yardımseverliğin kısacası bütün güzel meziyetlerin birleştiği bir sosyo-ekonomik düzendir.³³ 15. Yüzyıldan sonra Lonca Teşkilatı olarak varlığını sürdüren bu yapı, hem yasal düzenlemelere uyulmasını sağlamış hem de haksız rekabetin doğmasını önlemiştir.

Ahilik sistemi, erken dönemlerden itibaren üretici/tüccar ve tüketici arasındaki ilişkilerin düzenlenmesini sağlayan, tüketiciye yönelik sosyal sorumluluklara ilişkin ilk uygulamalar arasında gösterilmektedir. Bu sistem bir taraftan esnaf arasında işbirliği ve dayanışmayı güçlendirirken bir taraftan da haksız rekabetin ve tekelciliğin önlenmesini amaçlamaktadır.³⁴

Vakıf Sistemi:

Bu sistem Osmanlı İmparatorluğu'nda eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi kamu hizmetlerinin temel kurumsal mekanizmasını oluşturmaktadır. Resmi kayıtlara göre, 19. Yüzyıl başlarında 15.000'den fazla vakıf olduğu bilinmektedir. Günümüzde Türkiye'de özellikle aile şirketlerinin birçoğunun vakıf kanalıyla KSS faaliyetlerini yürütmesini bu sistemin kültürel birikimine bağlayabiliriz.³⁵

Kurumlar bazı durumlarda KSG'leri kendi kurmuş olduğu vakıflarla birlikte yürütmeyi tercih edebilir. Hatta KSS konusu kapsamında yapılan çalışmalar tamamen bu vakıflar üzerinden yürütülebilir. Bu anlamda günümüzde pek çok aile holdingi bir vakfa sahiptir. Bu açıdan, toplumun kurumlardan beklentisinin tarihsel vakıf felsefesi etrafında şekillendiğini ve bunun kurumların KSS uygulamalarına yön verdiğini söyleyebiliriz.³⁶

SPK Uygulamaları:

KSS'nin bir yönetim anlayışı olarak kurumlara benimsetilmesi ve dünya çapında yaygınlaştırılması için hükümetler nezdinde imzalanan anlaşmalar, sözleşmeler, endeks ve standartlar bulunmaktadır. Bunun yanında ticari kurum ve kuruluşlar tarafından da davranış kodları ortaya konulmaktadır. İşte bu uygulamalardan ulusal olanlarından biri de Sermaye Piyasası Kurulu'nun (SPK) düzenlemeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

³³ Ahilik. (2013). Wikipedi. http://tr.wikipedia.org/wiki/Ahilik#cite_ref-4 (28/11/2013).

³⁴ Öcal, s.36.

³⁵ Ceritoğlu, s.46-47.

³⁶ Türkiye'de Kurumsal Sosyal Sorumluluk Değerlendirme Raporu, s.7.

SPK'nın 2003 yılında yayımladığı 'Kurumsal Yönetim İlkeleri'ne göre, BIST'e kayıtlı kurumların bu ilkeler kapsamında yıllık kurumsal raporlar yayınlamaları zorunludur. Bu kapsamda kurumlar faaliyet raporlarında çalışanların sosyal hakları, mesleki eğitimi ile diğer toplumsal ve çevresel sonuç doğuran kurum faaliyetlerine ilişkin kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri hakkında bilgi vermek zorundadır.

Bu ilkelerin uygulanması gönüllülük esasına dayanmakla birlikte, kurumlar yıllık faaliyet raporlarında bu ilkelerin uygulanıp uygulanmadığını belirtmekle yükümlüdür. Eğer ilkeler uygulanmıyorsa, kurumlar bunun nedenleriyle ilgili detaylı açıklamada bulunur. Kısmen uygulanıyorsa, kurumların paydaşlar arasında çıkan sorunların nasıl giderileceğini ve ilkelerin tamamen uygulanmasına yönelik bir yol haritası açıklaması beklenir.

Bahsedilen ilkelerde KSS'ye yönelik hükümler şöyle özetlenebilir:

- Menfaat sahipleri bölümünde paydaşlarla ilgili genel düzenlemeler bulunmaktadır. Bunun yanında kurumun insan kaynakları politikası, müşteri ve tedarikçilerle ilişkiler, etik kurallar ve sosyal sorumlulukla ilgili alt başlıklarda daha spesifik düzenlemeler vardır.

- Menfaat sahipleri bölümünün 3.5.2. maddesinde sosyal sorumlulukla ilgili aşağıdaki madde yer almaktadır.

“Şirket, sosyal sorumluluklarına karşı duyarlı olur; çevreye, tüketiciye, kamu sağlığına ilişkin düzenlemeler ile etik kurallara uyar. Şirket, uluslararası geçerliliğe sahip insan haklarına destek olur ve saygı gösterir. İrtikap ve rüşvet de dahil olmak üzere yolsuzluğun her türlüyle mücadele eder.”

- Kurumsal Yönetim Uyum Raporu Formatının 14. Maddesinde ise “Etik Kurallar ve Sosyal Sorumluluk” başlığı ile aşağıdaki açıklamalar yer almaktadır.

“Bu bölümde; şirket etik kurallarının internet sitesi vasıtasıyla kamuya açıklanıp açıklanmadığı hususu ile çevreye, bulunulan bölgeye ve genel olarak kamuya yönelik faaliyetler (desteklenen/öncülük edilen sosyal çalışmalar, bölge insanlarına yönelik sosyal çalışmalar v.b.) hakkında bilgiler açıklanacaktır.”

Türkiye’de KSS uygulamalarına ilişkin yasal belge niteliğindeki tek belge ‘Kurumsal Yönetim İlkeleri’dir. Bu belge bir bakıma yatırımcıların beklentilerinin karşılanmasıyla

ilgili, içsel itici güç olarak hissedar etkinliğinin güçlü olmadığını da ortaya koymaktadır. Bu anlamda Anglo-Sakson kurumsal yapıdaki kurumsal yatırımcı ve yatırımcı etkinliği gibi itici güçler Türkiye bağlamında geçerliliğini yitirmektedir.³⁷

Konuya ilişkin olarak yapılan bir araştırmada³⁸, 2004-2009 yıllarını kapsayan süreçte İMKB 100 endeksinde işlem gören kurumların finansal ve sosyal performansını kapsayan veriler dikkate alınarak kurumsal yönetimin etkinliği test edilmiştir. Buna göre kurumsal yönetimin, sermaye piyasasında yatırım kararları ve yatırımcıların güveninin sağlanması, sermaye maliyetlerinin düşürülmesi gibi hususlarda kurumların finansal performansına olumlu katkı sağladığı tespit edilmiştir.

BIST Uygulamaları:

Türkiye’de sosyal sorumluluk raporlamasının mevcut durumunun ortaya konmasına yönelik olarak 2006 yılında yapılan bir araştırmada, İMKB³⁹ 100 endeksine giren kurumlar, doküman incelemesi yoluyla araştırmaya konu edilmiştir. Buna göre KSS raporlamasının henüz başlangıç düzeyinde olduğu, yayınlanan raporlarda ise sırasıyla en fazla insan kaynakları, sağlık ve güvenlik konularına yer verildiği tespit edilmiştir. Sektörler arası farklılıklar Ki-Kare testi aracılığıyla test edilmiş olup, yalnızca çevreye yönelik açıklamaların istatistikî anlamda farklı olduğu belirlenmiştir.⁴⁰

Diğer yandan KSS uygulamaların halka açık kurumlara benimsetilmesini amaçlayan ulusal düzenlemelerden biri de BIST’in kendi çalışmalarıdır. Bu çalışmalardan biri de BIST’in sürdürülebilirlik endeksi projesidir. Proje bitiminde, sürdürülebilirlik kriterlerini yatırım süreçlerine ve faaliyetlerine dahil eden BIST şirketlerinden oluşturulacak bir Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Endeksinin yürürlüğe konulması planlanmaktadır.⁴¹

³⁷ Türkiye’de Kurumsal Sosyal Sorumluluk Değerlendirme Raporu, s.10-11.

³⁸ Burcu Kaynar, “Kurumsal Sosyal Sorumluluk Anlayışına Dayalı Sosyal Raporlamanın İşletme Performansı Üzerine Etkisi: Türkiye Uygulaması”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2011 (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s.138.

³⁹ 05/04/2013 tarihinden itibaren İMKB ismi kısaca BIST olarak değiştirilmiştir.

⁴⁰ A. Banu **Başar** ve Mehmet **Başar**, “Sosyal Sorumluluk Raporlaması ve Türkiye’deki Durumu”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:6, Sayı:2, Ocak 2006, s.213,228.

⁴¹ KSS ve Sürdürülebilirlik.(2014). BIST.

<http://www.borsaistanbul.com/kurumsal/sosyal-sorumluluk> (16/09/2014).

Türkiye’de KSS Kavramının Gelişimine Etki Eden Durumlar:

KSS kavramının gelişim süreci incelendiğinde yatırımcılar, çalışanlar, sivil toplum kuruluşları gibi çeşitli çıkar paydaşlarının kurumları sorumlu olmaya zorladığı görülmektedir. Türkiye’de ise çıkar paydaşlarının gelişmiş ülkelerdeki benzerlerine kıyasla çok sınırlı güce sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda konunun Türkiye’deki gelişimi yavaş ve cılız olmuştur.⁴² Örneğin Türkiye’de ilk tüketiciyi koruma derneği 1976 yılında kurulmuş olup, Tüketiciyi Koruma Kanunu ise 1995 yılında yürürlüğe girmiş ve 2013 yılında yeniden düzenlenmiştir. Bu durum ülkemizde KSS uygulamalarının, tüketiciler tarafından kurumları zorlayan bir baskı unsuru olarak ortaya çıkmadığının çarpıcı bir göstergesidir. Hâlbuki tüketici haklarının kabul görmesinde tüketici hareketlerinin ve sivil toplum kuruluşlarının önemi büyüktür. Çünkü örgütlü olarak yapılan savunma, kurumlar üzerinde baskı oluşturmaktadır. Böylece kurumlar daha fazla sosyal sorumluluk üstelenme konusunda bir mecburiyet hissetmektedir.⁴³

Çevre bilinci açısından ise, henüz endüstrileşme sürecinin tamamlanmamış olması nedeniyle sanayileşme, ekonomik kalkınma ve refah hedefleri çevresel duyarlılık olgusunun önünde yer aldığından, çevre bilincinin ön planda tutulduğunu söylemek pek gerçekçi gözükmemektedir. Ancak bugün Türkiye çevre ile ilgili 40 uluslararası sözleşme ve 30 protokole taraftır. Son olarak küresel ısınma ve iklim değişikliği konusunda mücadeleyi konu alan Kyoto Protokolü 2009’da onaylanmıştır.⁴⁴

Akademik açıdan 2000’li yıllardan sonra KSS konusunda bazı ülkelerle karşılaştırılmalı olarak yapılan çalışmalar da dikkate değer niteliktedir. Bunlardan birinde, Avustralya ile Türkiye’deki büyük kurumların kurumsal vatandaşlık boyutunda bir karşılaştırılması yapılmıştır. Buna göre Türk kurumların kanunlara uyma olasılığı daha düşük çıkarken, isteğe bağlı hayırseverlik faaliyetlerine girişme oranı daha yüksek çıkmıştır. Araştırmacılar, isteğe bağlı hayırseverlik faaliyetlerindeki farkı vergi hukukundaki düzenlemelerin yanı sıra, ülkenin uzun tarihi ve güçlü geleneklerine bağlamıştır. Yapılan başka bir çalışmada ise kurumların doğal çevre ile ilgili politikaları incelenmiş, otomotiv, ilaç ve tekstil sanayisinde faaliyet gösteren kurumların bu alanda sorumluluk

⁴² Yamak, s.196.

⁴³ Bayraktaroğlu, İlter ve Tanyeri, s.83.

⁴⁴ Ceritoğlu, s.75-76.

yüklenmelerinin kendi kararlarından ziyade zorlayıcı kuralların etkisiyle ortaya çıktığı belirlenmiştir. Ayrıca kurumların hayırseverlik faaliyetlerinde bulunmasının, yabancı ortak ve faaliyette bulunulan sektörle ilişkili olduğu savunulmuştur.⁴⁵

2010 yılında yapılan başka bir araştırmada⁴⁶ ise, sosyal sorumluluk anlayışının kurumlarda algılanma düzeyleri ölçülmüştür. Çalışma sonucuna göre kurumların sosyal sorumluluk anlayışını büyük ölçüde benimsediği ortaya çıkmıştır. Yapılan çalışmada kurumların büyük bir bölümünün eğitim, sağlık ve kültürel örgütlere yardım yaptığı; hava ve su kirlenmesine karşı önlem aldığı belirlenmiştir.

Bu açıdan Türkiye’de KSS kavramına ilgi, Avrupa ya da ABD’de olduğu gibi menfaat sahiplerinin baskısıyla değil, yurt dışında KSS uygulamalarının önem kazanması sonrasında Türk kurumların iş yapabilmeleri için bir anlamda pragmatik kaygılarla önem kazanmıştır. AB’ye uyum kapsamında bu ilgi süreklilik kazanmış ve SPK’nın düzenleyici faaliyetleriyle bazı kurumlar için bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır⁴⁷.

Türkiye KSS Derneği’nin AB ve BM ile ortaklaşa yürütmüş olduğu ve 2008 yılında yayınladığı KSS raporunda Türkiye’deki durum şöyle özetlenmiştir:⁴⁸

- İş çevrelerinde KSS tanımı ile ilgili bir karmaşa mevcuttur.
- KSS daha çok kurumsal itibarın oluşumunda ve pazarlama sürecinde bir araç olarak algılanmaktadır.
- KSG olarak sponsorluklar ve STK’larla ortak yürütülen projeler öne çıkmaktadır.
- Paydaşların katılımıyla gerçekleştirilen projeler sınırlıdır.
- KSS uygulamasında kurumlar daha basit sosyal ve çevresel konulara yönelmektedir.
- SPK’nın Kurumsal Yönetim İlkeleri KSS açısından olumlu katkı sağlamıştır.
- ÇUŞ’ların daha çok tekstil sektöründe tedarik yönüyle KSS uygulamalarına olumlu katkı yaptığı anlaşılmaktadır.

⁴⁵ Yamak, s.195.

⁴⁶ Erol, Elagöz ve Şahbaz, s.64.

⁴⁷ Özgüç, s.34.

⁴⁸ *Türkiye’de Kurumsal Sosyal Sorumluluk Değerlendirme Raporu*, s.2,11,13,24.

- Vergisel açıdan GVK'nın 89. Maddesinde yer alan düzenlemeler, KSS faaliyetlerine olumlu katkı sağlamaktadır.
- Yapılan saha araştırmasında, Türk kurumların KSS'yi iş faaliyetlerine entegre etmeye istekli olduğu; ancak, buna yönelik kullanılan araç ve raporlamanın yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

KSS Kavramının Türkiye'deki Gelişiminin Değerlendirilmesi:

KSS konusunda Avrupa ve ABD arasında var olan yapısal, kültürel ve kurumsal farklılıklar KSS'nin ilgili ülkelerdeki algısını önemli ölçüde etkilemiştir. Ülkemizde de benzer durum söz konusudur. KSS açısından diğer toplumlara göre daha zengin bir tarihsel arka plana sahip olan Türkiye, İslam dini ekseninde gelişen Ahilik Teşkilatı, Lonca Teşkilatı ve Vakıf sistemine sahiptir. Ayrıca zekat sisteminin öne çıkardığı hayırseverlik de nispeten yaygın bir KSS uygulaması olarak tarihte yerini almıştır.

Akademik Literatür incelendiğinde, 1960 yılında gündeme gelen KSS konusunun daha çok ABD'de ortaya çıkan akımla paralel olarak ilerlediğini söyleyebiliriz. Ortaya konan eserler daha çok tanımlayıcı niteliktedir. 2000 yılından sonra yapılan çalışmaların ise KSS'nin kavramsal olarak açıklanıp, kurumlar tarafından nasıl yorumlanıp uygulandığı, paydaş bakış açısı ve tüketici bakış açısı konularına odaklandığı görülmektedir.

Diğer taraftan KSS konusunun kurumların gündemine gelmesi, Avrupa'daki uygulamalara benzer biçimde devlet kanalıyla olmuştur. Nitekim 1990'lı yıllarda birçok alanda kanuni düzenlemeler yapılarak çevre, rekabet ve tüketici hakları gibi konular AB perspektifinde ele alınmıştır. 2000'li yıllardan sonra sermaye piyasalarının nispeten derinleşmeye başlaması ve SPK'nın uygulamaları ile halka açık kurumların KSS konusunda Kurumsal Yönetim İlkeleri çerçevesinde raporlama yapmaları zorunlu hale gelmiştir. Ancak ülkemizde özellikle KOBİ'ler açısından, KSS kavramının henüz emekleme aşamasında yeni bir trend olduğu söylenebilir.⁴⁹

KSS uygulamaları açısından eğitim başta olmak üzere, spor, sağlık ve kültür gibi alanlarda çeşitli projeler geliştiren kurumların KSS'ye bakışı 2000'li yıllardan sonra gelişme göstermiştir. Uluslararası ödül alan birçok KSS projesi bulunmaktadır. Buna

---

⁴⁹ Ceritoğlu, s.49.

rağmen toplam KSS harcamasının büyük bir kısmının hayırseverlik ve sponsorluk kapsamında yapıldığı gözlenmektedir. Diğer taraftan tedarikçi kurum konumunda bulunan kurumların, alıcı kurum tarafından KSS uygulamalarını yerine getirmeye zorlanması da dikkat çeken başka bir gelişmedir.

Bize göre Türkiye’de vergi bilincinin düşük düzeyde olması; devlete karşı hizmet açısından duyulan güvensizlik, kayıt dışı ekonominin yüksek oluşu paralelinde ortaya çıkan haksız rekabet gibi unsurlar vergi kaçırmanın ya da vergiden kaçınmanın KSS ile ikame edilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu durum KOBİ’ler için de geçerlidir.

Türkiye’de KSS anlamında sorumluluk taşıyan bir resmi kurum henüz gündeme gelmemiştir. Bu durum vergi yasaları ve muhasebe uygulamaları açısından da böyledir. KSS açısından bu dağılımın giderilmesi ve iyi bir alt yapı kurulması, KSS uygulamalarının verimliliğini artırıp, eşgüdümünü sağlayabilir.

Yönetim alanında yapılan bir araştırmaya⁵⁰ göre, Türkiye’de KSS ile ilgili öncü çalışmaların akademik olmayan bir dergi olarak Sevk ve İdare Derneği ile İşletme İktisadi Enstitüsü tarafından 1960’lı yıllarda ortaya konulduğu tespit edilmiştir. 1970’lerde ise, akademik dergiler de konuya ilgi göstermiş, bu yıllarda kurum çevre ilişkileri daha yoğun tartışma alanı olmuştur. Aslında KSS alanında yapılan çalışmalar dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yönetim yazınının küçük bir parçasını oluşturmaktadır.

Aynı araştırma, ülkemizde bu alanda yapılan çalışmaların çoğunluğunun tanımlayıcı nitelikte olduğunu ortaya koymaktadır. Yani yapılan çalışmalar genelde KSS olgusunu yansıtmayı hedeflemiş, kuramsal bir boyut ya da yol gösterici kurallar ortaya çıkmamıştır. Aslında bu durum ülkemize özgü değildir. Yapılan bir araştırmaya göre bu alanda yazılmış makalelerinin yaklaşık %40’ının epistemolojik yaklaşımlar içerdiğini belirlenmiştir.⁵¹

Konuya yönelik olarak 2000-2011 yılları arasında KSS konusunu işleyen ve bir araştırmaya dayalı olarak kurum ve pazarlama alanında yazılmış tezler ile akademik dergilerde yayınlanan makaleler incelendiğinde; söz konusu çalışmaların KSS’nin

---

⁵⁰ Yamak, s.168.

⁵¹ Yamak, s.169,176,182,198, 199.

kavramsal olarak açıklanıp, kurumlar tarafından nasıl yorumlanıp uygulandığı, paydaş bakış açısı ve tüketici bakış açısı konularına odaklandığı tespit edilmiştir.⁵² Başka bir çalışmada⁵³ ise, çok boyutlu ölçekleme analizinden yararlanılarak Türkiye'deki kurumların sürdürülebilirlik performansı BIST'te yer alan bazı kurumlar kapsamında test edilmiştir. Buna göre, kurumların sürdürülebilirlik performansları yeterli seviyede olmayıp, sürdürülebilirliğin ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarının bütünsel biçimde ele alınmadığı ortaya çıkmıştır.

Diğer yandan Türkiye'de kurumların KSS uygulamalarına 2000'li yıllardan sonra etkin ve yaygın bir biçimde yer verdiği gözlenmektedir. Dünya uygulamalarına kıyasla yaşanan gecikme ise ülkemizdeki ekonomik istikrarsızlıkla yakından ilgilidir. Yaşanan ekonomik krizler ve yüksek enflasyon oranları kurumların temel ekonomik problemlere daha fazla vakit ayırmasına neden olmuştur. Bazı yazarlar 17 Ağustos 1999 yılında meydana gelen büyük depremin de bu konuda önemli kırılmalara yol açtığını iddia etmektedir. Çünkü deprem sonrası yapılan yardımların paydaşlar gözünde takdir edilmesi ve ÇUŞ'ların olaya daha planlı yaklaşması kurumların gözünden kaçmamıştır.⁵⁴

1.1.3. KSS Kavramının Küresel Gelişimi

Küreselleşmeyi kuramsal olarak inceleyen Giddens bu kavramı “*Yerel olayların kendinden kilometrelerce ötede olan olaylar tarafından şekillendirildiği ya da tam tersi, uzak yerleşimleri birbirine bağlayan dünya çapında toplumsal ilişkilerin yoğunlaşmasıdır.*” şeklinde tanımlamaktadır.⁵⁵

KSS'yı etkileyen sürdürülebilirlik de küresel boyuta sahip bir kavramdır. Özellikle çok uluslu kurum faaliyetleri sonucu ortaya çıkan sorumluluğun paylaşılmasında ülke sınırlarını aşan düzenlemelerin yapılması gerekliliği doğmuştur. Çünkü üretim süreci ve sermayenin mobilitesi ulusal sınırları geçirgen hale getirmiş, ÇUŞ'ların artan gücü başta devlet olmak üzere küresel toplumun tüm fert ve gruplarını etkisi altına almıştır.

⁵² Ceritoğlu, s.60-67.

⁵³ Aksoy, s.127.

⁵⁴ Öztürk, Torlak, Tokgöz vd., s.10.

⁵⁵ Nilüfer **Erol**, “Küreselleşme Sürecinde Örgütleri Yeniden Düşünmek”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt:4, Sayı:7, Kış 2010, s.82.

Aslında bu sürecin bizzat kurumların güdümünde gerçekleştiği ve sonuçta bu kurumlara şaşılabilecek ölçüde geniş bir hareket sahası sağlandığı savunulmaktadır.⁵⁶

Diğer taraftan uluslararası yatırımcıları yönlendirecek ve yaptırım gücü olan uluslararası kanunların olmaması; ÇUŞ'ların toplum, çevre ve şeffaflık ile ilgili beklentileri düşük olan ülkelere yatırım yapmasına yol açmaktadır. Böylece çocuk işçi çalıştırılması, güvenli olmayan çalışma koşulları, uzun çalışma saatleri, örgütlenme özgürlüğünün sınırlandırılması gibi uygulamalar ortaya çıkmaktadır.⁵⁷ Kurumların KSS'nin ihtiyari yönü kapsamında, az gelişmiş ülkelerin bu yönde bazı isteklerinden feragat etmesini istismar etmesi ne kadar ahlâkidir? Bu durum sömürgeciliğin ÇUŞ'lar tarafından devam ettirildiğini düşündürmektedir.

Yani farklı ülkelerde üretim yapan kurumların, çoğunlukla yerel şartlardan kaynaklanan üretim biçimlerini benimsemeleri, uluslararası toplum gözünde yakın zamana kadar birçok kurumsal skandalın yaşanmasına neden olmuştur.⁵⁸ Örneğin Çin'in ardından dünyanın ikinci en büyük hazır giyim ihracatçısı kabul edilen Bangladeş'te, hazır giyim sektörü işçilerinin yaşadığı güç koşulları bir kez daha gündeme getiren 2013 yılındaki kazada, bir iş merkezinde bulunan konfeksiyon fabrikasında çalışan işçilerden 1000'e yakın kişi yaşamını yitirmiştir.⁵⁹

Diğer yandan tüm dünyada aynı şartlar altında geçerli KSS uygulaması pek mümkün gözükmemektedir. Çünkü kültürel ve toplumsal farklılıklar her toplumun KSS algısını yakından etkilemektedir. Örneğin kültürel açıdan olaya bakıldığında Japonların KSS algısı ile Almanların algısı bir olmayacaktır. Bu nedenle ABD'de doğup gelişen KSS'nin küresel ölçekte içselleştirilmesi en azından kısa vadede mümkün gözükmemektedir. Bunun yanında tüm dünyada aynı KSS algı ve uygulamasının beklenmesi de ütopya olacaktır. Çünkü bu durum insan ve toplumun dinamik yapısına yani sosyal olayların doğasına aykırıdır.

Kurumların KSS kapsamında nasıl davranması gerektiğini ortaya koyan ilkelerin oluşturulması, hayata geçirilmesinin teşvik edilmesi ve geliştirilmesine yönelik olarak

⁵⁶ Aslan T. **Öcal**, *Kurumların Sosyal Sorumluluğu: Ahlaki Bir Değerlendirme*, Beta Yayınları, İstanbul 2007, s.1.

⁵⁷ Yamak s.134-135.

⁵⁸ Boran, s.147.

⁵⁹ Bangladeş İş Kazası. (2013). Ntvmsnbc. <http://www.ntvmsnbc.com/id/25438871> (12/09/2014).

uluslararası boyutta birçok girişim faaliyete geçmiştir. Aşağıda bu girişimlerden büyük ölçekli olanlarına kısaca değinilecektir.

1.1.3.1. Küresel İşbirliği Anlaşması (Global Compact)

Birleşmiş Milletler'in (BM) öncülüğünde 2000 yılında yürürlüğe giren anlaşmaya göre, dünya çapında sorumlu kurumsal yurttaşlık geliştirilmeli; küreselleşmenin getirdiği sorunlar, sürdürülebilir kalkınma ve farklı paydaşlar gözetilerek çözüm üretilmelidir. Böylece örnek olabilecek uygulamalar paylaşılmalıdır. Girişimin benimsediği 10 temel ilke; insan hakları, çalışma standartları, çevre ve yolsuzluk başlıklarında toplanmıştır.⁶⁰

Anlaşmayı deklare eden kurumların, söz konusu anlaşmayı ve ilkelerini duyurmaları ve yılda bir kere konuyla ilgili yapmış olduğu faaliyetlerini ilerleme raporu olarak sunması beklenmektedir. Bu raporu iki yıl üst üste sunmayan kurumlar katılımcı listeden çıkartılıp, oluşumun faaliyetlerine katılamazlar. Bu durum tekrar rapor sunana kadar devam eder. Bu anlaşma KSS ile ilgili 10 temel kuralı içermesi uygulama kolaylığı açısından olumludur. Ancak anlaşmanın bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Ayrıca herhangi bir performans ölçütünün belirlenmemiş olması ve denetleme sisteminin bulunmaması bir eksiklik olarak görülebilir.⁶¹

2014 yılı itibarıyla Türkiye'den 295 kurum/STK bu ilkelere imza koymuştur. Bunlardan 144 tanesi kurum dışı kuruluştur. Kalan kurumlardan ise 82 tanesi (%54'ü) KOBİ (SME)'dir.⁶²

1.1.3.2. OECD Çok Uluslu İşletmeler Rehberi

OECD tarafından 2000 yılında geliştirilen OECD Çok Uluslu İşletmeler Rehberi (The OECD Guidelines for Multinational Enterprises)'nde üye devletlerin ÇUŞ'lara yönelik tavsiyeleri yer almaktadır. Buna göre ÇUŞ'lar ilgili ülkenin yasalarına uygun olarak davranmalı ve sorumlu bir ticaret anlayışını benimsemelidir. Bu sayede ilgili ülkeler

⁶⁰ Küresel İşbirliği Anlaşması. 10 İlke (2016). UN.

<http://www.globalcompactturkiye.org/global-compact-turkiye/10ilke/> (17/03/2016).

⁶¹ Yamak s.140.

⁶² Küresel İşbirliği Anlaşmasını İmzalayan Türk Şirketleri (2014). UN.

[https://www.unglobalcompact.org/participants/search?utf8=%E2%9C%93&commit=Search&key_word=&country\[\]=202&joined_after=&joined_before=&business_type=all&sector_id=&listing_status_id=all&cop_status=all&organization_type_id=&commit=Search](https://www.unglobalcompact.org/participants/search?utf8=%E2%9C%93&commit=Search&key_word=&country[]=202&joined_after=&joined_before=&business_type=all&sector_id=&listing_status_id=all&cop_status=all&organization_type_id=&commit=Search) (23/10/2014).

yabancı yatırımlar için iyi bir iklim sunarak, ÇUŞ'larla sürdürülebilir kalkınma elde edebilecektir.

Bunun yanında ÇUŞ'lar ilgili ülkelerde çevresel ilerleme, insan hakları, yerel kapasite gelişimi, beşeri sermaye, çevre, sağlık, güvenlik, istihdam, işçi-işveren ilişkileri, saydamlık, rüşvetle mücadele, tüketici çıkarları, bilim-teknoloji ve vergi gibi alanlarda hem yasal çerçeveye bağlı kalmalı hem de bu alanların gelişimine katkıda bulunmalıdır. Bu alanlardan vergi konusunda, ilgili yasal mevzuatın sözüne ve özüne uygun hareket etmeli, ev sahibi ülkenin kamu maliyesine katkıda bulunmalı, vergi yükümlülüklerini zamanında yerine getirmeli ve transfer fiyatlandırması uygulamalarında gerekli uyumu sağlamalıdır.⁶³

1.1.3.3. Uluslararası Çalışma Örgütü İlkeleri

ÇUŞ'ların sorumluluklarını vurgulayan önemli uluslararası bildirgelerden ilki Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından 1977 yılında kabul edilen Çok Uluslu İşletmeler ve Sosyal Politikalar ile İlgili İlkeler Üçlü Bildirge'sidir. Bu belgede yer alan ilkeler ÇUŞ'lara, hükümetlere, işçi ve işveren kuruluşlarına; istihdam, eğitim, çalışma ve yaşam koşulları, işçi-işveren ilişkileri gibi alanlarda yol gösterici tavsiyeler içermektedir.⁶⁴

ILO, küreselleşmenin ve çok uluslu kurumların bu tür faaliyetlerinin çalışanlar üzerindeki etkisini düzenlemek için bir takım ilkeler geliştirmiştir. Aynen OECD Çok Uluslu İşletmeler Rehberi'nin uygulanması gibi, bu ilkelerin uygulanmasından da kurumlar değil anlaşmalara imza atmış olan hükümetler sorumlu tutulmaktadır. Oluşturulan bu ilkelerle, kazanımları olumsuz yönde etkileyen teşvik yarışının beraberinde getirdiği sorunlar azaltılabileceği gibi, çalışanların olduğu kadar özel sektörün-kamunun çıkar ve sorumlulukları da dengelenebilir.⁶⁵

⁶³ Aktan C.C. ve İ.Y. Vural, (2007). Çokuluslu Şirketler ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk, s.141-144. *In: Kurumsal Sosyal Sorumluluk, İşletmeler ve Sosyal Sorumluluk* (Ed: Coşkun C. Aktan). İktisadi Girişim ve İş Ahlâkı Derneği Yayınları, İstanbul.

⁶⁴ Aktan ve Vural, s.139.

⁶⁵ Yamak s.141-144.

1.1.3.4. ISO 26000 Standardı

Uluslararası Standartlar Örgütü (International Organization for Standardization-ISO), 2010 yılında yürürlüğe giren ISO 26000 sosyal sorumluluk standardını yayınlamıştır. Bu standart diğer standartlar gibi bir belgeleme sistemi içermemektedir. Standart sayesinde kurumların sosyal sorumluluk konusunda benimsemesi gereken kurallar ortaya konmaktadır. 2014 yılı itibariyle toplam 164 ülkenin standart enstitüleriyle birlikte çalışan ISO'nun farklı ülke ve kurumların üzerinde uzlaştığı bir sosyal sorumluluk yapısı oluşturacağı beklenmektedir.

Bu standart, kurumların KSS uygulamalarını iş süreçlerine entegre edebilmelerine yardımcı ilk ve en kapsamlı standart olarak kabul edilmektedir. Gelecekte söz konusu standardın özellikle tedarik zinciri yönetimi, devlet ve STK'larla ilişkilerde zorunlu olması beklenmektedir.⁶⁶

Standardın SK ile ilişkisi özellikle vurgulanmaktadır. Bu anlamda standardın uygulandığı organizasyonlar için sürdürülebilir operasyonlar sadece ürün temin etmek ve müşteri memnuniyetini gerçekleştirmek değil, bunları çevreye zarar vermeden ve sosyal sorumluluk anlayışı içinde gerçekleştirmektir. Standart sadece kurumlara değil, her türlü kamu kuruluşunu da içine alacak şekilde her büyüklükteki kurum için uygulama alanına sahiptir. Standardın KSS açısından aşağıdaki noktaları içerdiği anlaşılmaktadır.⁶⁷

- KSS ile ilgili terminoloji ve tanımlamalar.
- KSS geçmişi ve eğilimler.
- KSS prensip ve uygulamaları.
- KSS ile ilgili ana konular ve sorunlar.
- KSS'nin kuruma entegre edilmesi, uyarlanması, reklamının yapılması ve etki sahasının belirlenmesi.
- KSS'nin paydaşlarla ilişkisinin ortaya konulması.
- KSS için iletişim ve performans taahhütleri.

⁶⁶ Boran, s.140.

⁶⁷ Rob Steele, "ISO 26000: Zamanı Gelen Bir Standart", *TSE Standard Ekonomik ve Teknik Dergisi*, Sayı:612, Mayıs 2013, s.17,18.

1.1.3.5. Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative-GRI)

Muhasebe süreciyle doğrudan ya da dolaylı ilişkisi bulunan bilgilerin iletilmesi olarak tanımlanan finansal raporlama, finansal tabloları da içeren geniş bir kavramdır. Örneğin yıllık faaliyet raporlarında kurumun sosyal ve çevresel etkileri değerlendirilebilir. Bu açıklamalar gönüllü olabileceği gibi zorunlu da olabilir. Ancak muhasebe, kurum faaliyetlerini nitelik açısından ya da sezgi yoluyla değil, sayısal bilgi olarak tanımlayıp bunları ekonomik karar alıcılara sunmaktadır. Bu anlamda muhasebe, kaynakların etkin kullanılmasına sunacağı bilgiler sayesinde, alınan kararlarla katılmış olacaktır.⁶⁸

Başka bir deyişle, kurumların dahil oldukları ticari olayları organize bir yapı içinde kayıt altına alıp raporlayarak kurumun yaşamı ve ticari başarısı hakkında bilgi sunan muhasebe fonksiyonu, sadece belli kişi veya grupların değil tüm ilgi gruplarının çıkarlarını dikkate alacak şekilde gerçeğe uygun, tarafsız ve dürüst davranmalıdır. Böylece muhasebe; kurumun ekonomik, yasal, ahlaki ve gönüllü sorumluluk girişimlerine yani bir anlamda KSS sürecine olumlu katkı sağlayacaktır.⁶⁹

Kurumlar, finansal raporlama çerçevesinde KSS açısından gerçekleştirdikleri faaliyetleri ilgili paydaşlara duyurmak ister. Bu ise belli standartlar çerçevesinde raporlama gerektirmektedir. Gün geçtikçe KSS konusunda raporlamanın gerekliliği çeşitli kesimler tarafından benimsenmiş, raporlama uygulamaları artmış, bu da raporlama standartlarının belirlenmesini gerekli kılmıştır.⁷⁰ Yapılan bir araştırmada⁷¹ ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye'deki kurumların internet siteleri aracılığıyla KSS iletişimi incelenmiştir. Buna göre, ABD ve İngiltere'deki kurumların daha fazla KSS iletişimi gerçekleştirdikleri tespit edilmiştir. Bu durum toplumun kurumlara biçtiği değer ile ilişkilendirilmektedir.

KSS raporlaması denildiğinde akıllara iki temel konu gelmektedir. Birincisi, böyle bir raporlamanın gönüllü mü zorunlu mu olacağı; ikincisi ise raporlamada kullanılacak standartlardır. Her şeyden önce böyle bir raporlamanın temelinde, kurumun paydaşlarıyla iletişimi, güven oluşturma, şeffaflık ilkesine uygun hareket etme ve

⁶⁸ Cemalcılar ve Önce, s.15-17.

⁶⁹ Özkol, Çelik ve Gönen, s.144.

⁷⁰ Bayraktaroğlu, İlter ve Tanyeri, s.30.

⁷¹ Murat Gülmez, "Türk, Amerikan, İngiliz ve Fransız Şirketlerinin Web Siteleri Aracılığı ile Gerçekleştirdikleri Kurumsal Sosyal Sorumluluk İletişimi Üzerine Bir Araştırma", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2012 (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s.123.

kurumsal hesap verme vardır. Bu nedenle KSS konusunda yaşanan süreç ve gelinen noktada sorumluluk çerçevesinde topluma yapılan katkıların ayrı bir raporla ifade edilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.⁷²

KSS kavramına yönelik tartışmalar uzun yıllar öncesine gitse de, kurumların bu konuda ayrı bir rapor hazırlaması 1980’li yıllarda başlamıştır. Seksenli yıllar öncesinde KSS ile ilgili açıklamalar, faaliyet raporlarına çevre ya da sosyal konularda açılan bir başlıkla ortaya konmuştur.⁷³

Sosyal muhasebe ise, kurum faaliyetlerinin ekonomik ve sosyal sonuçlarının ölçülmesi, raporlanması ve raporların ilgili kesimlere sunulmasıdır. Sosyal muhasebe kuramının amacı, kurum eylemlerinden olumlu ya da olumsuz yönde etkilenen birey ve gruplara parasal ya da parasal olmayan bilgilerin sunulmasıdır. Bu anlamda kurumlar, toplumsal sorunlara olan duyarlılıklarını ilgili çıkar gruplarına doğru yansıtılabilmek için bir raporlama modeli benimsemiştir.⁷⁴

Bu konu muhasebe literatüründe sosyal raporlama olarak anılmaktadır. Sosyal raporlama, kurumların ekonomik ve ekonomik olmayan faaliyetlerinin, sosyal ve çevresel etkilerinin paydaşlara açıklanmasıdır. Hazırlanacak raporun içeriğine ilişkin olarak 1970’li yıllarda geliştirilen yedi farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar: Envanter yaklaşımı, maliyet-harcama yaklaşımı, program yönetimi yaklaşımı, fayda-maliyet yaklaşımı, insan kaynağı yaklaşımı, sosyal göstergeler yaklaşımı ve süreç denetimi yaklaşımıdır. Bu yaklaşımların ortak özelliği, kurum faaliyetlerinin sosyal sonuçlarının ölçülerek paydaşlara sunulmasıdır. Ancak sosyal raporlamaya ilişkin ölçüm ve paylaşım için henüz Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu tarafından bir standart yayınlanmamıştır.⁷⁵ İşte bu noktada birçok farklı girişim söz konusu raporlama için standartlar geliştirmeye başlamıştır. Günümüzde bunlardan en yaygın olarak kullanılanı GRI olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁷² Boran, s.121-122.

⁷³ Yamak, s.145.

⁷⁴ Mikail **Erol**, İsmail Elagöz ve Ahmet Şahbaz, “Sosyal Sorumluluk Anlayışının İşletmelerde Algılanma Düzeylerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:46, Nisan 2010, s. 60-61.

⁷⁵ Yusuf **Sürmen** ve Davut **Aygün**, “İşletmelerde Sosyal Raporlama”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:26, Ocak 2005, s.36,37,42.

1997 yılında CERES (Coalition For Environmentally Responsible Economies) bünyesinde kurulup, 2002 yılında bağımsız bir oluşum haline gelen GRI, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Küresel İlkeler Sözleşmesi (Global Compact) ile işbirliği içinde çalışan bir kurumdur. Bu kurum dünya çapında en çok kullanılan sürdürülebilirlik raporlama çerçevesini geliştirmiştir. GRI, raporlama konusunda genel ilkeleri belirlemeyi hedeflemektedir. Söz konusu ilkeler, gönüllülük esasına göre kurumlar tarafından uygulanmaktadır.

Bu ilkeler kurum uygulamalarının, ürün ve hizmetlerinin ekonomik, çevresel ve toplumsal boyutlarını standart bir şekilde raporlamaları için temel kuralları içermektedir. Böylece bahsedilen öğelerin, finansal raporlamada olduğu gibi raporlanması sağlanmaya çalışılmaktadır.⁷⁶ GRI 2013 yılı itibariyle 60'dan fazla ülkede 600'ün üzerinde kurumsal paydaşla çalışmaktadır.⁷⁷ Türkiye'de ise GRI onayını alan ilk rapor 2007 yılında yayımlanmıştır.⁷⁸

Kurumların KSS alanındaki uygulamalarının, sosyal raporlarda yer alabilecek ölçülebilir niceliksel değerlere dönüştürülmesi sürecinde, harcanan tüm çabalara sosyal denetim adı verilmektedir. Etik denetim, etik muhasebe ve sosyal raporlama gibi adlarla da anılan bu kavram, kurumlar açısından hem KSS faaliyetlerini duyurmak hem de ispatlamak açısından büyük önem taşımaktadır.⁷⁹ GRI ise bu açıdan önemli bir araç olarak kabul edilebilir.

Türkiye'de 2012 yılında yürürlüğe giren “Şirketlerin Yıllık Faaliyet Raporunun Asgari İçeriğinin Belirlenmesi Hakkında Yönetmelik” incelendiğinde, KSS harcamalarının Yönetmeliğin 11/h maddesinde düzenlenmiş olduğu görülmektedir. Buna göre, kurumun yıl içinde yapmış olduğu bağış ve yardımlar ile sosyal sorumluluk projeleri çerçevesinde yapılan harcamalara ilişkin bilgilerin “Şirket Faaliyetleri ve Faaliyetlere İlişkin Önemli Gelişmeler” başlıklı maddede ele alındığı anlaşılmaktadır

⁷⁶ Yamak s.145-146.

⁷⁷ GRI'nin Dünya Çapındaki Ağı. (2013) . GRI.

<https://www.globalreporting.org/languages/Turkish/Pages/GRI%E2%80%99nin-D%C3%BCnyaya-%C3%87ap%C4%B1ndaki-A%C4%9F%C4%B1.aspx> (25.11.2013)

⁷⁸ Boran, s.127.

⁷⁹ Aktan ve Börü, s.21.

Sosyal rapor, sosyal performans raporu, KSS raporu ve sürdürülebilirlik raporu adı altında yayımlanan raporların hepsinin KSS raporu ile aynı anlama geldiği söylenebilir. Bu tür bir raporlamanın zorunluluğu ise ülkelere göre farklılık göstermektedir. Fransa, Hollanda, İsveç ve Norveç'te belli büyüklüğü aşan ve halka açık kurumlarda bu raporlar zorunlu tutulmaktadır.⁸⁰

1.1.3.6. Entegre Raporlama

Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi'ne göre entegre raporlama; bir kuruluşun içinde yer aldığı dış çevre bağlamında stratejisi, yönetimi, performansı ve gelecekte beklenenlerinin kısa, orta ve uzun vadede nasıl değer yarattığının kısa ve öz bir iletişimi olarak ifade edilebilir. Entegre raporlama sayesinde raporlama yapan kuruluşun mevcut raporlarında yer alan en önemli bilgiler bir araya getirilerek bunların birbirleriyle bağlantısı kurulmaktadır.⁸¹

Entegre rapor, kurum paydaşlarına ihtiyaç duydukları sürdürülebilirlik, kurumsal performans, kurumun içinde bulunduğu ticari, sosyal ve çevresel riskler gibi konulara ilişkin değerlendirmeleri içeren, finansal ve finansal olmayan bilgilerin sunulduğu bir rapor türü olarak gündeme gelmiştir. GRI'ye göre entegre rapor, KSS raporu ile finansal raporun birleştirilmesiyle oluşan bir rapor olarak kabul edilemez. Çünkü KSS raporları daha geniş bir paydaş grubuna hitap ederken, finansal raporların en büyük hedef kitlesi yatırımcılardır.⁸²

1.1.3.7. SA 8000 (Social Accountability 8000)

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki çalışma koşullarının kötülüğü, insan hakları konusunda duyarlı gelişmiş ülkelerin bazı adımları atmasını zorunlu hale getirmiş ve SA 8000 bu zorunluluk sonucu ortaya çıkmıştır.

1997 yılında Uluslararası Toplumsal Yükümlülük Girişimi (Social Accountability International (SAI)) tarafından geliştirilen standart ILO, Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi ve BM Çocuk Hakları Konvansiyonunu temel almaktadır. Standart, mal ve

⁸⁰ Boran, s.124.

⁸¹ *Kurumsal Raporlamada Yeni Dönem: Entegre Raporlama*, Tüsiad Yayınları, İstanbul 2015, s.42, 43.

⁸² Hatice Pınar Kaya, "Türkiye'de Faaliyet Raporu Denetimi: İlgili Tarafların Görüşleri Çerçevesinde Tespitler, Değerlendirmeler ve Öneriler", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2014 (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s.68, 222.

hizmetlerin üretim ve sunumunun etik çerçevede olmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Standart, çalışma koşullarının insana yakışır olması için etik çalışma koşullarını teşvik etmektedir. 2014 yılı Haziran ayı itibarıyla 71 ülkede 65 farklı sektörde 3.388 adet kurumda toplam 2.019.193 işgöreni kapsayacak biçimde uygulama alanı bulmuştur. Bunlardan %65'i KOBİ niteliğindeki kurumlardan oluşmaktadır. Türkiye'de ise bu sertifikaya sahip 8 kurum bulunmaktadır.⁸³

Bu standart kalite standardı olan ISO 9001 ve çevre standardı olan ISO 14001'i örnek alan, performans yanında prosedür ve sistem şartlarını da önemseyen, yönetim sistemi ile davranış kodunun bileşimini içermektedir. Standart dokuz temel konu üzerinde durmaktadır. Bunlar çocuk işgücü, zorla çalıştırma, çalışan ve toplum sağlığı-güvenliği, örgütlenme özgürlüğü, çalışanlar arasında ayrımcılık yapmama, disiplin uygulamaları, çalışma saatleri ve ücretlendirmedir. Bununla beraber standart kamuoyuna raporlar sunma gibi sürdürülebilir şeffaflık üzerinde de ayrıca durmaktadır.⁸⁴

1.1.3.8. AA1000 (AccountAbility 1000)

Sosyal ve Ahlaki Sorumluluk Enstitüsü (The Institute for Social and Ethical AccountAbility-ISEA) tarafından sürdürülebilir kalkınmada sorumluluk anlayışını geliştirmeye yönelik olarak, 1999 yılında AA1000 standart sistemi uygulamaya konmuştur. Kuruluş, toplumsal denetim ve raporlama uygulamalarının gelişimini sağlayarak, kurumlar ve toplum arasındaki güven eksikliğini gidermeyi, kurumların performansını artırarak sürdürülebilir rekabet avantajı ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Standart, kuruluşlara daha hesap verebilir, daha sorumlu ve sürdürülebilir bir yapının oluşması için belli başlı ilkeleri önermektedir. Sürdürülebilirlik açısından üzerinde durulan nokta ise yeşil ekonomi ve düşük karbon hedeflemesidir. Standart, ÇUŞ'lardan KOBİ'lere kadar STK'lar da dahil olmak üzere bir çok kurum tarafından uygulanabilir niteliktedir.⁸⁵

⁸³ SA 8000. (2014) . SAI. <http://www.saasaccreditation.org/certifacilitieslist.htm> (21.10.2014).

⁸⁴ Özüpek, s.92-93.

⁸⁵ AA1000. (2014). AccountAbility. <http://www.accountability.org/standards/index.html> (11.09.2014).

Bu çerçevede AA1000 standardı, bütün paydaşlara karşı sosyal sorumluluğu temel alan, gönüllülük ilkesine dayanan, iş ahlakına ve sosyal sorumluluklara uygun muhasebe, denetim ve raporlama için geliştirilmiştir.⁸⁶

1.1.3.9. Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu (SMSK)

Sivil bir girişim olarak 2011 yılında kurulan SMSK'nın amacı, ABD'de borsaya kayıtlı kurumların önemli sürdürülebilirlik hususlarını yatırımcılara ve kamu yararına açıklanmasında kullanılmak üzere muhasebe standartları oluşturmaktır. Bu standartların 2016 yılında tamamlanıp yayınlanması planlanmaktadır.

Son 20 yılda KSS'nin önem kazanmasıyla, kurum ve paydaşlar açısından finansal olmayan bilgilerin de raporlanması önem kazanmıştır. Sürdürülebilirlik raporlaması (SR), finansal olmayan raporlama türü olarak, KSS raporlamasının gelişmiş bir türü olarak kabul edilmektedir. SR'de KSS raporlarında yer alan çevresel, sosyal ve ekonomik performans (üçlü raporlama) sonuçlarına yer verildikten sonra bu üçünün birbirleriyle etkileşimlerine de yer verilmektedir. GRI raporlama çerçevesi ile benzerlik gösteren SR sadece borsaya kayıtlı ABD şirketlerine odaklanmıştır. GRI ise gönüllülük esasıyla tüm dünyada uygulanabilir bir raporlama sistemi geliştirmiş olup daha yaygındır.

Türkiye'de ise SR'ye yönelik herhangi bir raporlama zorunluluğu bulunmamasına rağmen BIST Sürdürülebilirlik Endeksi SR uygulamasının artması amaçlanmaktadır. 2011 yılında borsaya kayıtlı kurumlar üzerinde yapılan bir araştırmada⁸⁷ 26 kurumun sürdürülebilirlik raporu düzenlediği tespit edilmiştir. Yine benzer bir araştırmada Türkiye'de yayımlanan toplam 139 adet sürdürülebilirlik raporunun 90 tanesinin GRI raporu olduğu anlaşılmıştır. Gerek Türkiye'de gerekse de dünyada KSS kapsamında SR'ye verilen önem gün geçtikçe artmaktadır. Her ne kadar SR'ye yönelik farklı raporlama çerçeveleri geliştirilse de bu çalışmalar ortak bir dil arama çabası olarak görülebilir.

⁸⁶ Muzaffer **Aydemir**, (2007). Kurumların İşgörenlere Karşı Sosyal Sorumlulukları ve SA 8000 Standardı, s. 99-121. *In: Kurumsal Sosyal Sorumluluk, İşletmeler ve Sosyal Sorumluluk* (Ed: Coşkun C. Aktan). İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği Yayınları, İstanbul, s.109.

⁸⁷ Çağatay **Akarçay**. "Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu", *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, Cilt:11, Sayı:42, Temmuz 2014, s. 2-11.

1.2. Genel Olarak KSS Uygulamaları

Günümüzde kurumlar, sanayileşmedeki gelişmeler sonucunda ortaya çıkan ürün çeşitliliğine paralel olarak tüketici beklentilerini en iyi şekilde tatmin ederek yaşam kalitesi ve refah artışına kapı aralamaktadır. Ancak bu süreçte ortaya çıkan aşırı tüketim, insan ve çevre sağlığının zarar görmesi, sosyal gruplar arasında derin farklılıklar oluşması ve bazı kırılmaların yaşanması gibi olumsuz sonuçlara da sebep olmaktadır. Bu çerçevede yaşanan olumsuzlukların azaltılması ya da giderilmesi adına kurumların toplum yararına üstlendikleri yükümlülükler KSS kavramı altında ele alınabilir.⁸⁸

Kotler⁸⁹, KSS uygulamalarını kurumsal sosyal girişimler (KSG) olarak adlandırmaktadır. KSG'ler sosyal amaçları desteklemek ve KSS yükümlülüklerini tamamlamak için bir kurum tarafından üstlenilmiş büyük çaplı faaliyetlerdir. Bu girişimler aracılığıyla en sık desteklenen sosyal amaçlar ise sağlık, güvenlik, eğitim, istihdam, çevre, toplumsal-ekonomik gelişim ve diğer temel insan ihtiyaç ve arzularıdır. Örneğin zamanında aşı olma, suçun önlenmesi, okuryazarlık, meslek eğitimleri, geri dönüşüm, hayvan hakları vb. uygulamaları bu kapsamda sayabiliriz.

Kotler'e göre KSS şemsiyesi altındaki KSG'lerin çoğu aşağıda sayılan ilk altı uygulamadan birine dahil olmaktadır. Bunlar aynı zamanda KSS'ye stratejik ve disiplinli bir yaklaşımı temsil etmektedir. Aşağıda bu uygulamalar Kotler'in sınıflandırması dikkate alınarak özetlenmiştir.

1.2.1. Sosyal Amaç Teşvikleri

Sosyal bir amaç üzerindeki farkındalığı artırmak veya bu amaçla toplanan fona destek vermek amacıyla yapılan faaliyettir. Örneğin kozmetik ürünleri test etmek için hayvan kullanımının önlenmesine yönelik girişimler bu kapsamda değerlendirilebilir.

Bu girişimde kullanılan birincil stratejiler ikna edici iletişimlerdir. Bu kapsamda çeşitli kanallarla farkındalık ve ilgi alanı oluşturma hedeflenir. Bu yolla insanların zaman, para ya da para dışındaki kaynaklarını bir sosyal amaca bağışlaması amaçlanmaktadır.⁹⁰

⁸⁸ Ceritoğlu, s.17.

⁸⁹ Kotler ve Lee, s.3,4, 23-25, 35.

⁹⁰ Kotler ve Lee, s.78-79.

1.2.2. Sosyal Amaç Bağlantılı Pazarlama

Bu yöntem, geleneksel pazarlamadan farklı olarak tüketicilerin hem kalbine hem de mantığına seslenmeyi amaçlar. Bunun yanında kurumsal kimliğe ve marka imajına olumlu katkı yapabilir. Bu nedenle stratejik bir pazarlama tekniği olarak değerlendirilmektedir.⁹¹

Bu girişimde, ürün satışlarına bağlı olarak elde edilen gelirin belli bir yüzdesi belirlenmiş bir amaç için harcanmaktadır. Bir kurumun kâr amacı gütmeyen bir kurumla özel bir ürünün satışlarını artırarak elde edilen gelirin bu kuruma aktarımı buna örnek verilebilir.⁹²

1.2.3. Kurumsal Sosyal Pazarlama

Kurumsal sosyal pazarlamada ürün ya da hizmet pazarlaması yerine bir davranış değişikliğinin benimsenmesi amaçlanmaktadır.⁹³ Dolayısıyla bu girişimin odağında toplumda bir davranış değişikliğinin gerçekleştirilmesi bulunmaktadır. Halk sağlığı açısından hareketli yaşamı desteklemek amacıyla bisiklet kullanımının artırılması faaliyeti buna örnek verilebilir.

Katma Değer Vergisi (KDV) Kanunu'nun 17/4-g maddesinde hurda, plastik, lastik, kauçuk, kâğıt, cam hurda ve atıklarının tesliminin KDV'den istisna olduğu belirtilmiştir. Bu durum KDV Uygulama Genel Tebliği'nin "Hurda ve Atık Teslimi" bölümünde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Buna göre, yukarıda örneklendirilen KSG'nin ülkemizde vergi kanunları açısından teşvik edildiğini söyleyebiliriz. Diğer taraftan özünde çevre ve geri dönüşüm konularına vurgu yapan bu girişimin, kurumlar tarafından belediye ile ortak yapılması da mümkündür. Böylece bu girişimin kurumsal sosyal pazarlama boyutu oldukça geniş bir kitleye yayılmış olacaktır.

1.2.4. Kurumsal Hayırseverlik

Burada kurum derneğe/vakfa hibede bulunmaktadır. Bu hibe nakit olabileceği gibi aynı bir nitelik de taşıyabilir. Kurumsal hayırseverlikle kurumlar kurum şöhretini kurmak,

⁹¹ Bayraktaroğlu, İlter ve Tanyeri, s.124.

⁹² Kotler ve Lee, s.111-112.

⁹³ Boran, s.94.

işgücü çekmek ya da korumak, özellikle yerel toplumlarda toplumsal konular üzerinde bir etki bırakmak ve mevcut kurum sosyal girişimlerine kaldıraç görevi yapacak bir aracı tercih etmiş olacaktırlar.⁹⁴

1.2.5. Toplum Gönüllülüğü

İşletmenin çalışanları ya da bayilerinin sosyal amaçları desteklemek üzere yapılan faaliyetlere gönüllü olarak zaman ayırması söz konusudur. Örneğin bir bilgisayar şirketi çalışanlarının ortaokul öğrencilerine bilgisayar becerilerini göstermesi, söz konusu kurumun küresel çapta tüm çalışanlarının her yılın Eylül ayında park temizleme gibi faaliyetleri içeren “Dünya Topluma Katılım Haftası”na katılmaları bir toplum gönüllülüğü olarak kabul edilebilir.⁹⁵

1.2.6. Sosyal Açıdan Sorumluluk Taşıyan İş Uygulamaları

Bu uygulamalar, toplumun refahını iyileştirmek ve çevreyi korumak üzere sosyal amaçları destekleyen yatırımların yapılmasını içermektedir. Sürdürülebilir kalkınmaya uygun yatırımlar yapılması, çevreyi ilgilendiren özel yönergeler, politikalar ve hedefleri olan ürün tasarım programları geliştirilmesi sosyal açıdan sorumluluk taşıyan iş uygulamalarıdır.

Toplumsal bakış açısının olumlu yönde kazanımı, marka tercihi oluşturma, marka konumu inşa etme, ürün kalitesini iyileştirme ve kurumsal saygıyı artırma gibi birçok potansiyel getiri sağlanabilir. Bu girişim aynı zamanda kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarıyla (STK) ilişki kurma fırsatını da sunmaktadır.⁹⁶

Yukarıda ele alınan altı farklı KSG'nin kuruma sağlayacağı potansiyel çıkarlar ve kaygılar ile hedeflenen parametreler arasındaki ilişkiler aşağıdaki tabloda şöyle özetlenmiştir:

---

⁹⁴ Kotler ve Lee, s.169.

⁹⁵ Kotler ve Lee, s.171.

⁹⁶ Kotler ve Lee, s.226.

Tablo 1. KSG’lerde Potansiyel Çıkarlar ve Kaygılar

KSG	Çıkarlar	Kaygılar
Sosyal Amaç Teşvikleri	<ul style="list-style-type: none"> - Güçlü kurum şöhreti⁹⁷ - İstekli işgücü çekmek ve elde tutmak - Pazarlama hedeflerini desteklemek - Güçlü toplumsal ilişkiler kurmak - Kaldıraç etkisinden faydalanmak 	<ul style="list-style-type: none"> - Kurum çabalarının görünürlüğünün kaybolması - Sosyal amaç ortakları ile iletişimin zaman kaybettirici olması - Personelin zamanı ve katılımı önemli miktarda olabilir. - Teşvik faaliyetlerine yönelik harcamalar önemli miktarda olabilir. - Tüketiciler kurum niyetinden ve sorumluluğundan şüphe duyabilir.
Sosyal Amaç Bağlantılı Pazarlama	<ul style="list-style-type: none"> - Pazarlama hedeflerini desteklemek - Güçlü toplumsal ilişkiler kurmak - Kaldıraç etkisinden faydalanmak 	<ul style="list-style-type: none"> - Sosyal amaç ortakları ile iletişimin zaman kaybettirici olması - Personelin zamanı ve katılımı önemli miktarda olabilir. - Teşvik faaliyetlerine yönelik harcamalar önemli miktarda olabilir. - Tüketiciler kurum niyetinden ve sorumluluğundan şüphe duyabilir.
Kurumsal Sosyal Pazarlama	<ul style="list-style-type: none"> - Güçlü kurum şöhreti - Genel kurum hedefleri - İstekli işgücü çekmek ve elde tutmak - Pazarlama hedeflerini desteklemek - Güçlü toplumsal ilişkiler kurmak - Kaldıraç etkisinden faydalanmak 	<ul style="list-style-type: none"> - Sosyal amaç ortakları ile iletişimin zaman kaybettirici olması - Personelin zamanı ve katılımı önemli miktarda olabilir. - Çabalar kurum dışı bilirkişilik gerektirebilir. - Teşvik faaliyetlerine yönelik harcamalar önemli miktarda olabilir.
Kurumsal Hayırseverlik	<ul style="list-style-type: none"> - Güçlü kurum şöhreti - İstekli işgücü çekmek ve elde tutmak - Güçlü toplumsal ilişkiler kurmak - Kaldıraç etkisinden faydalanmak 	<ul style="list-style-type: none"> - Kurum çabalarının görünürlüğünün kaybolması - Kaynak harcamalarını takip etmek, değerlendirmek zor ve pahalı olabilir.
Toplum Gönüllülüğü	<ul style="list-style-type: none"> - Güçlü kurum şöhreti - İstekli işgücü çekmek ve elde tutmak - Güçlü toplumsal ilişkiler kurmak - Kaldıraç etkisinden faydalanmak 	<ul style="list-style-type: none"> - Kurum çabalarının görünürlüğünün kaybolması - Personelin zamanı ve katılımı önemli - miktarda olabilir. - Kaynak harcamalarını takip etmek, değerlendirmek zor ve pahalı olabilir.
Sorumlu İş Uygulamaları	<ul style="list-style-type: none"> - Güçlü kurum şöhreti - Genel kurum hedefleri - İstekli işgücü çekmek ve elde tutmak - Maliyetlerin azaltılması - Kamu sektörü ile ortak çalışma - Güçlü toplumsal ilişkiler kurmak - Kaldıraç etkisinden faydalanmak 	<ul style="list-style-type: none"> - Kurum çabalarının görünürlüğünün kaybolması - Çabalar kurum dışı bilirkişilik gerektirebilir. - Tüketiciler kurum niyetinden ve sorumluluğundan şüphe duyabilir.

Kaynak: Kotler ve Lee, 2013: 250-251.

⁹⁷ “Şöhret” kelimesi, kurumun itibar ve imajı dışında kurumun sürdürülebilirliğine duyulan güveni de ifade etmektedir.

1.3. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Modelleri

KSS kavramının tanımı, kapsamı ve türleri hakkında birçok görüş bulunmaktadır. Bu görüş farklılıkları günümüzde de devam etmektedir. Çünkü KSS kavramı gelişmeye ve yorumlamaya açık bir kavram olarak varlığını sürdürmektedir. Ancak KSS kavramına yönelik temel modeller klasik yaklaşıma bir tepki olarak 1970’li yıllarda ortaya çıkmış ve birbirlerinden etkilenerek geliştirilmişlerdir.⁹⁸

Bu bölümde KSS modellerine geçmeden önce, KSS yaklaşımlarından kısaca bahsetmek ilgili modellerin gelişim sürecini değerlendirmek açısından önemlidir. Bu yaklaşımları klasik ve modern yaklaşım olarak irdeleyebiliriz.

Klasik yaklaşım deyince akla ilk gelen isim Milton Friedman’dır. İktisat biliminde Monetarist okulun en önemli temsilcisi konumunda bulunan Friedman, konuya ilişkin olarak 1970 yılında yazmış olduğu bir makalede, kurumların ana sorumluluğunun kâr elde etmek olduğunu vurgulayarak, kâr elde eden kurumun toplumsal sorumluluğunu da yerine getirmiş olacağını ifade etmiştir. Aksi halde bir kurumun hissedarları, iş görenleri ya da müşterileri adına sosyal sorumluluk adıyla karar vermesinin yanlış sonuçlara yol açabileceğine değinmiştir.⁹⁹

Friedman’a göre yöneticilerin kaynakları sosyal amaçlar için kullanması durumunda pazar mekanizması bozulacaktır. Bunun maliyetini ise birileri ödeyecektir. Eğer bu harcamalar sonucunda kârlar azalıyorsa maliyete katlanacak olan kesim sermaye sahipleri olacaktır. Bu durum ücretlerin düşmesiyle sonuçlanırsa çalışanlar kaybeden kesim olacaktır. Bu durum fiyatların artmasına neden olursa bu durumda kaybeden tüketiciler olacaktır. Artan fiyatların tüketiciler ya da kurumlar tarafından kabul edilmemesi durumunda ise kurumun varlığı tehlikeye düşecektir. Bu nedenle kurumun KSS adına yapabileceği en iyi şey kâr elde etmektedir. Etkinlik Yaklaşımı olarak da adlandırılan bu yaklaşımda kıt kaynakların etkin kullanılarak ekonomik prensiplere göre faaliyette bulunmak esastır.¹⁰⁰

⁹⁸ Öztürk, Torlak, Tokgöz vd., s.18.

⁹⁹ Milton **Friedman**, “The Social Responsibility of Business is to Increase Its Profits”, *The New York Times*, September 13, 1970, p.33.

¹⁰⁰ Özüpek, s.40.

Modern yaklaşım ise kurum yerine müşteri odaklıdır. İşletmeler tüm paydaşlara karşı sorumludur. Bu sorumluluk ise sadece kâr elde ederek yerine getirilemez. Bu sorumluluk ekonomik olduğu kadar çevresel ve örgütsel duyarlılıkla yerine getirilebilir. Zira KSS ekseninde hareket eden kurumlar, kâr elde etmekle kalmaz, yer altı veya yer üstü bir su kaynağına zehirli atık bırakmaz, ekolojik yapıyla barışık ürünler üretir, iç ve dış çevrede yer alan tüm unsurları sosyal sorumluluk açısından bilinçlendirir, örgüt içi ve dışı eğitim olanaklarını geliştirir ve iş görenlerin tüm sorunlarına duyarlı davranır.¹⁰¹ Bu anlamda Donaldson ve Preston paydaş modelinde; devlet, yatırımcılar, sosyal gruplar, müşteriler, toplum, çalışanlar, ticari birlikler ve tedarikçilerin her birini paydaş olarak ele almış ve işletmenin söz konusu paydaşlarla etkileşim içinde olduğunu vurgulamıştır.¹⁰²

Bu çalışmanın kapsamı da göz önüne alınarak, KSS modellerinden en önemli olanlarına aşağıda yer verilmiştir. Ele alınan modeller dışında Swanson'un sosyal performans modeli, Clarckson'un sosyal performans ölçüm yaklaşımı ile Zenisek'in sosyal performans modelleri de vardır. Aşağıda tarihsel süreç dikkate alınarak geliştirilen beş farklı sosyal sorumluluk modeli incelenecektir.

1.3.1. Carroll'un KSS Modeli

Archie Carroll'a (1979) göre, KSS dört boyut taşımaktadır. Bunlar ekonomik, yasal, etik ve hayırseverlik boyutlarıdır.¹⁰³

i. Ekonomik Sorumluluklar: Kurumlar toplumun ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri kaynakları verimli olarak kullanıp üretmeli ve kârlı olarak satmalıdır. Çünkü kurumların varlığını sürdürmesi kâr elde etmesine bağlıdır. Bu nedenle ekonomik sorumluluk hayatidir.

ii. Yasal Sorumluluklar: Kurumlar faaliyetlerini yasalara uygun olarak gerçekleştirmelidir. Başka bir deyişle kurumlar ekonomik sorumluluklarını yasal çerçeve içinde yerine getirirler. Hatta bu durum eş zamanlı olarak gerçekleşir.

¹⁰¹ Çelik, s.77.

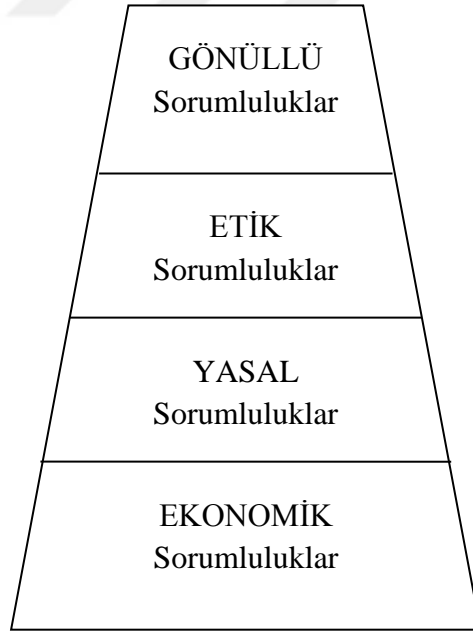
¹⁰² Thomas **Donaldson** and Lee E. **Preston**, "The Stakeholder Theory of the Corporation: Concepts, Evidence, and Implications" *Academy Of Management Review* Vol. 20, Issue 1, January 1995, p. 69.

¹⁰³ Bilçin **Tak**, *Kurumların Sosyal Sorumlulukları ve Paydaş Grupları ile İlişkilerinin Yönetimi*, Beta Yayınları, İstanbul 2009, s.131-132.

Örneğin rekabeti düzenleyen yasalar, tüketiciyi koruyan yasalar veya çevreyi koruyan yasalar bu kapsamda sayılabilir. Şüphesiz bu durum vergi yasaları için de geçerlidir. Vergi kaçakçılığı yapan bir kurumun yasal sorumluluğunu yerine getirmedeği açıktır.

iii. Etik Sorumluluklar: Kurumlar sadece yasaların değil, toplum değer ve normlarının çizdiği yazılı ya da yazılı olmayan kurallar dairesinde hareket etmelidir.

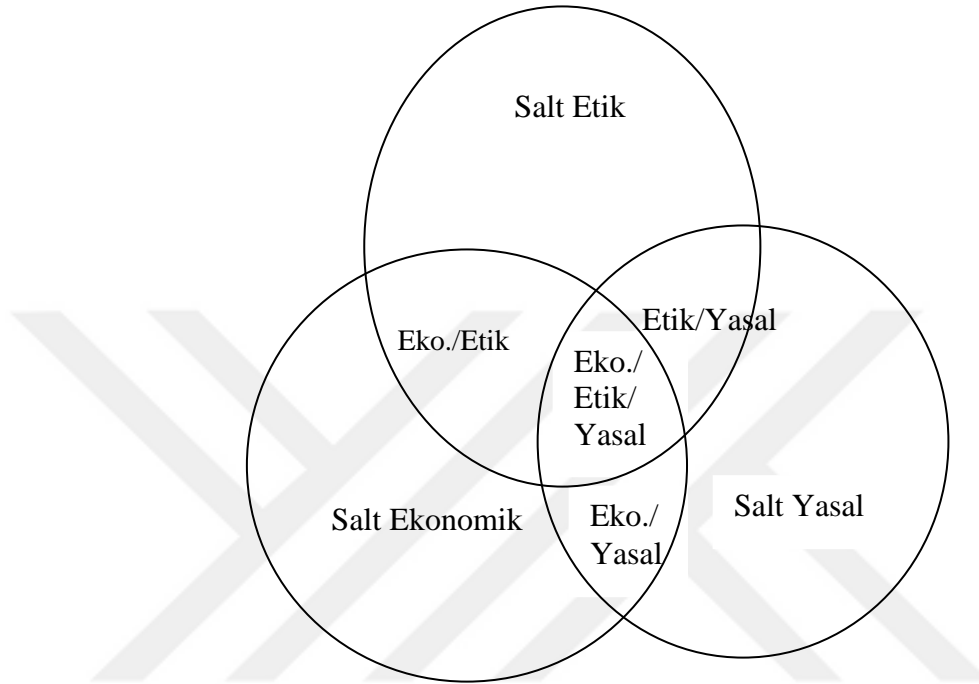
iv. Gönüllü (Hayırsever) Sorumluluklar: Kurumun nitelik itibarıyla gönüllülük ve hayırseverlik temelinde yerine getirmeleri beklenen sorumluluklarını ifade eder. Aslında çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ele alınan vergi mevzuatında yer alan kurumsal sosyal sorumluluk düzenlemelerinin bir kısmı bu kapsamda değerlendirilebilir. Örneğin Kurumlar Vergisi'nin 10. Maddesinde yer alan eğitim ve sağlık tesisleri ile dini tesislere ilişkin bağış ve yardımlarda bulunan kurum hem hayırsever sorumluluğu yerine getirecek hem de bunu yasal çerçevede gerçekleştirmiş olacaktır. Carroll'un piramit modeli şöyledir:

Şekil 1. Carroll'un KSS Modeli

Kaynak: Carroll, 1991: 42.

Carroll'un piramit modeli literatürde sıklıkla başvurulan bir kaynak olmuştur. Ancak gönüllü sorumlulukların yanlış yorumlara yol açması nedeniyle model, Carroll tarafından yeniden ele alınarak geliştirilmiştir. Aşağıda bu model Şekil 2'de gösterilmektedir.

Şekil 2. Carroll'un Üç Alanlı KSS Modeli

Kaynak: Schwartz ve Carroll, 2003: 509.

Buna göre ekonomik, yasal ve etik sorumlulukların birbirlerine karşı herhangi bir üstünlüğü bulunmamaktadır. Toplam yedi KSS kategorisinden oluşan şekilde gönüllü sorumluluklar etik boyutun içinde ele alınmaktadır.¹⁰⁴

1.3.2. Wattrick ve Cochran'ın KSS Modeli

Carroll'un ortaya koyduğu model kurum-toplum ilişkilerinin analizi açısından değerli bir çerçeve oluşturmasına rağmen, bu ilişkilerin kurum ve çevresi dikkate alınarak tasarlanması eleştiri konusu olmuştur. Bu durumu göz önüne alan Wattrick ve Cochran 1985 yılında Carroll'un dört boyutlu KSS modelinden yola çıkarak yeni bir model oluşturmuşlardır. Aşağıda ilgili model Tablo 2'de gösterilmektedir.

¹⁰⁴ Ceritoğlu, s.37-38.

Tablo 2. Wattrick ve Cochran'ın KSS (Sosyal Performans) Modeli

İLKELER	SÜREÇLER	POLİTİKALAR
Kurumların Sosyal Sorumlulukları 1. Ekonomik 2. Yasal 3. Etik 4. Gönüllülük	Kurumların Sosyal Sorunlara Cevap Vermesi 1. Reddedici 2. Savunmacı 3. Uzlaşmacı 4. Etkinlikçi	Sosyal Sorun Yönetimi 1. Sorunların tespiti 2. Sorunların analizi 3. Sosyal sorunlara yönelik cevapların geliştirilmesi
Yönlendiren Unsurlar		
1. İşletme ve toplum arasındaki sosyal sözleşme 2. İşletmenin moral temsilci olma rolü	1. Sosyal koşullardaki değişime cevap verme kapasitesi 2. Yönetimin sosyal değişime cevap vermeye ilişkin yaklaşımı	1. Kontrol edilemeyen gelişmeleri en alt seviyeye düşürme 2. Etkin sosyal politikalar belirleme
FELSEFİ YÖNELİM	KURUMSAL YÖNELİM	ORGANİZASYONEL YÖNELİM

Kaynak: Öcal, 2007: 67.

Bu model kurumların sosyal performansına ilişkin kavramsal bir çerçeve sunmaktadır. Modelde sosyal performans; sosyal sorumluluk ilkeleri, sosyal nitelikteki sorun ve taleplere cevap verme süreci ile sosyal sorunlara yönelik politikalardan oluşan üç unsur üzerine oturtulmuştur. Bu model aşağıda şöyle özetlenmiştir:¹⁰⁵

- Kurumların ekonomik performansı ile sosyal hedefler arasında yakın bir bağ vardır. Çünkü kurumların istihdam, iş güvenliği ve doğal çevrenin korunması açısından gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler sosyal hedeflerle doğrudan ilişkilidir.
- Kamuya karşı sorumluluk ile sosyal sorumluluk kavramları birbirlerinin yerine ikame edilemez.
- Sosyal sorumluluk ile sosyal taleplere cevap verme aynı şeyi ifade etmemektedir.
- Kurumların sosyal sorunlara cevap vermeye yönelik sürecinin çıktısı olarak geliştirdiği politikalar değerlendirilmelidir.

¹⁰⁵ Tak, s.135-137.

1.3.3. Wood'un KSS Modeli

Donna Wood tarafından Wattrick ve Cochran'ın sosyal performans modeli; bir eylem safhası içermediği, sosyal değişime cevap verme sürecinin tek bir süreç olarak incelenip bu arada gerçekleşen bir dizi sürecin dikkate alınmadığı eleştirilerine muhatap olmuştur. Buna rağmen Wood söz konusu modeli dikkate alarak başka bir sosyal performans modeli geliştirmiştir. İlgili model Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. Wood'un KSS (Sosyal Performans) Modeli

Sosyal Sorumluluk İlkeleri	Sosyal Taleplere Cevap Verme Süreci	Sosyal Sorumluluk Çerçevesinde Benimsenen Davranışın Sonuçları
Kurumsal İlke: Meşru bir zemin oluşturma	Çevre analizi	Sosyal etki
Organizasyonel İlke: Kamuya Karşı Sorumluluk	Paydaş yönetimi	Sosyal programlar
Bireysel İlke: Yönetsel Takdir Hakkı	Sosyal sorun yönetimi	Sosyal politikalar

Kaynak: Tak, 2009: 138.

Bu modelde kurumların sosyal performansı, dış çevre ile ilişkisi çerçevesinde yürütülen faaliyetleri aşağıda sayılan üç unsurun toplamı olarak tanımlanmıştır.¹⁰⁶

1. Motive eden ilkeler
2. Davranışsal süreçler
3. Yönetsel faaliyetlerin gözlenebilir sonuçları

1.3.4. Frederick'in KSS Modeli

William C. Frederick'in 1970'li yıllarda ortaya attığı KSS modelinde, performans yerine motivasyona odaklanılmaktadır. Söz konusu modeli 1990'ların sonuna doğru geliştiren Fredericik kurumsal sosyal tepkisellik kavramını öne çıkarmaktadır. Aşağıda ilgili kavramlar şöyle tanımlanmıştır:¹⁰⁷

CSR¹ : Corporate Social Responsibility : Kurumsal Sosyal Sorumluluk

CSR² : Corporate Social Responsiveness : Kurumsal Sosyal Tepkisellik

¹⁰⁶ Tak, s.138.

¹⁰⁷ Boran, s.19.

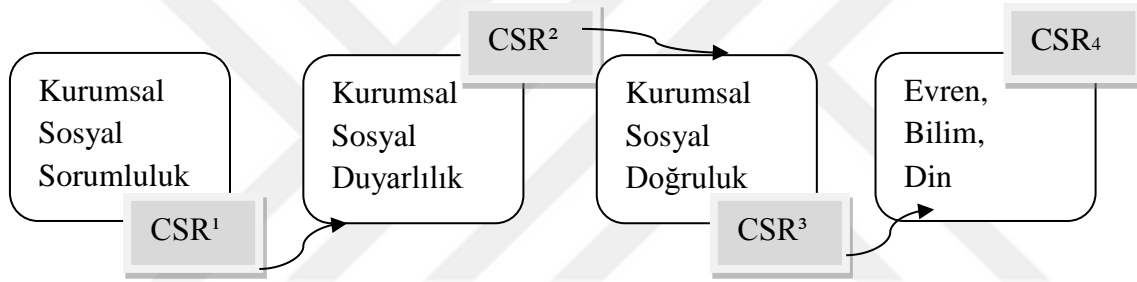
CSR³ : Corporate Social Rectitude : Kurumsal Sosyal Doğruluk
 CSR⁴ : Cosmos, Science, Relegion : Evren, Bilim, Din

CSR¹'de kurumlar ekonomik taleplere bakmaksızın, faaliyetlerinden etkilenen hedef kitlenin ihtiyaç ve isteklerini dikkate alarak sosyal sorumluluğunu yerine getirir.

CSR²'de kurumların toplumsal baskılara yanıt verebilme yetenekleri ön plana çıkar ve bu kapsamda sosyal sorumluluk yerine getirilir.

CSR³'de ise, ekonomik çıkarların ötesine geçilerek ahlaki doğruların gözetilmesi temel politika olarak karşımıza çıkar.

CSR⁴'de kurumun evrendeki konumunun doğru belirlenebilmesi için bilime başvurmak gerektiği ifade edilir.

Şekil 3. Frederick'in KSS Modeli

Kaynak: Ceritoğlu, 2011: 41.

1.3.5. Sosyal Performans Kavramı ve Ölçümü

KSS kavramının tanımlanması, ölçülmesi ve yönetilmesinde ortaya çıkan zorluklar özellikle yönetim literatüründe sosyal performans kavramının daha fazla yer bulmasına neden olmuştur. Her ne kadar bir model olarak ortaya konmasa da sosyal performans, yukarıda anlatılan modellerde görüldüğü gibi kurumların sosyal sorumluluk kapsamında elde etmiş olduğu sonuçların ölçülmesini ele alan önemli bir yaklaşımdır. Ancak sosyal performans sadece KSS uygulama sonuçlarını değil daha geniş çerçevede kurum davranışlarının sonuçlarını ele almaktadır.

Kurumların sosyal sorumluluklarına ilişkin literatürde önemli kabul edilen çalışmalarda önerilen veya kullanılan araç ve yöntemler ise aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:¹⁰⁸

¹⁰⁸ Tak, s.193-208.

Yöneticiler ile Görüşme:

Kurumda karar alıcı konumda olan yöneticilerin kurumun sosyal sorumluluklarını benimseme ve uygulamada dikkate alma düzeylerinin sorgulanması veya konuya ilişkin görüş ve değerlendirmeler ölçüme esas alınır.

Kurum Yayınlarının İncelenmesi:

Bu yöntemde kurumun muhasebe kayıtları ve kurum raporlarına ilişkin içerik analizlerinden faydalanılabilir. Örneğin kurumların finansal raporlarında sosyal sorumluluk faaliyetlerine yönelik ayrılan kaynak ölçülebilir.

Konuya ilişkin olarak Fortune 500 listesinde yer alan kurumların yıllık faaliyet raporlarının içerik analizi çalışması sonucu geliştirilen “Sosyal Katılım Raporlama Ölçeği” aşağıda özetlenmiştir.

Tablo 4. Sosyal Katılım Raporlama Ölçeği

Çevre Konusuna Yönelik Yapılan Çalışmalar
1. Çevre kirliliği 2. Geri dönüşüm 3. Ürün geliştirme
Fırsat Eşitliğine Yönelik Yapılan Çalışmalar
1. Azınlıklara sunulan fırsatlar ve istihdam 2. Kadın işgücü
Çalışanlara Yönelik Yapılan Çalışmalar
1. İş güvenliği ve sağlığı 2. Eğitim
Toplum
1. Kamu sağlığı 2. Eğitim 3. Sanat
Ürün
1. Güvenlik 2. Kalite
Dokümanın Yıllık Faaliyet Raporu ile İlişkisi
1. Bağımsız rapor halinde. 2. Rapor içinde ayrı bir bölüm. 3. Rapor içinde bir alt bölüm

Kaynak: Tak, 2009: 196.

Algı Ölçümü:

Bu tür çalışmalarda, KSS literatüründe şekillenen kuramsal çerçeveden yola çıkarak hazırlanan algı ölçüm anketlerinden yararlanılmaktadır. Kuramsal çerçevenin yanı sıra kabul gören bazı modellerin de esas alınarak veri toplanması mümkündür.¹⁰⁹

¹⁰⁹ Tak, s.199.

Endekslerin ve Sıralamaların Kullanımı:

Kurumların sosyal sorumluluklarına ilişkin performansının ölçümünde bazı endekslerin veya sıralama listelerinin yaygın şekilde kullanıldığı gözlenmektedir. Bunlardan Domini 400 Sosyal Endeksi (DSI 400); pozitif çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim performansına sahip kurumları 15 farklı ölçüt kullanarak değerlendirmektedir. Bu ölçütler sonucu sıralanan kurumların iyi bir vatandaş davranışı göstermesi, kurum içi ve dışındaki farklılıklara yönelik iyi bir yönetim benimsenmesi, çalışan ilişkileri, çevre ve güvenli ürünler üretme gibi konularda başarılı olduğu kabul edilir.

FTSE4Good endeksi de sosyal sorumluluk yatırım endeksi olarak bilinmektedir. Endeksin amacı, KSS yönünden sorumlu kurumların performansını ölçerek yatırımları kolaylaştırmak ve KSS kapsamında çaba gösteren kurumları belirleyerek bu kurumlara yatırım yapmak isteyen yatırımcılara alternatif sunmaktır. Endekste yer alacak kurumların seçiminde şu kriterlere önem verilmektedir: Sürdürülebilir çevresel konulara yönelik çalışmalar gerçekleştirmek, paydaşlarla olumlu ilişkiler geliştirmek, evrensel insan haklarını desteklemek. Tütün, silah ve nükleer güç üreticileri endeks dışı bırakılmıştır.¹¹⁰

BIST Sürdürülebilirlik Endeksi:

Son yıllarda konuya yönelik olarak ülkemizde yapılan çalışmalardan en dikkat çekici olanı 2013 yılından bu yana hazırlık çalışmaları süren Borsa İstanbul'un (BİST) Sürdürülebilirlik Endeksi'dir. Endeks kurumların çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim konularındaki performanslarını dikkate almaktadır.

Endeksin amacı, "Borsa İstanbul'da işlem gören ve kurumsal sürdürülebilirlik performansları üst seviyede olan kurumların yer alacağı bir endeks oluşturulması, Türkiye'de ve özellikle Borsa İstanbul kurumları arasında sürdürülebilirlik konusundaki anlayış, bilgi ve uygulamaların artması" olarak ortaya konmuştur.¹¹¹

BIST'e göre bu endeks; kurumların küresel ısınma, doğal kaynakların tükenmesi, su kaynaklarının azalması, sağlık, güvenlik, istihdam gibi Türkiye ve dünya için önemli

¹¹⁰ Yılmaz **Argüden**, *Kurumsal Sosyal Sorumluluk*, Arge Danışmanlık Yayınları, İstanbul 2002, s.57.

¹¹¹ BIST Sürdürülebilirlik Endeksi. (2014). Borsa İstanbul.

<http://borsaistanbul.com/endeksler/bist-pay-endeksleri/surdurulebilirlik-endeksi> (10/09/2014).

olan sürdürülebilirliğe ilişkin meselelere nasıl yaklaştıklarını ortaya koyacak, yaptıkları faaliyetlerin ve aldıkları kararların bağımsız bir gözle değerlendirilmesini ve bir anlamda tescil edilmesini sağlayacaktır.

Ayrıca endeks, kurumlara kurumsal sürdürülebilirlik performanslarını yerel ve küresel anlamda karşılaştırma imkânı verecektir. Böylece kurumlara, iyileştirme yapmak ve yeni hedefler belirlemek için bir performans değerlendirme aracı sunulmuş ve kurumsal şeffaflık ve hesap verebilirliklerini ve sürdürülebilirlik konularına ilişkin risk yönetim becerilerini geliştirme imkânı sağlanmış olacaktır. Bu sayede yatırımcıların sürdürülebilirlik ve kurumsal sosyal sorumluluk ilkelerini benimseyen kurumları ayırt edip bu kurumlara yatırım yapmalarını sağlayacak bir araç ortaya çıkmış olacaktır.

2. BÖLÜM

TÜRK VERGİ MEVZUATINDA YER ALAN KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK DÜZENLEMELERİ

Vergi kanunlarıyla ortaya konulan KSS uygulamaları, kaynakların verimli dağılımını sağlamak açısından önemlidir. Aşağıda bahsedilen kanun maddelerinde KSS konusuna yönelik uygulamalar çerçeve olarak ele alınmıştır.

Ülkemizde yasal zorunluluk taşıyan KSS faaliyetlerine ilişkin harcamalar vergi matrahından indirilebilmektedir. Ancak gönüllü olarak yapılan KSS faaliyetlerinin tamamı için bu durum geçerli değildir. Gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin çoğunda sosyal sorumluluk paylaşım yoluyla çözüme eğilimindedir. Paylaşımında ise üç farklı seçenek bulunmaktadır. Birincisinde; sosyal sorumlukların yasal yollarla yapılması zorunlu hale getirilir. İkincisinde; gönüllü kuruluşlar ile işletmelerin kendi hür iradelerine bırakılmakta, üçüncüsünde ise ülkemizde olduğu gibi ilk iki seçeneğin karması bir uygulama yapılmaktadır.¹¹²

Kurumlar Vergisi Kanunu (KVK) ve Gelir Vergisi Kanunu'nda (GVK) yer alan "İndirimler" kısmı KSS açısından gönüllülük esasına dayalı önemli bir alternatif sunmaktadır. Genelde bahsedilen indirimlere paralel olarak KDV'de sosyal amaçlı istisnalar mevcuttur. Diğer vergi Kanunları ve Kanunlarda ise az miktarda KSS amaçlı istisna ve indirimlerden bahsedilebilir.

---

¹¹² Salih Özel, "Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı ve Vergi İlişkisi", *E-Yaklaşım Dergisi*, Sayı 27, Ekim 2005, s.1,4.

Gelir Vergisi Kanunu'nun 40/3. Maddesinde olduğu gibi, yasal zorunluluklar nedeniyle yapılan harcamalar safi kazancın tespitinde indirim konusu yapılırken¹¹³, gönüllü harcamaların çoğu aynı kanunun 89. maddesinde (KVK'nın 10.Maddesi) belirtildiği gibi beyannamede indirim konusu yapılabilir. Ancak KSS faaliyeti olduğu halde indirim konusu yapılamayan giderler de vardır.

Devletin sosyal sorumluluk konusunda, hangi sosyal faaliyetleri özel sektörle paylaşacağı belirlenmelidir.¹¹⁴ BM Türkiye Koordinatörlüğü ve BM Kalkınma Programı (UNDP) Temsilciliği tarafından 2008 yılında yayınlanan "Türkiye'de Kurumsal Sosyal Sorumluluk Değerlendirme Raporu"nda bütünlüklü bir strateji belirlenerek KSS'nin sürdürülebilirliğini mümkün kılmak için devletin KSS politikaları oluşturmasına ve sürece dahil olmasına ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Devlet KSS uygulamalarını yönlendirmek için, hukuki ve ekonomik boyutlardaki esaslarını kamu yararı çerçevesinde belirleyerek aktif hareket etmelidir.¹¹⁵

Yani devlet bu konuda kurumları (işletmeleri) yönlendirmelidir. Örneğin küresel düzenlemelere uyum çerçevesinde GRI standartlarına yönelik raporlama giderleri ya da SA 8000¹¹⁶ standardının elde edilmesine yönelik yapılan giderlerin tamamının vergi matrahından indirilmesini sağlamalıdır. Böylece kurumlar KSS faaliyetlerini vergi planlaması çerçevesinde planlayarak yatırımlarına yön verebilir.

Bu nedenle KSS kapsamında yer alan harcamaların vergi matrahından indirilmesi hem bir gereklilik hem de kurumlara sunulan demokratik bir hak olacaktır. Böylece özellikle yerel anlamda devletin ulaşamayacağı farklı sosyal sorumluluk alanlarına yatırım yapılmış olacaktır. Aslında bu durum sosyal devlet anlayışı ile de uyumludur.

Diğer taraftan toplumda yer alan bireyler gibi, kurumsal vatandaş olan kurumların de uyması gereken, uymadığında yasal ve cezai sonuçlarla karşılaştığı bir takım sosyal

¹¹³ Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 6/2. Maddesinde "Safi kurum kazancının tespitinde, Gelir Vergisi Kanunu'nun ticarî kazanç hakkındaki hükümleri uygulanır." Hükümü yer aldığından bu durum kurumlar vergisi mükellefleri için de geçerlidir.

¹¹⁴ Özel, s.6.

¹¹⁵ Nafiz Turgut, "Yönetmelik Süreçte Kurumsal Sosyal Sorumluluk", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010 (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s.189-190.

¹¹⁶ Standart dokuz temel konu üzerinde durmaktadır. Bunlar çocuk işgücü, zorla çalıştırma, çalışan ve toplum sağlığı-güvenliği, örgütlenme özgürlüğü, çalışanlar arasında ayrımcılık yapmama, disiplin uygulamaları, çalışma saatleri ve ücretlendirmedir. Bununla beraber standart kamuoyuna raporlar sunma gibi sürdürülebilir şeffaflık üzerinde de ayrıca durmaktadır.

kurallar vardır. Bu kurallar olmadığında kurumlar, hangi sosyal amacı izlemeleri gerektiğini ya da hangisinin daha öncelikli bir konu olduğunu bilemezler. Bu kuralları yasalar ve düzenlemeler olarak ifade edebiliriz. Yasalar ve düzenlemeler adil bir rekabet alanının ortaya çıkması için de önemlidir.¹¹⁷ Çünkü her kurum, yaptığı ya da yapmadığı faaliyetin cezasına katlanmalı ya da ödülünü elde edebilmelidir. Bize göre bu kurallar KSS uygulamaları açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu kuralların kurumu ekonomik anlamda etkileyen en önemli düzenlemelerinden biri de vergi mevzuatıdır. Bu yönüyle vergisel düzenlemeleri KSS'nin bir aracı olarak kabul edebiliriz.

Yapılan bir araştırmada¹¹⁸, paydaş teorisi çerçevesinde Türkiye'de kurumların KSS açısından öncelikli boyutunun yasal sorumluluk olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada kurumları KSS uygulamalarına yönelten en büyük etkenin ise yasalar olduğu belirlenmiştir. Bu çerçevede ülkemizde de kurumların ekonomik hayatına etki eden en büyük faktörlerden birinin vergi yasaları olduğunu ifade edebiliriz.

Bu arada KSS ile vergiden kaçınma arasındaki ilişki de sermayenin serbestleştiği ekonomik yapı içerisinde önem kazanmaktadır. Bu anlamda çağdaş neoliberal ekonomik düzen içinde, devletler kendi ülkelerine sermaye çekebilmek için kurumlara birçok vergisel teşvik sunmaktadır. İşletmeler ise bu teşvikleri vergiden kaçınma çerçevesinde kullanmaktadır. Ancak bu durum ilgili ülkelerin vergi gelirlerinde azalma pahasına gerçekleşmektedir. Bu ise devletin yapması gereken sosyal yatırımların azalmasına yol açmaktadır. Bu noktada devletler bu ikilem arasında kalırken, kurumların KSS raporlarında vergisel ödevlerine yönelik herhangi bir açıklamada bulunmaması manidardır.¹¹⁹ Türkiye gibi son yıllarda cari açığı yapısal problem haline gelen ülkelerde, sermaye akımlarının engellenmesi düşünülemeyeceğine göre, vergisel teşviklerle ülke içine giren doğrudan yatırımların KSS uygulamaları ile dolaylı olarak vergi yüküne katlanmaları iyi bir seçenek olabilir.

¹¹⁷ Dalyan, Figen, (2007). Sosyal Sorumluluğun Temelleri, s.53. *In: Kurumsal Sosyal Sorumluluk, İşletmeler ve Sosyal Sorumluluk* (Ed: Coşkun C. Aktan). İktisadi Girişim ve İş Ahlâkı Derneği Yayınları, İstanbul.

¹¹⁸ Muammer Sarıkaya, "Kurumsal Sosyal Sorumluluğa Bir Bakış: Paydaş Teorisi", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2008 (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s.216.

¹¹⁹ Prem Sikka, "Smoke and Mirrors: Corporate Social Responsibility and Tax Avoidance", *Accounting Forum*, Vol. 34, Issue 3, September 2010, p. 166.

Her ne kadar Hasseldine ve Morris yukarıda bahsedilen ikilemi reddederek vergiden kaçınma ve vergi kaçırma kavramının farklı olduğuna vurgulayıp, kurumların vergi mevzuatı uyumu çerçevesinde rasyonel hareket ettiklerini savunsa da¹²⁰, özellikle gelişmekte olan ülkelerin sermaye çekebilmek için vergi gelirinden feragat ettikleri de bir gerçektir. Bazı yazarlar ise, vergiden kaçınma olgusunu sivil itaatsizlik olarak değerlendirerek, anti-demokratik bir davranış biçimi olarak görmektedir.¹²¹

2.1. Kurumlar Vergisi Kanunu ve Gelir Vergisi Kanunu'nda Yer Alan KSS Düzenlemeleri

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 1. maddesinde verginin konusu anlatılarak; sermaye kurumları, iş ortaklıkları, dernek veya vakıflara ait iktisadi kurumlar, iktisadi kamu kuruluşları ve kooperatiflerin elde etmiş olduğu kazançların kurumlar vergisine tabi olduğu açıklanmıştır.

Gelir Vergisi Kanunu'nun 1. maddesinde verginin konusu açıklanarak, gerçek kişilerin elde etmiş olduğu kazanç ve iratların gelir vergisine tabi olduğu belirtilmiştir. GVK açısından yapılan açıklamalarda ticari kazançlar dışında kalan altı gelir unsuru dikkate alınmayacaktır.

Bahsedilen Kanunlarda KSS kapsamında ele alınabilecek muafiyet ve istisnalar aşağıda açıklanmıştır.

2.1.1. Vakıf Üniversiteleri Bünyesinde Faaliyet Gösteren Sağlık Kurumlarının Muafiyeti

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 56/b. Maddesinde, üniversitelerin ve ileri teknoloji Enstitülerinin genel bütçeye dahil kamu kurum ve kuruluşlarına tanınan mali muafiyetler, istisna ve diğer mali kolaylıklardan aynen yararlanacağı, ek 7. Maddesinde de vakıflarca kurulacak yüksek öğretim kurumlarının 56. Maddede yer alan mali kolaylıklardan, muafiyet ve istisnalardan aynen istifade edecekleri hükmü yer almaktadır.

¹²⁰ John **Hasseldine** and Gregory **Morris**, "Corporate Social Responsibility and Tax Avoidance: A Comment and Reflection", *Accounting Forum*, Vol. 37, Issue 1, March 2013, p. 1-14.

¹²¹ Grahame R **Dowling**, "The Curious Case of Corporate Tax Avoidance: Is it Socially Irresponsible?", *Journal Of Business Ethics*, Vol. 124, Issue 1, September 2014, p. 183.

Bu çerçevede, vakıf üniversitelerinin bünyelerinde yer alan ve ücret karşılığında sağlık hizmeti veren sağlık kurumları, iktisadi kurum niteliğinde olmakla birlikte, vakıflara ait üniversiteler bahsedilen 56. Madde uyarınca istisna ve muafiyetlerden aynen yararlandığından, vakıf üniversiteleri bünyesinde faaliyet gösteren sağlık kurumları da kurumlar vergisinden muaf olacaktır.¹²²

Başka bir deyişle, üniversiteler bünyesinde kurulu bulunan sağlık kurumları Kurumlar Vergisi Kanununun 4. maddesinin (b) bendi kapsamında kurumlar vergisinden muaftır ve bu durum Vakıf üniversiteleri açısından da geçerlidir.

2.1.2. Eğitim Tesisleri ile Rehabilitasyon Merkezlerinin İşletilmesinden Elde Edilen Kazançlara İlişkin İstisna

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 5/(1)-ı maddesinde; okul öncesi eğitim, ilköğretim, özel eğitim ve orta öğretim özel okulları ile Bakanlar Kurulu (BK) tarafından vergi muafiyeti tanınan vakıflara veya kamu yararına çalışan derneklere bağlı rehabilitasyon merkezlerinin işletilmesinden, ilgili Bakanlığın görüşü alınmak suretiyle Maliye Bakanlığının belirleyeceği usuller çerçevesinde beş hesap dönemi itibarıyla elde edilen kazançların kurumlar vergisinden müstesna olduğu açıklanmıştır.

GVK'nın 20. Maddesine göre, okul öncesi eğitim, ilköğretim, özel eğitim ve orta öğretim özel okullarının işletilmesinden elde edilen kazançlar beş vergilendirme dönemi gelir vergisinden müstesnadır.

Böylece kurumlar vergisi ve gelir vergisi mükellefleri bahsedilen tesisleri işletmeye teşvik edilmektedir. Bu anlamda, herhangi bir kurumun bu türde işletmelere yatırım yapması, kendisi açısından da bir KSS uygulaması olarak görülebilir.

2.1.3. Kurum Kazancından İndirilebilecek Bazı Harcamalar

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 10. Maddesinin gerekçesinde, kurumlar vergisi matrahının tespitinde, kurumlar vergisi beyanamesi üzerinde ayrıca gösterilmek kaydıyla, kurum kazancından sırasıyla yapılacak indirimleri düzenlemektedir.

¹²² *Beyanname Düzenleme Rehberi*, Vergi Müfettişleri Derneği Yayınları, Ankara 2013, s.410.

Maddede sayılan diğ er indirimler, esasen kazancın bulunması halinde beyanname üzerinden indirim konusu yapılan ve kazancın yetersiz olması nedeniyle de sonraki yıllara devretmeyen indirimlerdir. Bunun tek istisnası Ar-Ge indirimidir.

1 sıra no'lu KVK Genel Tebliğ 'de söz konusu indirimler Ő u başlıklarda toplanmıştır:

- Ar-Ge İndirimi.
- Sponsorluk Harcamaları.
- Bağış ve Yardımlar.

2.1.3.1. Ar-Ge İndirimi

KVK'nın 10/1-a ve GVK'nın 89/9. maddelerine göre, mükellefler işletmeleri bünyesinde gerçekleştirdikleri münhasıran yeni teknoloji ve bilgi arayışına yönelik araştırma ve geliştirme harcamaları tutarının %100'nü Ar-Ge indirimi olarak kurumlar vergisi matrahının tespitinde; beyanname üzerinde ayrıca gösterilmek Ő artıyla, kurum kazancından indirebilecektir. İlgili dönemde kazancın yetersizliğ i nedeniyle indirim konusu yapılamayan Ar-Ge İndirimi tutarı sonraki hesap dönemlerine devredebilecektir.

Bu düzenleme KSS uygulaması açısından ekonomik sorumluluk kapsamında değerlendirilebilir. Çünkü kurumlar toplumun ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri kaynakları verimli olarak kullanıp üretmelidir.

2.1.3.2. Sponsorluk Harcamaları

Sponsorluk, kurumun iletişim hedeflerine ulaşma amacıyla bağlantılı olan sportif, kültürel ve sosyal alanlar gibi gelişime ihtiyaç duyulan alanlarda bir kişi ya da organizasyon için para veya araç-gereç desteğ iyle bütün faaliyetlerin planlanması, organizasyonu, uygulanması ve kontrol edilmesidir. Pazarlama alanında bir KSS uygulaması olarak kabul edilmektedir.¹²³

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 10/1-b ve GVK'nın 89/8. maddesine göre, konuyla ilgili kanunlar kapsamında yapılan sponsorluk harcamalarının amatör spor dalları için tamamı, profesyonel spor dalları için %50'si, kurumlar vergisi matrahının tespitinde;

¹²³ Bayraktaroğ lu, İ lter ve Tanyeri, s.121.

kurumlar vergisi beyannamesi üzerinde ayrıca gösterilmek şartıyla, kurum kazancından indirilebilmektedir.

Kurumlar tarafından yapılan sponsorluk harcamaları ile bağış ve yardımlar, harcamanın veya bağış ve yardımın yapıldığı tarihte kayıtlarda gider olarak dikkate alındığından, söz konusu harcamalar ile bağış ve yardımların kurum kazancının tespitinde kanunen kabul edilmeyen gider olarak dikkate alınması ve kurum kazancının yeterli olması halinde, beyanname üzerinde ayrıca gösterilmek şartıyla kurumlar vergisi matrahından indirilmesi gerekmektedir. Kazancın yetersiz olması halinde diğer yıllara devretme imkanı bulunmamaktadır.

Söz konusu Kanun'un gerekçesinde, sportif faaliyetleri teşvik etmek amacıyla sportif faaliyetlere dönük sponsorluk harcamalarının kazançtan indirimine olanak verildiği belirtilmekte olup KSS açısından değerlendirilirse, aslında bu tip harcamaların ticari kazancın elde edilmesi ile doğrudan ilişkilendirilmesi mümkün gözükmemektedir. Bu harcamalarda sosyal amaç ön planda olup, harcamanın ticari kazançla ilişkisini ölçmek zordur. Bu nedenle reklam harcaması olarak ele alınması doğru bir yaklaşım değildir.

2.1.3.3. Bağış ve Yardımlar

İlgili kanun maddesi kapsamında kurum kazancından indirilebilecek bağış ve yardımlar aşağıda özet olarak sunulmuştur.

2.1.3.3.1. Kurum Kazancının %5'i ile Sınırlı Bağış ve Yardımlar

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 10/1-c maddesine göre, genel ve özel bütçeli kamu idarelerine, il özel idarelerine, belediyelere ve köylere, BK tarafından vergi muafiyeti tanınan vakıflara ve kamu yararına çalışan dernekler ile bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetinde bulunan kurum ve kuruluşlara makbuz karşılığında yapılan bağış ve yardımların toplamının o yıla ait kurum kazancının %5'ine kadar olan kısmı kurumlar vergisi matrahının tespitinde; kurumlar vergisi beyannamesi üzerinde ayrıca gösterilmek şartıyla kurum kazancından indirilir. İndirilemeyen kısım diğer yıla nakledilemez. İndirilebilecek bağış ve yardım tutarının tespitinde esas alınan kurum kazancı, zarar mahsubu dahil giderler ile iştirak kazançları istisnası düşüldükten sonra, indirim ve istisnalar düşülmeden önceki [Ticari bilanço kârı – (iştirak kazançları istisnası + geçmiş

yıl zararları)] tutardır. KVK'nın gerekçesinde; dayanışmayı ve sivil toplum örgütlerini teşvik etmek amacıyla bu hükmün hayata geçirildiği ifade edilmektedir.

GVK'nın 89/4. Maddesine göre, genel ve özel bütçeli kamu idareleri, il özel idareleri, belediyeler, köyler ile kamu yararına çalışan dernekler ve Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflara yıllık toplamı beyan edilecek gelirin % 5'ini (kalkınmada öncelikli yöreler için % 10'unu) aşmamak üzere, makbuz karşılığında yapılan bağış ve yardımlar gelir vergisi matrahının tespitinde, gelir vergisi beyannamesinde bildirilecek gelirlere indirim konusu yapılabilir.

2.1.3.3.2. Eğitim ve Sağlık Tesisleri ile Dini Tesislere İlişkin Bağış ve Yardımlar

KVK'nın 10/1-ç maddesine göre; genel ve özel bütçeli kamu idarelerine, il özel idarelerine, belediyelere ve köylere bağışlanan okul, sağlık tesisi, 100 yatak (kalkınmada öncelikli yörelerde 50 yatak) kapasitesinden az olmamak kaydıyla öğrenci yurdu ile çocuk yuvası, yetiştirme yurdu, huzurevi, bakım ve rehabilitasyon merkezi ile mülki idare amirlerinin izni ve denetimine tabi olarak yaptırılacak ibadethaneler ve Diyanet İşleri Başkanlığı denetiminde yaygın din eğitimi verilen tesislerin ve Gençlik Spor Bakanlığına ait gençlik merkezleri ile gençlik ve izcilik kamplarının inşası dolayısıyla yapılan harcamalar veya bu tesislerin inşası için bu kuruluşlara yapılan her türlü bağış ve yardımlar ile mevcut tesislerin faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için yapılan her türlü nakdî /aynî bağış ve yardımların tamamı kurum kazancından indirilebilir.

1 Seri no'lu KVK Tebliği'ne göre, sözü edilen tesislerin yapımı için bentte sayılan kuruluşlar dışında yer alan kamuya yararlı dernekler ile Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflara yapılan bağış ve yardımlar ise o yılki kurum kazancının %5'i ile sınırlı olmak üzere bu kapsamda indirim konusu yapılabilecektir.

Tebliğ'e göre, düzenlemedeki "okul" ifadesinden, doğrudan eğitim-öğretim hizmetlerinin verildiği temel birimlerin anlaşılması gerekmektedir. Düzenlemedeki "sağlık tesisi" ifadesinden ise Sağlık Bakanlığınca sağlık tesisi kapsamında değerlendirilen kurum ve kuruluşların anlaşılması gerekmektedir.

Düzenlemedeki “ibadethane” ve “yaygın din eğitimi verilen tesis” ifadelerinden de Diyanet İşleri Başkanlığınca ibadethane sayılan yerler ile Diyanet İşleri Başkanlığı denetimine tabi olan ve din eğitimi verilen tesislerin anlaşılması gerekmektedir. Yaygın din eğitimi verilen tesisler için yapılan harcamaların da Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilatınca denetlenmesi mecburidir.

KSS açısından bu bent değerlendirilirse, kurumlara yukarıda bahsedilen tesislere doğrudan yardımda bulunma imkanı getirilmektedir. Yapılan bağışların ise tamamının vergi matrahından indirimi mümkündür. Örneğin, 100.000 TL vergi matrahı bulunan bir kurumun 100.000 TL’yi yukarıda bahsedilen alanlarda bağış olarak kullanması sonucu herhangi bir vergi ödemesi doğmayacaktır. Bu durumda söz konusu harcamanın %20’sinin devlet tarafından karşılandığı göz ardı edilmemelidir. Çünkü kurum hiç bağışta bulunmamış olsa idi 20.000 TL kurumlar vergisi ödeyecekti, dolayısıyla 80.000 TL kurumun kamuya net kaynak aktarımıdır.

Diğer taraftan, kurumlar vergisi matrahı söz konusu harcamadan büyük olduğu sürece bu durum geçerli olacaktır. Başka bir deyişle, mükellefler yapacakları bağış ve yardımları yıllık beyanname ile bildirecekleri kurum kazançlarından indirim konusu yapabilecektir. Dolayısıyla, zarar beyan eden kurumlar vergisi mükelleflerinin bağış ve yardımları indirim konusu yapmaları mümkün değildir.¹²⁴

Aynı kapsamda GVK’nın 89/5. Maddesine göre, genel ve özel bütçeli kamu idarelerine, il özel idarelerine, belediyelere ve köylere bağışlanan okul, sağlık tesisi ve yüz yatak (kalkınmada öncelikli yörelerde elli yatak) kapasitesinden az olmamak üzere öğrenci yurdu ile çocuk yuvası, yetiştirme yurdu, huzurevi, bakım ve rehabilitasyon merkezi ile mülki idare amirlerinin izni ve denetimine tabi olarak yaptırılacak ibadethaneler ve Diyanet İşleri Başkanlığı denetiminde yaygın din eğitimi verilen tesislerin ve Gençlik ve Spor Bakanlığına ait gençlik merkezleri ile gençlik ve izcilik kamplarının inşası dolayısıyla yapılan harcamalar veya bu tesislerin inşası için bu kuruluşlara yapılan her türlü bağış ve yardımlar ile mevcut tesislerin faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için yapılan her türlü nakdî, aynî bağış ve yardımların tamamı gelir vergisi matrahının

¹²⁴ A.Murat Yıldız ve İrfan Vural, *Kurumlar Vergisi Beyanname Düzenleme Rehberi*, Kayseri SMMM Odası Yayınları, Ankara 2015, s.176.

tespitinde, gelir vergisi beyannamesinde bildirilecek gelirlerden indirim konusu yapılabilir.

Burada vergi planlamasının kurumlar (işletmeler) için büyük önem taşıdığı ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle tahmini vergi ödemesini geçici vergi dönemlerinde dikkate alan kurumların, KSS harcamalarını daha verimli yönetmesi mümkün olacaktır.

2.1.3.3.3. Kültür ve Turizm Amaçlı Bağışlar ile Yardımlar

KVK'nın 10/1-d maddesine göre; genel ve özel bütçeli kamu idareleri ile il özel idareleri ve belediyeler, köyler ve kamu yararına çalışan dernekler, Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflar ve bilimsel araştırma faaliyetinde bulunan kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan ya da Kültür ve Turizm Bakanlığınca desteklenen veya desteklenmesi uygun görülen harcamalar ile makbuz karşılığında yapılan bağış ve yardımlardan maddede sayılanlar da kurum kazancından indirilebilecektir.

Benzer biçimde GVK'nın 89/7. Maddesine göre, genel ve özel bütçeli kamu idareleri, il özel idareleri, belediyeler, köyler, kamu yararına çalışan dernekler, Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflar ve bilimsel araştırma faaliyetinde bulunan kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan ya da Kültür ve Turizm Bakanlığınca desteklenen veya desteklenmesi uygun görülen ve yukarıda sayılan harcamaların tamamı, gelir vergisi matrahının tespitinde, gelir vergisi beyannamesinde bildirilecek gelirlerden indirim konusu yapılabilir.

2.1.3.3.4. Başbakanlık ve BK Tarafından Başlatılan Yardım Kampanyaları

KVK'nın 10/1-e ve GVK'nın 89/10. Maddelerine göre, Başbakanlıkça veya Bakanlar Kurulu'na başlatılan yardım kampanyalarına makbuz karşılığı yapılan ayni ve nakdî bağışların tamamı kurum kazancından indirilebilir.

2.1.3.3.5. Türkiye Kızılay Derneğine ve Türkiye Yeşilay Cemiyetine Yapılan Bağış veya Yardımlar

KVK'nın 10/1-f ve GVK'nın 89/11. Maddelerine göre, iktisadi kurumları hariç, Türkiye Kızılay Derneğine ve Türkiye Yeşilay Cemiyeti'ne makbuz karşılığı yapılan nakdî bağış ve yardımların tamamı beyanname üzerinde gösterilmek şartıyla kurum

kazancından indirilebilir. Ancak aynı bağış ve yardımlar kurum kazancının %5'i ile sınırlı olarak indirilebilecektir. Diğer taraftan, anılan Dernek ve Cemiyetin iktisadi işletmelerine yapılan bağış veya yardımların kurum kazancının tespitinde indirim konusu yapılması mümkün değildir.

2.1.3.3.6. Fakirlere Yardım Amacıyla Gıda Bankacılığı Faaliyetinde Bulunan Dernek ve Vakıflara Bağışlanan Bazı Mallara Yönelik İstisna

Kurumlar Vergisi Kanununun “Safi kurum kazancı” başlıklı 6.maddesinin birinci fıkrasında kurumlar vergisinin, mükelleflerin bir hesap dönemi içinde elde ettikleri safi kurum kazancı üzerinden hesaplanacağı aynı maddenin ikinci fıkrasında ise safi kurum kazancının tespitinde Gelir Vergisi Kanunu’nun ticari kazanç hakkındaki hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir.

GVK’nın ticari kazanç hakkındaki hükümlerinden 40/10. Maddesi ve 89/6. maddesinde ise, fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara bağışlanan gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin maliyet bedeli safi kazancın tespitinde indirim konusu yapılabilir.

Bu çerçevede kurumlar vergisi ve gelir vergisi mükelleflerinin bahsedilen bağışlarının maliyet bedelinin tamamı, beyannamede gösterilmek şartıyla ve ilgili yılda (hesap döneminde) zarar beyanı söz konusu değilse matrahtan indirilebilecektir. Söz konusu mallar işletmenin aktifine kayıtlı ise, bağış durumunda düzenlenecek faturanın bir taraftan gelir kaydedilmesi, maliyet hesapları kanalıyla da diğer taraftan gider olarak yasal defterlere kaydedilecektir.

2.1.3.3.7. Yükseköğretim Kurumlarına Yapılacak Bağış ve Yardımlar

Üniversiteler ve yüksek teknoloji enstitülerine yapılan aynı veya nakdî bağış ve yardımların tamamı, beyanname üzerinde ayrıca gösterilmek şartıyla kurumlar vergisi ve gelir vergisi matrahının tespitinde indirim konusu yapılabilecektir.

2.1.4. İndirimli Kurumlar Vergisi

Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 32/A maddesiyle uygulamaya giren indirimli kurumlar vergisi, teşvik belgesiyle yapılan yatırımlardan elde edilen kazançlara uygulanan

kurumlar vergisinin %25-80 arasında değişen oranlarda indirimli olarak hesaplanması olarak özetlenebilir. Bölgesel, sektörel ve yatırım tutarı gibi şartlara göre ilgili indirimden faydalanılabilir. Özellikle geri kalmış bölgelere yatırım amaçlayan kurumların, KSS açısından bu madde hükümlerinden yararlanması mümkündür.

Aslında söz konusu madde 2008 yılında ortaya çıkan küresel ekonomik krizin işsizlik oranlarını artırmasıyla gündeme gelmiş, yatırım indirimi müessesenin kalkmasıyla ortaya çıkan teşvik eksikliğini gidermeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda yasayla asıl amaçlanan, teşvik belgesiyle yapılan yatırımlar üzerinden elde edilen kazançlara indirimli oranda kurumlar vergisi uygulanması ve böylece yatırım maliyetlerinin bir kısmının devlet tarafından karşılanmasıdır.¹²⁵

2.2. Katma Değer Vergisi Kanunu Kapsamında Yer Alan KSS Düzenlemeleri

Modern vergi sistemlerinin en önemli araçları arasında sayılan KDV, dolaylı bir vergi türü olarak gelir vergisinin tamamlayıcısı konumundadır. KDV Kanunu'nda yer alan KSS'ye yönelik uygulamalar aşağıda sunulmuştur.

Söz konusu düzenlemeler incelendiğinde; vergi idaresinin engelli insanların kullanımına mahsus araç ve gereçlerin tesliminde KDV'yi istisna ederek bu teslimleri teşvik ettiği söylenebilir. Kurumlar açısından bu araçların teslimiyle KDV'nin doğmaması vergisel bir teşvik olarak değerlendirilebilir. Aynı biçimde aşağıda ele alınan istisnalarda, vergi idaresinin eğitim, sağlık, kültürel alanlar, çevre, ar-ge ve bağış gibi alanlarda vergi mükelleflerini KSS kapsamında teşvik etmektedir.

2.2.1. Engellilerin Kullanımına Mahsus Araç ve Gereçlerin Tesliminde İstisna

KDVK'nın 17/4-s maddesi uyarınca, engellilerin eğitimleri, meslekleri, günlük yaşamları için özel olarak üretilmiş her türlü araç-gereç ve özel bilgisayar programlarının teslimi KDV'den müstesnadır.

KDV Genel Uygulama Tebliği (KDVGUT)'ne göre, münhasıran engellilerin eğitimleri, meslekleri, günlük yaşamlarında kullanmaları için özel olarak üretilmiş her türlü araç-gereç (örneğin; görme engellilerin kullandıkları baston, yazı makinesi, kabartma klavye;

¹²⁵ Yıldız ve Vural, s.249,250.

ortopedik engellilerin kullandıkları tekerlekli sandalye, ortez-protez gibi cihaz ve araçlar) ile özel bilgisayar programları istisna kapsamında kabul edilir. Binek otomobili ve diğer nakil vasıtalarının ise sözü edilen “araç-gereç” kapsamında değerlendirilmesi mümkün değildir. İstisna, münhasıran engellilere yapılan teslimlerle sınırlı olmayıp, kapsama giren araç ve gereçlerin her safhada tesliminde ve ithalinde uygulanır. İstisna kapsamına giren işlemler dolayısıyla yüklenen vergiler mükellefler tarafından indirim konusu yapılır, indirim yoluyla telafi edilememeleri halinde ise iade konusu yapılır.

2.2.2. Özel Okullar ve Üniversiteler Tarafından Bedelsiz Olarak Verilen Eğitim ve Öğretim Hizmetleri ile Öğrenci Yurtları Tarafından Bedelsiz Olarak Verilen Yurt Hizmetlerinde İstisna

KDVK'nın 17/2-b maddesine göre ilgili kanun hükümlerine tâbi aşağıdaki kuruluşların belirtilen oranları aşmamak şartıyla, sunmuş oldukları bedelsiz eğitim ve öğretim hizmetleri KDV'den istisnadır.

- Özel okullarca bedelsiz verilen eğitim ve öğretim hizmetlerinde ilgili dönemdeki kapasitelerinin % 10'u,
- Öğrenci yurtları tarafından bedelsiz verilen yurt hizmetlerinde ilgili dönemdeki kapasitelerinin % 10'u,
- Üniversite ve yüksekokullarda % 50'si.

2.2.3. Kanunların Gösterdiği Gerek Üzerine Yapılan Bedelsiz Teslim ve Hizmetlerde İstisna

KDVK'nın 17/2-b maddesine göre, ilgili kanunların gösterdiği gerek üzerine bedelsiz olarak yapılan teslimler ve ifa edilen hizmetler muhatabına bakılmaksızın KDV'den istisnadır. Örneğin 2219 sayılı Hususi Hastaneler Kanununun ilgili hükümleri gereğince, özel hastanelerde ücretsiz olarak verilen sağlık hizmetleri KDV'den istisnadır.

2.2.4. Belli Kurum ve Kuruluşlara Yapılan Bedelsiz Teslim ve Hizmetlerde İstisna

KDVK'nın 17/2-b maddesine göre,17/1. Maddede sayılan kurum ve kuruluşlara bedelsiz olarak yapılan teslim ve hizmetler KDV'den istisnadır. Bu kuruluşlar içerisinde genel olarak kamu kurumları bulunmakla birlikte, bunun yanında sendikalar, emekli ve yardım sandıkları, kamu menfaatine yararlı dernekler, tarımsal amaçlı kooperatifler,

BK'ca vergi muafiyeti tanınan vakıflar da yer almaktadır. KDVGUT'ta bu durum şöyle örneklendirilmiştir: Kamu yararına çalışan derneklerden olduğu Bakanlar Kurulu Kararı ile onanan (G) Derneği tarafından yaptırılacak olan yükseköğrenim öğrenci yurdu inşaatı için, (H) Yapı Denetim Ltd. Şti. tarafından (G) Derneğine “bedelsiz” olarak verilen “yapı denetimi hizmeti” KDV'den istisnadır.

2.2.5. Fakirlere Yardım Amacıyla Gıda Bankacılığı Faaliyetinde Bulunan Dernek ve Vakıflara Bağışlanan Bazı Malların Tesliminde İstisna

KDVK'nın 17/2-b maddesine göre, fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara Maliye Bakanlığı'nca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde bağışlanan gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin teslimi KDV'den istisnadır.

2.2.6. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Kapsamındaki İşlemlerde İstisna

KDVK'nın 17/2-b maddesine göre, bahsedilen kanun kapsamındaki tescilli taşınmaz kültür varlıklarının rölöve, restorasyon ve restitüsyon projelerine mahsus olmak üzere, bu projelendirmelerden yararlananlara verilen mimarlık hizmetleri ile projelerin uygulanması kapsamında yapılacak teslimler KDV'den istisnadır.

2.2.7. Metal, Plastik, Kâğıt, Cam Hurda ve Atıkların Teslimi

KDVK'nın 17/4-g maddesine göre, hurda veya atık metal, plastik, kâğıt ve cam teslimlerinde KDV uygulanmaz. Bu çerçevede imalathane ya da fabrikalarda, imalat sırasında elde edilen metal kırpıntı, döküntü ve talaşların teslimi de KDV'den istisnadır.

2.2.8. Patentli veya Faydalı Model Belgeli Buluşa İlişkin Gayri Maddi Hakların Kiralanması, Devri veya Satılması İşlemleri

KDVK'nın 17/4-z maddesine göre, KVK'nın 5/B maddesinde bahsedilen, araştırma ve geliştirme, yenilik ile yazılım faaliyetleri neticesinde ortaya çıkan patentli veya faydalı model belgeli buluşa ilişkin gayri maddi hakların kiralanması, devri veya satışı KDV'den istisnadır.

2.2.9. Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde Verilen Teslim ve Hizmetler

KDVK'nın geçici 20/1. maddesine göre, Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu'na göre teknoloji geliştirme bölgesinde faaliyette bulunan girişimcilerin kazançlarının gelir veya kurumlar vergisinden istisna bulunduğu süre içinde münhasıran bu bölgelerde ürettikleri ve sistem yönetimi, veri yönetimi, iş uygulamaları, sektörel, internet, mobil ve askeri komuta kontrol uygulama yazılımı şeklindeki teslim ve hizmetleri 31/12/2023 tarihine kadar KDV'den istisnadır. Üniversitelere bağlı Teknokentler de Teknoloji Geliştirme Bölgesi olarak değerlendirilmektedir.

2.2.10. Milli Eğitim Bakanlığına Bilgisayar ve Donanımlarının Bedelsiz Teslimleri ile Bunlara İlişkin Yazılım Teslimi ve Hizmetleri

KDVK'nın geçici 23. maddesine göre, Milli Eğitim Bakanlığı'na (MEB) bilgisayar ve donanımlarının bedelsiz teslimleri ile bunlara ilişkin yazılım teslimi ve hizmetleri ile bu mal ve hizmetlerin bağışı yapacak olanlara teslim ve ifası, 31/12/2020 tarihine kadar KDV'den istisnadır.

2.3. Özel Tüketim Vergisi Kapsamında Yer Alan KSS Düzenlemeleri

Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) Kanunu'nun 1. Maddesinde, IV sayılı listedeki malların ithalatı veya imal ya da inşa edenler tarafından tesliminin ÖTV'nin konusuna girdiği açıklanmıştır. Buna göre, IV sayılı listede yer alan malların kamu idarelerine bedelsiz olarak teslimi ÖTV'den istisna edilmiştir. Bu çerçevede KSS kapsamında yapılan bağışların ÖTV'den istisna edildiği ortaya çıkmaktadır. Bu durum ÖTV Kanunu'nun 7/5.maddesi ile hüküm altına alınmış ve 1 Seri No'lu ÖTV Genel Tebliği'nin 7.3.2. bölümünde ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

ÖTV kanununda ihracat istisnası, diplomatik istisna, askeri amaçlı istisna, petrol arama istisnası ve ithalat istisnası gibi istisnalar yer alsa da bu istisnaların KSS kapsamında ele alınması mümkün değildir. Çünkü her birinin amacı farklı konularda olup, KSS kavramı ile bu konular eşleşmemektedir.

Aynı şekilde Kanun'un 2. Bendinde genel olarak engellilerin taşıt alımına yönelik bazı istisnalar düzenlenmiştir. Aynı konu Motorlu Taşıtlar Vergisi'nin 4. Maddesinde de istisnalar kapsamında ele alınmıştır. Bu maddeler birlikte değerlendirildiğinde, KSS

kapsamında herhangi bir durumun söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak bize göre, KSS kapsamında engelli vatandaşlara yönelik bağışların da bu madde kapsamında ele alınması gerekmektedir. Örneğin kurumlar tarafından engellilere yapılan araç bağışlarının ÖTV’den istisna edilmesi uygun olacaktır.

2.4. Damga Vergisi Kapsamında Yer Alan KSS Düzenlemeleri

Damga Vergisi Kanunu’nun konusunu ele alan 1. Maddesinde, Kanuna ekli 1 sayılı tabloda yazılı kağıtların vergiye tabi olduğu belirtilmiş olup, 9. Maddede ise Kanuna ekli 2 sayılı tabloda yazılı kağıtların vergiden istisna olduğu açıklanmıştır.

2 sayılı tablo incelendiğinde, tabloda yer alan IV-Ticari ve medeni işlerle ilgili kağıtlardan 11. Sırada yer alan “Okullara, kamu menfaatlerine yararlı derneklere ve muhtaçlara verilen ianelere ait makbuzlar”ın vergiden istisna edildiği anlaşılmaktadır. Burada iane kelimesi yardımla eş anlam taşımaktadır. Buna göre bahsedilen kurumlara yapılan yardımlar KSS kapsamında ele alındığında, bu yardımlara damga vergisi açısından bir istisna tanınmış olduğu anlaşılmaktadır.

Bunun dışında 2 sayılı tablonun I. Bölümünün C bendinde “Kişilerden Resmi Dairelere Verilen Kağıtlar” başlığı altında bazı istisnalar bulunmakla birlikte, bunlar kurum ile ilgili olmadığından burada ayrıca ele alınmamıştır.

2.5. Emlak Vergisi Kanunu Kapsamında Yer Alan KSS Düzenlemeleri

Emlak Vergisi Kanunu’nun 4. Maddesinde yazılı binalar, bazı bentler haricinde kiraya verilmemek şartıyla bina vergisinden daimi olarak muaf tutulmuştur. Maddenin (m) bendinde ise, vakıf senedindeki cihete tahsis edilmek şartıyla Bakanlar Kurulu’nca vergi muafiyeti tanınan vakıflara ait binaların muafiyet kapsamında değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Buna göre, KSS çalışmalarını vakıf kanalıyla sürdüren kurumlara bu anlamda bir teşvik olduğu söylenebilir.

Kanun’un “Geçici Muafliklar” başlıklı 5/b,e,f. Maddesinde ise aşağıdaki muafiyetler getirilmiştir. Buna göre, Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu hükümleri çerçevesinde turizm müessesesi belgesi almış olan Gelir/Kurumlar Vergisi mükelleflerinin adı geçen kanunda yazılı maksatlara tahsis ettikleri ve kurumlarına dahil binaları, inşalarının sona

erdiği veya mevcut binaların bu maksada tahsisi halinde turizm müessesesi belgesinin alındığı yılı takip eden bütçe yılından itibaren 5 yıl süre ile geçici muafiyetten faydalandırılmaktadır.

Ayrıca “e” bendinde “*Planlama teşkilatınca tespit ve tayin edilen geri kalmış bölgelerde inşa edilen sınıai tesisler, inşalarının sona erdiği yılı takibeden bütçe yılından itibaren 5 yıl süre ile geçici muafiyetten faydalandırılır.*” hükmü ile f bendinde “*Organize sanayi bölgeleri ile sanayi ve küçük sanat sitelerindeki binalar, inşalarının sona erdiği tarihi takip eden bütçe yılından itibaren 5 yıl süre ile geçici muafiyetten faydalandırılır.*” hükmü yer almaktadır.

Buna göre kurumların turizm sektörüne, geri kalmış bölgelere ve bazı sanayi sitelerine yapmış olduğu bina yatırımlarının KSS açısından sektörel ve mekansal teşvik taşıdığını söyleyebiliriz.

2.6. Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu Kapsamında Yer Alan KSS Düzenlemeleri

Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu’nun (MTV) 5/c maddesinde, engellilik oranı % 90 ve daha fazla olan malûl ve engellilerin adlarına kayıtlı taşıtlar ile diğer malûl ve engellilerin, bu durumlarına uygun hale getirilmiş özel tertibatlı taşıtların MTV’ den istisna olduğu belirtilmiştir. Bu madde dolaylı olarak KSS kapsamında yapılan bir düzenleme olarak değerlendirilebilir.

2.7. Diğer Vergi Kanunları Kapsamında Yer Alan KSS Düzenlemeleri

Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu ile Harçlar Kanunu’nda KSS kapsamında değerlendirilebilecek az miktarda düzenleme dışında geniş kapsamlı hükümlere rastlanılmamıştır. Aşağıda KVK’da yer almamasına rağmen bazı özel kanunlarda yer alan bağışların vergisel açıdan durumu tablo halinde özetlenmiştir.

Tablo 5. Özel Kanunlar Uyarınca İndirime Konu Edilebilecek veya Gider Yazılabilecek Bağışlar

Bağışın Yapıldığı Kurum (Gider/İndirim Konusu Yapılabilmesi İçin)	Dayanak Kanunu	Kanun Maddesi	Bağış Türü	İndirim/Gider
Üniversiteler ve Yüksek Teknoloji Enstitüleri	2547	56	Nakdî ve Aynî	İndirim
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu veya Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları	3294	9	Nakdî ve Aynî	İndirim
Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu Çerçevesinde Yapılan Harcamalar	4122	12	Nakdî ve Aynî	İndirim
Emekli Sandığı Kanunu	5434	Ek 44	Nakdî ve Aynî	İndirim
Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı	3388	3	Nakdî ve Aynî	İndirim
Umumî Hayata Müessir Afet Felâketzedeleri için Millî ve Mahallî Yardım Komiteleri	7269	45	Nakdî ve Aynî	Gider
Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu	2876	101	Nakdî ve Aynî	Gider
Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile Kuruluşları	2828	20/b	Sadece Nakdi	İndirim
İlköğretim Kurumları	222	76/g	Sadece Nakdi	İndirim
Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)	278	13	Sadece Nakdi	İndirim
Gülhane Askeri Tıp Akademisi (GATA)	2955	46/b	Sadece Nakdi	İndirim

2.8. Değerlendirme

Türk vergi sisteminde KSS uygulamaları, kurumların zorla ya da gönüllü olarak yerine getirmesi gereken karma bir sistem olarak kurgulanmıştır. Örneğin kültür ve tabiat varlıklarını koruma kanunu kapsamındaki restorasyon projelerine yönelik olarak sunulan mimarlık hizmeti ile projelerin uygulanması kapsamında yapılacak teslimler KDV'den istisnadır. Böylece söz konusu teslimleri yapan bir mükellef için KDV tarh edilmeyecektir. Bu düzenlemede söz konusu hizmeti sunan mükellefin iradesi dışında sosyal amaçlarla bahsedilen teslim KSS kapsamında teşvik edilmiş olmaktadır.

Diğer taraftan vergi kanunlarında KSS'ye yönelik gönüllü uygulamaların daha fazla teşvik edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim yukarıda ele alınan düzenlemelerin çok büyük bir kısmı bağışlarla ilgilidir. Örneğin belli koşullarla kamu idarelerine bağışlanan okul, sağlık tesisi, huzurevi, ibadethaneler ya da bunların inşası için yapılan her türlü nakdî /aynî bağış ve yardımların tamamı kurum kazancından indirilebilir.

Bu anlamda yukarıda ele alınan vergi kanunları dikkate alındığında, KVK ve GVK'da yer alan bağış ve yardımların KSS açısından gönüllülük esasına dayalı önemli bir alternatif sunduğunu söyleyebiliriz. Bunun dışında sağlık tesislerine ilişkin muafiyet ve

eğitim tesislerine ilişkin bir takım istisnalar bulunmaktadır. Bu dzenlemeler KSS açısından yasal sorumluluk uygulaması olarak değerlendirilebilir. Ar-Ge indirimini ise KSS uygulamaları açısından ekonomik sorumluk kapsamında değerlendirebiliriz. Çünkü kurumlar toplumun ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri kaynakları verimli olarak kullanıp üretmelidir. Sponsorluk harcamaları ise, hem ekonomik hem de gönüllü sorumluluk kapsamında bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

KDV Kanunu'nda ise GVK ve KVK'ya bağlı olarak sosyal amaçlı istisnalar mevcuttur. Diğer vergi Kanunları ve Kanunlarda ise az miktarda KSS amaçlı istisna ve indirimlerden bahsedilebilir.

Diğer yandan mükellefler tarafından ortaya konan çoğu KSS uygulamasının henüz vergisel dzenlemelere konu olmadığı da bir gerçektir. Bu anlamda sosyal sorumluluk konusunda, KSS uygulamaları devletin yükünü alan önemli bir araç olarak değerlendirilip, bu perspektifte söz konusu dzenlemeler bir an önce titizlikle hazırlanıp hayata geçirilmelidir.

3. BÖLÜM

VERGİ AHLÂKI VE VERGİ ADALETİ ALGISININ KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK UYGULAMALARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: KURUMSALLAŞMANIN ARACILIK ROLÜ (KAYSERİ'DEKİ KÜÇÜK VE ORTA BÜYÜKLÜKTEKİ İŞLETMELER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA)

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın temel değişkenleri olan kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları, vergi ahlâk düzeyi, vergi adaleti algısı ve kurumsallaşma değişkenlerinin birbiriyle ilişkisi incelenecektir. Bu kapsamda bir araştırma modeli ile bu modele dayalı olarak hipotezler geliştirilecek ve uygun istatistiksel analiz yöntemleriyle hipotezler test edilecektir.

Bu bölümde ortaya konan modelde yer alan değişkenleri kısaca şöyle açıklayabiliriz:

Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulaması: Kurumların; sosyal sorumluluklarını yasal, ekonomik, etik ve gönüllülük boyutlarıyla, kurum paydaşlarının memnuniyeti yanında kârlılığını da hedefleyerek, kurumu tüm çevresi ile birlikte geleceğe taşıyabilecek faaliyetleri planlayıp hayata geçirmesidir.

Vergi Ahlâk Düzeyi: Kurumların, vergiye ilişkin görev ve sorumluluklarını zamanında ve eksiksiz olarak yerine getirme düzeyidir. Vergi ahlâk düzeyi, vergi kaçakçılığı ve vergi cezaları karşısında takınılan tavrı göstermektedir.¹²⁶

Vergi Adaleti Algısı: Kurumların bir bütün olarak vergilendirmeye karşı bakış açısının adalet çerçevesinde ortaya konulmasıdır. Başka bir deyişle, kurumların vergilemenin

---

¹²⁶ İhsan Cemil Demir, “Vergi Ahlâkı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2011 (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s.47.

adil olup olmadığına yönelik tutumlarının çeşitli boyutlarla ortaya konulmasıdır. Bu anlamda vergi adaleti algısı; genel adalet, karşılıklı adalet, yatay adalet, dikey adalet, ceza adaleti ve kişisel çıkar adaleti boyutlarıyla ele alınmıştır.

Kurumsallaşma Düzeyi: Kurumların, çevresel değişime uyum sağlamak için belirli standartları örgüte aktarmasını ifade eder.¹²⁷ Bu süreçte formalleşme, özerklik, profesyonelleşme, şeffaflık ve tutarlılık boyutları kurumsallaşma düzeyini belirlemektedir.

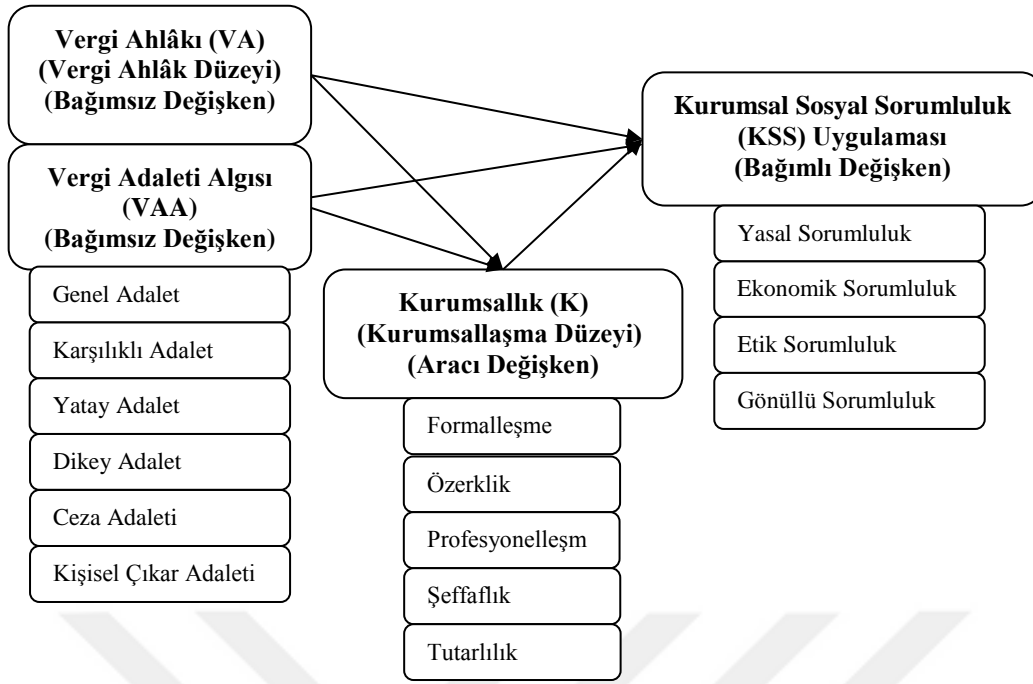
3.1. Vergi Ahlâk Düzeyi, Vergi Adaleti Algısı, Kurumsallaşma ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişki Modeli

Bu çalışmanın amacı; vergi ahlâkı ve vergi adaleti algısının KSS uygulamaları üzerindeki etkisini, kurumsallaşmanın aracılık rolünü dikkate alarak ortaya koymaktır.

Bu çerçevede öncelikle vergi ahlâkı ve vergi adaleti algısının KSS uygulamaları üzerindeki etkisinin test edilmesi gerekmektedir. Daha sonra modele kurumsallaşma dahil edilerek, bu değişkenle birlikte söz konusu etki tekrar değerlendirilmelidir. Böylece vergi-KSS uygulamaları ilişkisi ortaya konarak bu ilişkiyi modele dahil olan aracı değişkenin nasıl etkilediği tespit edilecektir. Bu sayede sadece değişkenler arasında ilişki test edilmeyecek, aracı değişkenin bu ilişkiye katkı sağlayıp sağlamadığı da ortaya konacaktır. Böylece model daha zengin biçimde ele alınmış olacaktır.

Aşağıdaki şekilde vergi ahlâk düzeyi, vergi adaleti algısı ve kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde kurumsallaşmanın aracılık rolüne ilişkin model gösterilmektedir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bağımsız değişkenin aracı değişkenle, bağımsız değişkenin bağımlı değişkenle ve aracı değişkenin bağımlı değişkenle ilişkisi test edilecektir. Böylece ortaya çıkan sonuç dikkate alınarak, vergi ahlâk düzeyi ve vergi adaleti algısının KSS uygulamalarına etkisinin kurumsallaşma devreye girdiğinde nasıl bir değişim gösterdiği ortaya konacaktır. Başka bir deyişle bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi, aracı değişkenin analize dahil edildiğinde nasıl bir değişim gösterdiği hipotezler çerçevesinde test edilecektir.

¹²⁷ Musa Şanal , “Aile İşletmelerinde Kurumsallaşma ve Kurumsal Girişimcilik Üzerine Bir Araştırma”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2011 (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s.38.

Şekil 4. Araştırma Modeli Değişkenleri: Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamalarında, Kurumsallaşmanın Vergi Ahlâk Düzeyi ve Vergi Adaleti Algısına Aracılık Etkisi

3.2. Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Aşağıda araştırmada kullanılan her bir ölçek hakkında kısaca bilgi verilecektir.

Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Ölçeği: Araştırmada kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarını ölçmek üzere, Maignan ve Ferrell (2000) tarafından geliştirilen ve kurumsal sosyal sorumluluğun dört alt boyutunu içeren ölçekten yararlanılmıştır. Söz konusu ölçek ABD ve Fransa’da KSS’nin ölçülmesinde kullanılmıştır. Ölçekte dört alt boyut, 18 ifade bulunmaktadır.¹²⁸ Ayrıca söz konusu ölçek bazı değişikliklerle Cingöz ve Akdoğan (2012) tarafından Kayseri İli Organize Sanayi Bölgesi’nde faaliyet gösteren işletmelerin KSS’yi nasıl algıladıklarının ölçülmesinde kullanılmıştır.¹²⁹ Bahsedilen ölçeğin Kayseri OSB’de uygulanmış olması göz önüne alınarak bu çalışmada kullanılmasına karar verilmiştir. Tarafımızca uygulanan anket araştırmasında ölçeğin Cronbach’s Alfa değeri 0,94 olarak hesaplanmıştır.

Vergi Adaleti Algısı Ölçeği: Araştırmada vergi adaleti algısını ölçmek üzere, Gilligan ve Richardson (2005) tarafından geliştirilen ve vergi adaleti algısının beş alt boyutunu

¹²⁸Isabelle **Maignan** and O.C. **Ferrell**, “Measuring Corporate Citizenship in Two Countries: The Case of the United States and France”, *Journal of Business Ethics*,200, v.23, p. 283-297.

¹²⁹Ayşe **Cingöz** ve A. Asuman **Akdoğan**, “İşletmelerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Faaliyetleri: Kayseri İli’nde Bir Uygulama”, *Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,2012, 16(3), s.331-349.

içeren ölçekten yararlanılmıştır. Söz konusu ölçek Avustralya ve Hong Kong'da vergi adaleti algıları ve vergi uyumunun ölçülmesinde kullanılmıştır. Ölçekte beş alt boyut, 21 ifade bulunmaktadır.¹³⁰ Ayrıca söz konusu ölçeğe bazı ifadeler eklenip bir takım değişiklikler yapılarak Topal (2011) tarafından geniş saha araştırması kapsamında Türkiye'deki vergi mükelleflerine uygulanmıştır. Çalışmada Türkiye'deki vergi adaleti algısının refah devletine yönelik tutumlar üzerindeki etkisi ortaya konmuştur.¹³¹ Söz konusu ölçeğin güvenilirliği bilimsel olarak ispatlanmış ve Dünya'nın çeşitli ülkelerinde uygulanmış olması sebebiyle bu çalışmada da kullanılmasına karar verilmiştir. Bu tez çalışmasında ölçeğin Cronbach's Alfa değeri 0,96 olarak hesaplanmıştır.

Vergi Ahlâk Düzeyi Ölçeği: Araştırmada vergi ahlâk düzeyini ölçmek üzere, Demir (2008) tarafından geliştirilen ve vergi uyumu açısından vergi ahlakının önemini ampirik olarak test eden bir ölçekten yararlanılmıştır. Ölçek Ege Bölgesi'nde beyanname veren Gelir Vergisi mükelleflerinin vergi ahlakının belirleyenlerini 10 ifade ile ölçmeyi amaçlamıştır. Çalışmada vergi kaçakçılığı olgusunu açıklayan değişkenler içinde, vergi ahlâkının en anlamlı açıklayıcı değişken olduğu ortaya konmuştur. Belirtilen ölçeğin Türkiye'deki bir kısım vergi mükellefine uygulanmış ve güvenilirliği bilimsel olarak ispatlanmış olması nedeniyle bu çalışmada kullanımı uygun görülmüştür. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach's Alfa değeri ise 0,84 olarak hesaplanmıştır.

Kurumsallaşma Ölçeği: Araştırmada kurumsallaşma düzeyini ölçmek üzere, Apaydın (2007) tarafından geliştirilen ve kurumsallaşma düzeyinin yedi alt boyutunu içeren ölçekten yararlanılmıştır. Söz konusu ölçek İstanbul İkitelli OSB'de yer alan KOBİ'lerde kurumsallaşmanın işletme performansına etkisinin ölçülmesinde kullanılmıştır.¹³² Bu ölçeğe ilave alt boyut ve bazı ifadeler eklenerek Şanal (2011) tarafından sosyal sorumluluğun da dahil olduğu altı alt boyutlu bir kurumsallık ölçeği oluşturulmuştur. İlgili ölçeğin birçok gelişmiş ülkede uygulanmış ve bilimsel olarak güvenilirliği ispatlanmış olduğundan bu çalışmada uygulanmasına karar verilmiştir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach's Alfa değeri ise 0,96 olarak hesaplanmıştır.

¹³⁰George Gilligan and Grant Richardson, "Perceptions of Tax Fairness and Tax Compliance in Australia and Hong Kong: A Preliminary Study", *Journal of Financial Crime*, 2005, v.12 (4), p. 331-343.

¹³¹Mehmet Hanefi Topal, "Refah Devletine Yönelik Tutumlar ve Vergi Adaleti Algısı: Türkiye Üzerine Bir Araştırma", Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 2011 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

¹³² Fahri Apaydın, "Kurumsallaşmanın Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Performansına Etkileri", *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2008, Cilt:4 Sayı:7, s.121-145.

3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırma evrenini Kayseri OSB’de faaliyet gösteren KOBİ’ler oluşturmaktadır. KOBİ sınıflandırmasına yönelik olarak 18/11/2005 tarih ve 25997 sayılı Resmi Gazete “Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik”te yer alan hükümler dikkate alınmıştır. Bahsedilen yönetmeliğin 5. Maddesi 2012 yılında değişikliğe uğramış olup aşağıdaki gibidir:

“KOBİ’ler aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır.

- a) Mikro işletme: On kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri bir milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler.*
- b) Küçük işletme: Elli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri sekiz milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler.*
- c) Orta büyüklükteki işletme: İki yüz elli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri kırk milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler.”*

Kayseri Organize Sanayi Bölge Müdürlüğü’nün verilerine göre, bölgede toplam 828 işletme faaliyet göstermektedir.¹³³ Anket formlarının yöneticilere uygulanması hedeflenmiştir. Uygulama sonucunda toplam 115 adet anket formunun geri dönüşü sağlanmıştır. Yapılan inceleme sonucunda bunlardan 13 adet anket formunun KOBİ tanımını aşan büyük işletme niteliğindeki işletmeler tarafından cevaplandırıldığı tespit edilmiştir. 3 Adet anket formunda ise çalışan sayısı, net ciro ve aktif toplamına ilişkin bilgilerin boş bırakıldığı anlaşılmıştır. Bu nedenle toplam 16 adet anket formunun değerlendirme dışı bırakılmasına karar verilmiştir. Böylece örneklem hacmine ait 99 adet anket formu ile derlenen bilgiler değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırma evreninde 828 adet işletme bulunduğu göz önüne alındığında, seçilecek örneklem sayısı şöyle hesaplanmıştır.¹³⁴

$$n = \frac{N(pq)Z^2}{(N - 1)E^2 + (pq)Z^2}$$

Buna göre $\pm 0,10$ örnekleme hatası ile %95 güven düzeyi için 87 adet anket yeterlidir.

¹³³ Firma Listesi. (2015). KOSB. <http://www.kayseriosb.org/firmalar> (08.06.2015).

¹³⁴ Mahir Nakip, *Pazarlamada Araştırma Teknikleri ve SPSS Uygulamaları*, Seçkin Yayınları, Ankara, 3. Basım, 2013, s.306.

3.4. Anket Formunun Hazırlanması

Vergi ahlâk düzeyi, vergi adaleti algısı, kurumsallaşma ve kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik olarak hazırlanan anket formu iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde anketin uygulandığı işletmeleri tanımaya yönelik soruların yanında, katılımcıların demografik özelliklerine yönelik sorular da yer almaktadır.

İkinci bölümde katılımcılara, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarına, kurumsallaşma düzeyine, vergi ahlâk düzeyine ve vergi adaleti algısına yönelik sorular yöneltilmiştir.

Katılımcıların ikinci bölümde yer alan ifadelere ne ölçüde katıldığını beş noktalı likert tipi ölçek üzerinde belirtmeleri istenmiştir(1.Kesinlikle Katılmıyorum 2.Katılmıyorum 3.Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum 4.Katılıyorum 5.Kesinlikle Katılıyorum).

3.5. Anket Formunun Pilot Uygulaması

Anket uygulaması öncesinde, anket formunda yer alan soruların katılımcılar tarafından anlaşılıp anlaşılmadığının belirlenmesine yönelik olarak, örneklem hacmi içinde yer alan firmalardan 19'una pilot olarak uygulanmıştır. Yapılan incelemede soruların katılımcılar tarafından anlaşıldığı tespit edilmiş ve uygulamaya devam edilmiştir.

3.6. Analiz Teknikleri

Analiz sürecinde vergi ahlâk düzeyi, vergi adaleti algısı ve kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde kurumsallaşmanın aracılık rolünün ne olduğu ortaya konmuştur. Bu süreçte bağımsız değişkenlerin (vergi ahlâk düzeyi, vergi adaleti algısı) aracı değişkenle (kurumsallaşma), bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenle (kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları) ve aracı değişkenin bağımlı değişkenle ilişkisi test edilmiştir. Bu kapsamda, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenle ilişkisini belirlemek için korelasyon analizi; bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisini belirlemek için regresyon analizi ve aracı değişkenin bağımlı değişkenle ilişkisini belirlemek için hiyerarşik regresyon analizi yöntemleri kullanılmıştır.

3.7. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği

Geçerlilik, ölçmenin doğruluk derecesi olup, ölçülen özelliklerin gözlenen ölçekteki gerçek farklarını yansıtmaktadır. Güvenilirlik ise, ölçmelerin tekrarlanması halinde ortaya çıkan tutarlı sonuçlardır.¹³⁵

Araştırmada geçerliliğin ölçülmesinde, içerik geçerliliği yöntemi esas alınmıştır. Bu kapsamda, anket formunun hazırlanması sürecinde uzman (öğretim üyeleri) görüşünden yararlanılmıştır. Böylece anketlerin içerik geçerliliğine sahip olduğu anlaşılmıştır.

Güvenilirliğin ölçülmesinde ise Cronbach's Alpha katsayısı kullanılmıştır. Bu yöntem likert ölçekli sorularda sıklıkla kullanılmaktadır. 81-100 arasında Alpha katsayısına sahip olan ölçekler “çok güvenilir” olarak kabul edilmektedir.¹³⁶

Anket formunda kullanılan ölçeklerin güvenilirlik analizi sonucu tespit edilen Cronbach Alpha (α) katsayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Buna göre kullanılan ölçeklerin “çok güvenilir” düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 6. Ölçek Güvenilirliği Analiz Sonuçları

Ölçekler	İfade Sayısı	Cronbach Alpha (α)
Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS)	16	,942
KSS-Yasal	4	,831
KSS-Ekonomik	3	,857
KSS-Etik	5	,844
KSS-Gönüllülük	4	,812
Kurumsallık (K)	24	,964
K- Formalleşme	2	,744
K-Özerklik	5	,867
K-Profesyonelleşme	5	,882
K-Şeffaflık	3	,835
K-Tutarlılık	9	,931
Vergi Adaleti Algısı (VAA)	23	,968
VAA-Genel	9	,949
VAA-Karşılıklı	3	,835
VAA-Yatay	3	,887
VAA-Dikey	3	,782
VAA-Ceza	3	,856
VAA-Kişisel Çıkar	2	,530
Vergi Ahlâkı (VA)	10	,848

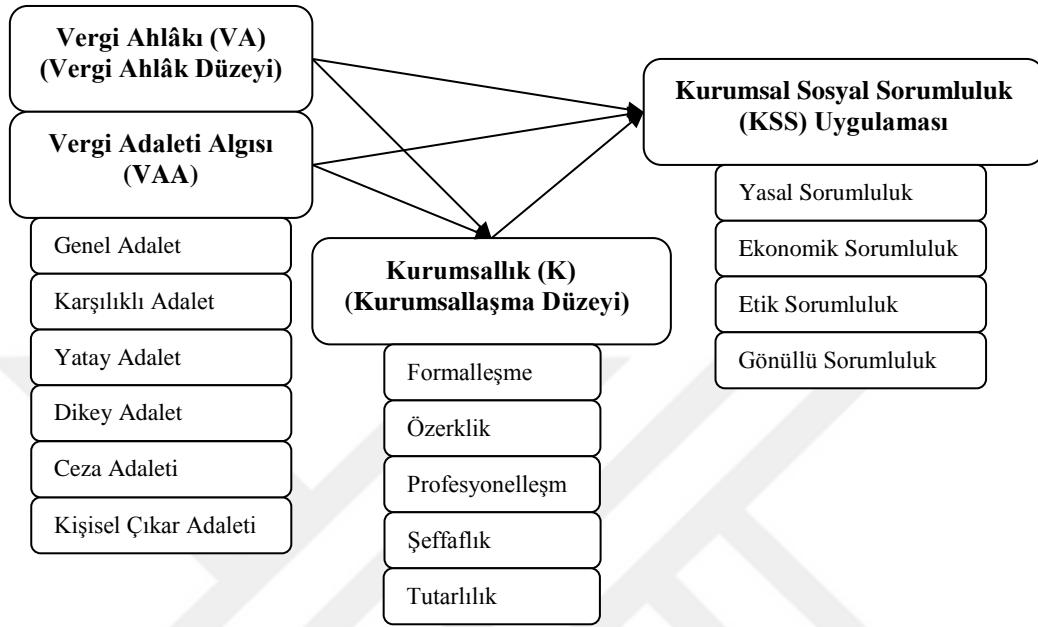
¹³⁵ Nakip, s.203, 209.

¹³⁶ Nakip, s.204,205.

3.8. Araştırma Modeli ve Hipotezler

Çalışmanın araştırma modeli şöyledir:

Şekil 5. Araştırma Modeli: Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamalarında, Kurumsallaşmanın Vergi Ahlâk Düzeyi ve Vergi Adaleti Algısına Aracılık Etkisi

1. Grup Hipotezler: Vergi Ahlâk Düzeyi ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne İlişkin Hipotezler

Aşağıdaki hipotezler, vergi ahlâk düzeyi ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşma düzeyine yönelik her bir değişkenin aracı rolünün test edilmesi amacıyla geliştirilmiştir.

Hipotez 1a: Formalleşme, vergi ahlâk düzeyi ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 1b:Özerklik, vergi ahlâk düzeyi ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 1c: Profesyonelleşme, vergi ahlâk düzeyi ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 1d:Şeffaflık, vergi ahlâk düzeyi ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 1e: Tutarlılık, vergi ahlâk düzeyi ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 1f: Kurumsallık, vergi ahlâk düzeyi ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

2. Grup Hipotezler: Vergi Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne İlişkin Hipotezler

Bu bölümde yer alan hipotezler vergi adaleti algısı ve kurumsallaşma düzeyinin alt boyutları dikkate alınarak altı grupta ele alınmıştır.

2.a. Grup Hipotezler: Genel Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne İlişkin Hipotezler

Aşağıdaki hipotezler, genel adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşma düzeyine yönelik her bir değişkenin aracı rolünün test edilmesi amacıyla geliştirilmiştir.

Hipotez 2a1: Formalleşme, genel adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 2a2:Özerklik, genel adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 2a3: Profesyonelleşme, genel adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 2a4:Şeffaflık, genel adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 2a5: Tutarlılık, genel adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

2.b. Grup Hipotezler: Karşılıklı Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne İlişkin Hipotezler

Aşağıdaki hipotezler, karşılıklı adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşma düzeyine yönelik her bir değişkenin aracı rolünün test edilmesi amacıyla geliştirilmiştir.

Hipotez 2b1: Formalleşme, karşılıklı adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 2b2:Özerklik, karşılıklı adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 2b3: Profesyonelleşme, karşılıklı adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 2b4:Şeffaflık, karşılıklı adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 2b5: Tutarlılık, karşılıklı adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

2.c. Grup Hipotezler: Yatay Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne İlişkin Hipotezler

Aşağıdaki hipotezler, yatay adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşma düzeyine yönelik her bir değişkenin aracı rolünün test edilmesi amacıyla geliştirilmiştir.

Hipotez 2c1: Formalleşme, yatay adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 2c2:Özerklik, yatay adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 2c3: Profesyonelleşme, yatay adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 2c4:Şeffaflık, yatay adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 2c5: Tutarlılık, yatay adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

2.d. Grup Hipotezler: Dikey Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne İlişkin Hipotezler

Aşağıdaki hipotezler, dikey adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşma düzeyine yönelik her bir değişkenin aracı rolünün test edilmesi amacıyla geliştirilmiştir.

Hipotez 2d1: Formalleşme, dikey adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 2d2:Özerklik, dikey adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 2d3: Profesyonelleşme, dikey adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 2d4:Şeffaflık, dikey adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 2d5: Tutarlılık, dikey adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkiye aracılık etmektedir.

2.e. Grup Hipotezler: Ceza Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne İlişkin Hipotezler

Aşağıdaki hipotezler, ceza adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşma düzeyine yönelik her bir değişkenin aracı rolünün test edilmesi amacıyla geliştirilmiştir.

Hipotez 2e1: Formalleşme, ceza adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 2e2:Özerklik, ceza adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 2e3: Profesyonelleşme, ceza adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 2e4:Şeffaflık, ceza adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 2e5: Tutarlılık, ceza adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

2.f. Grup Hipotezler: Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne İlişkin Hipotezler

Aşağıdaki hipotezler, kişisel çıkar adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşma düzeyine yönelik her bir değişkenin aracı rolünün test edilmesi amacıyla geliştirilmiştir.

Hipotez 2f1: Formalleşme, kişisel çıkar adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 2f2:Özerklik, kişisel çıkar adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 2f3: Profesyonelleşme, kişisel çıkar adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 2f4:Şeffaflık, kişisel çıkar adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Hipotez 2f5: Tutarlılık, kişisel çıkar adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

2.g. Hipotezi: Vergi Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne İlişkin Hipotezler

Bu hipotez, vergi adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşma düzeyine yönelik ana değişkenin bir bütün olarak aracı rolünün test edilmesi amacıyla geliştirilmiştir.

Hipotez 2g: Kurumsallık, vergi adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

3.9. Araştırma Bulguları

Aşağıda araştırma bulguları başlıklar halinde sunulmuştur.

3.9.1. Katılımcılara ve KOBİ'lere İlişkin Bulgular

Bu bölümde anket formunu cevaplayan katılımcılar ile KOBİ'lere ilişkin elde edilen bulgular özetlenmiştir.

3.9.1.1. Katılımcılara İlişkin Özellikler

Araştırmaya katılan kişilerin demografik özellikleri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 7. Katılımcılara İlişkin Özellikler

Cinsiyet	f	%	Statü	f	%
Erkek	66	66,7	Mali İşler Yöneticisi, SMMM	38	38,4
Kadın	25	25,3	Genel Müdür, Yönetici	25	25,3
Cevapsız	8	8,0	Muhasebe Meslek Elemanı	16	16,2
			Diğer	11	11,1
			Cevapsız	9	9,0
Yaş Aralığı	f	%			
20-30	33	33,3			
31-40	25	25,3			
41-50	25	25,3			
51-60	10	10,1			
61-Üzeri	2	2,0			
Cevapsız	4	4,0			

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, katılımcıların %66,7'sinin erkek, %25,3'ünün kadın olduğu görülmektedir. Anketi cevaplayanların %33,3'ü 20-30 yaş aralığındadır. Bu oranı %25,3 ile 31-40 aralığı ve aynı orana sahip 41-50 yaş aralığı takip etmektedir. Katılımcıların işletmedeki konumlarına bakıldığında %54,6'sının işletmenin mali işlerinden sorumlu yönetici ya da çalışanı olduğu, %25,3'ünün ise yönetici olduğu anlaşılmaktadır.

3.9.1.2. KOBİ'lere İlişkin Özellikler

Araştırmaya katılan KOBİ'lere ilişkin özellikler şöyledir:

Tablo 8. KOBİ'lere İlişkin Özellikler

Faaliyet Süresi	f	%	Net Ciro	f	%
1-10	41	41,4	0-1 Milyon TL	18	18,2
11-20	29	29,3	1-8 Milyon TL	40	40,4
21-30	16	16,2	8-40 Milyon TL	39	39,4
31-40	6	6,0	40 Milyon TL Üzeri	2	2,0
41-Üzeri	6	6,0			
Cevapsız	1	1,1			
Çalışan Sayısı	f	%	Aktif Toplamı	f	%
1-9	26	26,3	0-1 Milyon TL	18	18,2
10-49	40	40,4	1-8 Milyon TL	35	35,4
50-249	32	32,3	8-40 Milyon TL	39	39,4
Cevapsız	1	1,0	40 Milyon TL Üzeri	2	2,0
			Cevapsız	5	5,0

Yukarıdaki tablo dikkate alındığında, katılımcı işletmelerin %41,4'ünün faaliyet süresi 10 yılın altında iken, %29,3'ünün faaliyet süresinin 11-20 yıl arasında olduğu görülmektedir. Aynı biçimde %16,2'sinin faaliyet süresi ise 21-30 yıl arasındadır. Diğer taraftan anketi cevaplayan işletmelerin %40,4'ü 10-49 arasındaki çalışanı istihdam etmektedir. 50-249 arasında istihdam sağlayan işletmelerin oranı ise %32,3'tür. Anketi cevaplayan işletmelerin mali yapısına bakıldığında, %40,4'ünün net cirosunun 1-8 Milyon TL arasında olduğu, bu oranı %39,4 ile 8-40 Milyon TL arasında net ciroya sahip işletmeler takip etmektedir. Katılımcı işletmelerin aktif toplamı da bu oranlara paralel olarak %39,4 'ünün 8-40 Milyon TL arasında olduğu, %35,4'ünün ise 1-8 Milyon TL arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 9. KOBİ'lerin Sektörel Dağılımı

Sektörel Dağılım	f	%
Mobilya-Ahşap Ürünler	11	11,1
Gıda	10	10,1
Ambalaj-Plastik	5	5,1
Tekstil	5	5,1
Makine	4	4,0
İnşaat-Yapı Malzemeleri	3	3,0
Kağıt-Baskı Ve Reklam	2	2,0
Ev Eşyaları-Elektrikli Ev Aletleri	1	1,0
Metal Ürünler	1	1,0
Otomotiv Yan Sanayi	1	1,0
Diğer	11	11,1
Cevapsız	45	45,5

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, katılımcı işletmelerin %45,5'i bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Bunun nedeninin işletme faaliyetlerinin birden fazla sektörü kapsamı olduğu düşünülmektedir. Ayrıca anket formunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması (NACE) kodunun sorulmasının, bu sorunun cevapsız kalmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Bu soruyu cevaplayan işletmelerin %11,1'inin Mobilya-Ahşap Ürünler sektöründe faaliyet gösterdiği, bu oranı %10,1 ile gıda sektörünün takip ettiği görülmüştür.

Tablo 10. Anketi Cevaplayan KOBİ Türleri

KOBİ Türü	f	%
Mikro Ölçekli KOBİ	14	14,1
Küçük Ölçekli KOBİ	31	31,3
Orta Ölçekli KOBİ	54	54,5

Yukarıdaki tabloya göre, katılımcı işletmelerin %54,5'inin orta ölçekli KOBİ sınıfına girdiği, bu oranı %31,3 ile küçük ölçekli KOBİ'ler ve %14,1 ile mikro ölçekli KOBİ'lerin takip ettiği tespit edilmiştir. Söz konusu tablo, anket formunda yer alan işletmelerin çalışan sayısı, net ciro ve aktif toplamı verileri kapsamında Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmeliğin 5. Maddesi dikkate alınarak oluşturulmuştur.

3.9.2. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

Aşağıdaki tabloda kurumsal sosyal sorumluluk bağımlı değişkeninin alt boyutları (yasal, ekonomik, etik, gönüllü sorumluluk), vergi ahlâkı bağımsız değişkeni, vergi adaleti algısı bağımsız değişkeninin alt boyutları (genel, karşılıklı, yatay, dikey, ceza, kişisel çıkar adaleti) ve kurumsallaşma aracı değişkeninin alt boyutlarına (formalleşme, özerklik, profesyonelleşme, şeffaflık, tutarlılık) yönelik olarak ortalama ve standart sapma değerleri ve değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları gösterilmektedir.

Tablo 11. Değişkenler Arasındaki Korelasyon ve Tanımlayıcı İstatistikler

	Değişken	Art.Ort	Std.S	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1	Yasal Sorumluluk	4,02	0,905	1															
2	Ekonomik Sorumluluk	3,97	0,839	,576**	1														
3	Etik Sorumluluk	3,91	0,856	,619**	,341**	1													
4	Gönüllü Sorumluluk	3,83	0,820	,664**	,446**	,760**	1												
5	Formalleşme	3,55	1,031	0,268	,282**	,331**	,374**	1											
6	Özerklik	3,79	0,797	,455**	,412**	,598**	,664**	,391**	1										
7	Profesyonelleşme	3,74	0,913	,498**	,325**	,520**	,611**	,306**	,624**	1									
8	Şeffaflık	3,86	0,868	,536**	,403**	,558**	,687**	,327**	,719**	,648**	1								
9	Tutarlılık	3,89	0,761	,516**	,274**	,537**	,550**	,243*	,434**	,494**	,495**	1							
10	Vergi Ahlâkı	3,86	0,829	,419**	,299**	,523**	,670**	,303**	,519**	,523**	,669**	,714**	1						
11	Genel Adalet	2,78	1,041	,316**	,383**	,296**	,400**	,355**	,459**	,432**	,586**	,189	,513**	1					
12	Karşılıklı Adalet	2,81	0,974	,571**	,324**	,508**	,603**	,183	,573**	,637**	,635**	,592**	,629**	,487**	1				
13	Yatay Adalet	2,73	1,126	,651**	,302**	,558**	,558**	,199	,462**	,502**	,637**	,658**	,636**	,421**	,762**	1			
14	Dikey Adalet	3,18	0,948	,614**	,443**	,500**	,617**	,270**	,610**	,689**	,664**	,541**	,597**	,441**	,706**	,683**	1		
15	Ceza Adaleti	2,75	1,078	,506**	,464**	,341**	,557**	,462**	,552**	,520**	,579**	,341**	,520**	,587**	,553**	,527**	,591**	1	
16	Kişisel Çıkar Adaleti	3,05	0,960	,489**	,447**	,422**	,372**	,199	,490**	,455**	,514**	,209*	,291**	,535**	,471**	,455**	,550**	,544**	1

** p<0,01

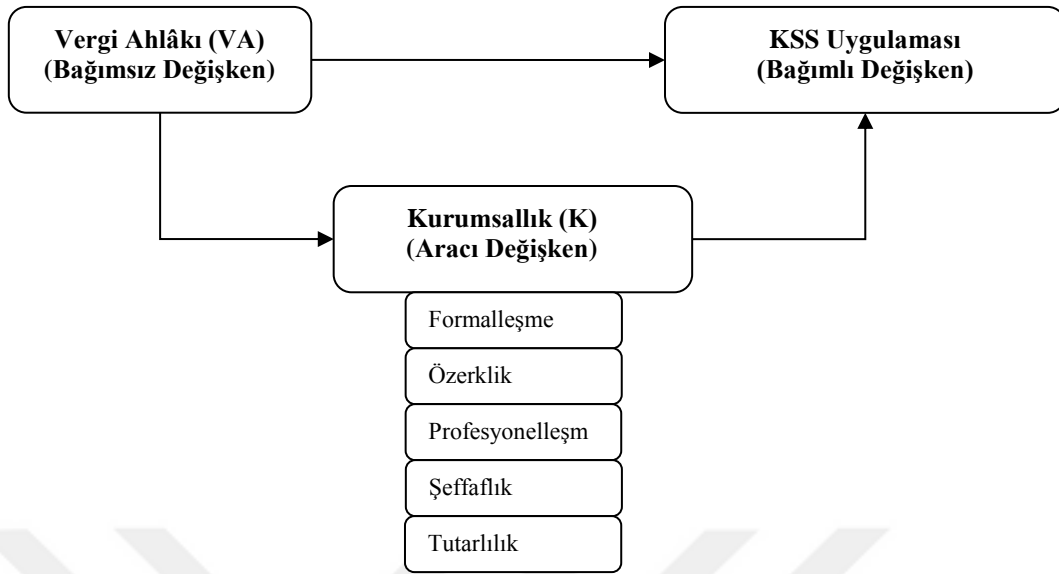
3.9.3. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamalarında, Kurumsallaşmanın Vergi Ahlâk Düzeyi ve Vergi Adaleti Algısına Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarında, kurumsallaşmanın vergi ahlâk düzeyi ve vergi adaleti algısına aracılık rolü analizi için Baron ve Kenny'nin¹³⁷ ortaya koyduğu aracı değişken analizi çalışmasından faydalanılmıştır. Söz konusu çalışmada aracı değişken modellemesi için bağımsız değişkenin aracı değişkenle, bağımsız değişkenin bağımlı değişkenle ve aracı değişkenin bağımlı değişkenle anlamlı bir ilişki içinde olması gerektiği vurgulanmıştır. Başka bir deyişle sayılan üç şartın ilgili analiz için sağlanması şarttır.

3.9.3.1. Vergi Ahlâk Düzeyi ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Aşağıdaki şekilde vergi ahlâk düzeyi ve kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde kurumsallaşmanın aracılık rolüne ilişkin model gösterilmektedir. Önceki bölümde açıklanan koşullar dikkate alındığında, çalışmanın “Değişkenler Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları” bölümünde gösterildiği gibi; $p < 0,01$ anlamlılık düzeyinde bağımsız değişkenin aracı değişkenle, bağımsız değişkenin bağımlı değişkenle ve aracı değişkenin bağımlı değişkenle anlamlı bir ilişki içinde olduğu tespit edilmiştir.

¹³⁷ Reuben M. **Baron** and David A. **Kenny**, “The Moderator-Mediator Variable Distinction in Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, and Statistical Considerations”, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 51, No. 6, 1986, p. 1173-1182.

Şekil 6. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamalarında, Kurumsallaşmanın Vergi Ahlâk Düzeyine Aracılık Etkisi

Aşağıdaki tablolarda ise, vergi ahlâk düzeyinin KSS uygulamalarına etkisinin kurumsallaşma devreye girdiğinde nasıl bir değişim gösterdiği ortaya konmaktadır. Başka bir deyişle bağımsız değişkenin bağımlı değişkendeki etkisi, aracı değişkenin analize dahil edildiğinde nasıl bir değişim gösterdiği anlatılacaktır. Söz konusu analizde, çalışmanın “Araştırma Modeli ve Hipotezler” bölümünde yer alan hipotezler de tek tek ele alınmıştır.

3.9.3.1.1. Vergi Ahlâk Düzeyi ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 1f: Kurumsallık, vergi ahlâk düzeyi ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 12. Hipotez 1f'nin Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Vergi Ahlâkı	0,386	0,149	0,140	16,945	0,386	4,116	0,000
2	Kurumsallık*	0,396	0,157	0,148	17,825	0,396	4,222	0,000
3	Kurumsallık	0,844	0,713	0,707	117,970	0,819	13,687	0,000
	Vergi Ahlâkı					0,059	0,987	0,326

Bağımlı Değişken: KSS

* **Bağımsız Değişken:** Vergi Ahlâkı

Yukarıda yer alan birinci eşitlikte, vergi ahlâk düzeyinin (bağımsız değişken) kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları (bağımlı değişken) üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile 0,386 olarak ölçülmüştür. İkinci eşitlikte aracı değişken olan kurumsallık bağımlı değişken ve vergi ahlâkı bağımsız değişken olarak analize dâhil olmuştur. Böylece bu iki değişken arasındaki ilişki açıklanmıştır. Üçüncü eşitlikte ise, vergi ahlâk düzeyi ile kurumsallaşmanın (aracı değişken) birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısı istatistiksel olarak anlamını yitirmiş ve aracı değişken söz konusu etkinin tamamını (0,819) kendi üzerine almıştır. Buna göre kurumsallık, vergi ahlâkı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracı rolü üstlenmektedir. Bu çerçevede Hipotez 1f desteklenmektedir.

3.9.3.1.2. Vergi Ahlâk Düzeyi ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Formalleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 1a: Formalleşme, vergi ahlâk düzeyi ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 13. Hipotez 1a'nın Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Vergi Ahlâkı	0,386	0,149	0,140	16,945	0,386	4,116	0,000
2	Formalleşme*	0,153	0,023	0,013	2,289	0,153	1,513	0,134
3	Formalleşme	0,623	0,388	0,375	30,140	0,497	6,121	0,000
	Vergi Ahlâkı					0,307	3,786	0,000

Bağımlı Değişken: KSS

***Bağımsız Değişken:** Vergi Ahlâkı

Söz konusu tablodaki ilk eşitlikte, vergi ahlâk düzeyinin kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile ölçülmüştür. İkinci eşitlikte aracı değişken olan formalleşme bağımlı değişken ve vergi ahlâkı bağımsız değişken olarak analize dâhil olmuştur. Böylece bağımsız değişken ile aracı değişken arasındaki ilişki irdelenmiştir. Üçüncü eşitlikte ise, vergi ahlâk düzeyi ile kurumsallığın alt boyutlarından formalleşmenin, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait Beta katsayısı azalırken (0,307), aracı değişken bir kısım etkiyi (0,497) kendi üzerine almıştır. Bu durum dikkate alındığında formalleşmenin, vergi ahlâk düzeyi ile kurumsal sosyal sorumluluk

uygulamaları arasındaki ilişkide kısmi aracı¹³⁸ olduğu ifade edilebilir. Buna göre Hipotez 1a desteklenmektedir.

3.9.3.1.3. Vergi Ahlâk Düzeyi ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Özerkliğin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 1b: Özerklik, vergi ahlâk düzeyi ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 14. Hipotez 1b'nin Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Vergi Ahlâkı	0,386	0,149	0,140	16,945	0,386	4,116	0,000
2	Özerklik*	0,423	0,179	0,171	20,963	0,423	4,579	0,000
3	Özerklik	0,798	0,637	0,629	83,304	0,773	11,322	0,000
	Vergi Ahlâkı					0,056	0,823	0,413

Bağımlı Değişken: KSS

*Bağımsız Değişken: Vergi Ahlâkı

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, birinci eşitlikte vergi ahlâk düzeyinin kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile 0,386'dır. İkinci eşitlikte ise bağımsız değişkenin aracı değişken üzerindeki etkisi irdelenmiştir. Üçüncü eşitlikte, vergi ahlâk düzeyi ile özerkliğin birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısı istatistiksel olarak anlamını yitirmiş ve aracı değişken söz konusu etkinin tamamını (0,773) kendi üzerine almıştır. Buna göre özerklik, vergi ahlâk düzeyi ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracı rolü üstlenmiştir. Hipotez 1b desteklenmektedir.

¹³⁸ Tam aracılık durumunda, bağımsız değişkenin Beta katsayısı istatistiksel olarak anlamını yitirerek bağımlı değişken üzerindeki etkiyi aracı değişken üstlenmekte ve bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi tamamen ortadan kalkmış olmaktadır. Kısmi aracılık durumunda ise, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisini gösteren Beta katsayısı anlamlı büyüklüğe sahip olarak analiz içinde yerini korumakta ve aracı değişken, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisini kısmen üzerine almış olmaktadır.

3.9.3.1.4. Vergi Ahlâk Düzeyi ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Profesyonelleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 1c: Profesyonelleşme, vergi ahlâk düzeyi ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 15. Hipotez 1c'nin Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Vergi Ahlâkı	0,386	0,149	0,140	16,945	0,386	4,116	0,000
2	Profesyonelleşme*	0,292	0,085	0,075	8,921	0,292	2,987	0,004
3	Profesyonelleşme	0,785	0,616	0,607	76,038	0,716	10,760	0,000
	Vergi Ahlâkı					0,175	2,625	0,010

Bağımlı Değişken: KSS

*Bağımsız Değişken: Vergi Ahlâkı

Tablodaki birinci eşitlikte, vergi ahlâk düzeyinin kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile 0,386 olarak ölçülmüştür. İkinci eşitlikte bağımsız değişken ile aracı değişken ilişkisi açıklanmıştır. Üçüncü eşitlikte ise, vergi ahlâk düzeyi ile profesyonelleşmenin birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait Beta katsayısı azalırken (0,175), aracı değişken bir kısım etkiyi (0,716) kendi üzerine almıştır. Bu durum dikkate alındığında profesyonelleşmenin, vergi ahlâk düzeyi ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kısmi aracı rolü üstlendiği ortaya çıkmaktadır. Bu durum dikkate alındığında Hipotez 1c desteklenmektedir.

3.9.3.1.5. Vergi Ahlâk Düzeyi ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Şeffaflığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 1d: Şeffaflık, vergi ahlâk düzeyi ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 16. Hipotez 1d'nin Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anamlılık
1	Vergi Ahlâkı	0,386	0,149	0,140	16,945	0,386	4,116	0,000
2	Şeffaflık*	0,474	0,225	0,217	27,867	0,474	5,279	0,000
3	Şeffaflık	0,709	0,502	0,492	47,974	0,677	8,240	0,000
	Vergi Ahlâkı					0,062	0,754	0,453

Bağımlı Değişken: KSS

*Bağımsız Değişken: Vergi Ahlâkı

Tabloda yer alan ilk eşitlikte vergi ahlâk düzeyinin kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısıyla ölçülmüştür. İkinci eşitlikte bağımsız değişken ve aracı değişken ilişkisi üzerinde durulmuştur. Üçüncü eşitlikte ise, vergi ahlâk düzeyi ile şeffaflığın birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Bu noktada bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısının tamamen ortadan kalkarak aracı değişkenin söz konusu etkinin tamamını (0,677) kendi üzerine aldığı tespit edilmiştir. Bu durumda şeffaflık, vergi ahlâk düzeyi ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracı rolü üstlenmektedir. Buna göre Hipotez 1d desteklenmektedir.

3.9.3.1.6. Vergi Ahlâk Düzeyi ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Tutarlılığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 1e: Tutarlılık, vergi ahlâk düzeyi ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 17. Hipotez 1e'nin Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anamlılık
1	Vergi Ahlâkı	0,386	0,149	0,140	16,945	0,386	4,116	0,000
2	Tutarlılık*	0,402	0,162	0,153	18,518	0,402	4,303	0,000
3	Tutarlılık	0,842	0,709	0,703	115,876	0,819	13,556	0,000
	Vergi Ahlâkı					0,054	0,892	0,375

Bağımlı Değişken: KSS

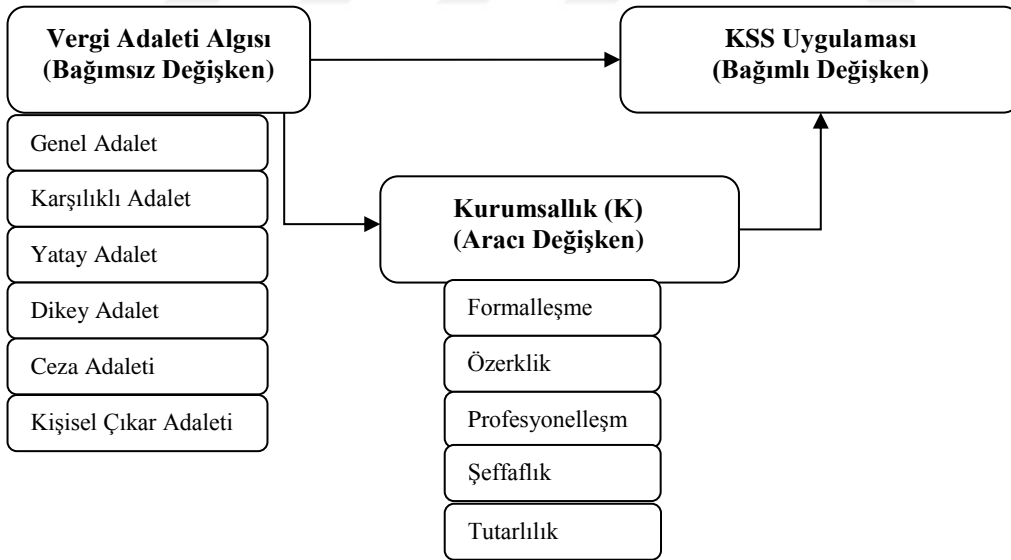
*Bağımsız Değişken: Vergi Ahlâkı

Tablodaki eşitliklerden ilkinde, vergi ahlâk düzeyinin kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile ölçülmüştür. İkinci eşitlikte bağımsız değişken ile aracı değişken ilişkisine yer verilmiştir. Üçüncü eşitlikte ise, vergi ahlâk

düzeyi ile tutarlılığın birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısı istatistiksel olarak anlamını yitirmiş ve aracı değişken söz konusu etkinin tamamını (0,819) kendi üzerine almıştır. Buna göre tutarlılık, vergi ahlak düzeyi ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracıdır ve Hipotez 1e desteklenmektedir.

3.9.3.2. Vergi Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Aşağıdaki şekilde vergi adaleti algısı ve kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde kurumsallaşmanın aracılık rolüne ilişkin model gösterilmektedir. Önceki bölümde açıklanan koşullar dikkate alındığında, çalışmanın “Değişkenler Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları” bölümünde gösterildiği gibi; bağımsız değişkenin aracı değişkenle, bağımsız değişkenin bağımlı değişkenle ve aracı değişkenin bağımlı değişkenle anlamlı bir ilişki içinde olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 7. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamalarında, Kurumsallaşmanın Vergi Adaleti Algısına Aracılık Etkisi

Aşağıdaki tablolar ise vergi adaleti algısının KSS uygulamalarına etkisinin, kurumsallaşma devreye girdiğinde nasıl bir değişim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle bağımsız değişkenin bağımlı değişkendeki etkisi, aracı değişkenin

analize dahil edildiğinde nasıl bir değişim gösterdiği anlatılacaktır. Söz konusu analizde, çalışmanın “Araştırma Modeli ve Hipotezler” bölümünde yer alan hipotezler de tek tek ele alınmıştır.

3.9.3.2.1. Vergi Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallık Değişkeninin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2g: Kurumsallık, vergi adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 18. Hipotez 2g'nin Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Vergi Adaleti Algısı	0,271	0,074	0,064	7,707	0,271	2,776	0,007
2	Kurumsallık*	0,369	0,136	0,127	15,148	0,369	3,892	0,000
3	Kurumsallık	0,844	0,712	0,706	117,494	0,861	14,534	0,000
	Vergi Adaleti Algısı					-0,049	-0,835	0,406

Bağımlı Değişken: KSS

***Bağımsız Değişken:** Vergi Adaleti Algısı

Yukarıda yer alan birinci eşitlikte, vergi adaleti algısının (bağımsız değişken) kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları (bağımlı değişken) üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile 0,271 olarak ölçülmüştür. İkinci eşitlikte aracı değişken olan kurumsallık bağımlı değişken olarak, vergi adaleti algısı bağımsız değişken olarak analize dâhil olmuştur. Böylece bu iki değişken arasındaki ilişki açıklanmıştır. Üçüncü eşitlikte ise, vergi adaleti algısı ile kurumsallığın (aracı değişken) birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısı istatistiksel olarak anlamını yitirmiş ve aracı değişken söz konusu etkinin tamamını (0,861) kendi üzerine almıştır. Buna göre kurumsallık, vergi adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracılık rolü üstlenmektedir. Bu çerçevede Hipotez 2g desteklenmektedir.

3.9.3.2.2. Genel Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Genel adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşmanın aracılık rolüne yönelik bulgular, kurumsallaşmanın alt boyutları dikkate alınarak aşağıda başlıklar halinde sunulmuştur.

3.9.3.2.2.1. Genel Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Formalleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2a1: Formalleşme, genel adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 19. Hipotez 2a1'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Genel Adalet	0,210	0,044	0,034	4,487	0,210	2,118	0,037
2	Formalleşme*	0,277	0,077	0,067	8,005	0,277	2,829	0,006
3	Formalleşme	0,547	0,299	0,285	20,303	0,527	5,894	0,000
	Genel Adalet					0,062	0,692	0,491

Bağımlı Değişken: KSS

*Bağımsız Değişken: Genel Adalet

Söz konusu tablodaki ilk eşitlikte, genel adalet algısının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile ölçülmüştür. İkinci eşitlikte aracı değişken olan formalleşme bağımlı değişken ve vergi adaleti algısı bağımsız değişken olarak analize dâhil olmuştur. Üçüncü eşitlikte ise, genel adalet algısı ile kurumsallığın alt boyutlarından formalleşmenin, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısı istatistiksel olarak anlamını yitirmiş ve aracı değişken söz konusu etkinin tamamını (0,527) kendi üzerine almıştır. Bu durum dikkate alındığında formalleşmenin, genel adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracı olduğu ifade edilebilir. Buna göre Hipotez 2a1 desteklenmektedir.

3.9.3.2.2.2. Genel Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Özerkliğin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2a2: Özerklik, genel adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 20. Hipotez 2a2'nin Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Genel Adalet	0,210	0,044	0,034	4,487	0,210	2,118	0,037
2	Özerklik*	0,307	0,094	0,085	10,003	0,307	3,163	0,002
3	Özerklik	0,797	0,636	0,628	82,907	0,809	12,431	0,000
	Genel Adalet					-0,040	-0,622	0,535

Bağımlı Değişken: KSS

* **Bağımsız Değişken:** Genel Adalet

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, birinci eşitlikte genel adalet algısının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile 0,210'dur. İkinci eşitlikte ise bağımsız değişkenin aracı değişken üzerindeki etkisi irdelenmiştir. Üçüncü eşitlikte, genel adalet algısı ile özerkliğin birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısı istatistiksel olarak anlamını yitirmiş ve aracı değişken söz konusu etkinin tamamını (0,809) kendi üzerine almıştır. Buna göre özerklik, genel adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracı rolü üstlenmiştir. Hipotez 2a2 desteklenmektedir.

3.9.3.2.2.3. Genel Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Profesyonelleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2a3: Profesyonelleşme, genel adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 21. Hipotez 2a3'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Genel Adalet	0,210	0,044	0,034	4,487	0,210	2,118	0,037
2	Profesyonelleşme*	0,276	0,076	0,066	7,886	0,276	2,808	0,006
3	Profesyonelleşme	0,767	0,588	0,579	67,687	0,768	11,199	0,000
	Genel Adalet					-0,003	-0,051	0,960

Bağımlı Değişken: KSS

* **Bağımsız Değişken:** Genel Adalet

Tablodaki birinci eşitlikte, genel adalet algısının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile 0,210 olarak ölçülmüştür. İkinci eşitlikte bağımsız değişken ile aracı değişken ilişkisi açıklanmıştır. Üçüncü eşitlikte ise,

genel adalet algısının ile profesyonelleşmenin birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısı istatistiksel olarak anlamını yitirmiş ve aracı değişken söz konusu etkinin tamamını (0,768) kendi üzerine almıştır. Bu durum dikkate alındığında profesyonelleşmenin, genel adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kısmi aracı rolü üstlendiği ortaya çıkmaktadır. Buna göre Hipotez 2a3 desteklenmektedir.

3.9.3.2.2.4. Genel Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Şeffaflığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2a4: Şeffaflık, genel adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 22. Hipotez 2a4'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Genel Adalet	0,210	0,044	0,034	4,487	0,210	2,118	0,037
2	Şeffaflık*	0,305	0,093	0,084	9,872	0,305	3,142	0,002
3	Şeffaflık	0,707	0,500	0,489	47,419	0,709	9,307	0,000
	Genel Adalet					-0,009	-0,113	0,910

Bağımlı Değişken: KSS

***Bağımsız Değişken:** Genel Adalet

Tabloda yer alan ilk eşitlikte genel adalet algısının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısıyla ölçülmüştür. İkinci eşitlikte bağımsız değişken ve aracı değişken ilişkisi üzerinde durulmuştur. Üçüncü eşitlikte ise, genel adalet algısı ile şeffaflığın, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Bu noktada bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısının tamamen ortadan kalkarak aracı değişkenin söz konusu etkinin tamamını (0,709) kendi üzerine aldığı tespit edilmiştir. Bu durumda şeffaflık, genel adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracı rolü üstlenmektedir. Buna göre Hipotez 2a4 desteklenmektedir.

3.9.3.2.2.5. Genel Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Tutarlılığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2a5: Tutarlılık, genel adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 23. Hipotez 2a5'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Genel Adalet	0,210	0,044	0,034	4,487	0,210	2,118	0,037
2	Tutarlılık*	0,183	0,034	0,024	3,344	0,183	1,829	0,071
3	Tutarlılık	0,843	0,710	0,704	116,190	0,831	14,772	0,000
	Genel Adalet					0,056	0,989	0,325

Bağımlı Değişken: KSS

*Bağımsız Değişken: Genel Adalet

Tablodaki eşitliklerden ilkinde, genel adalet algısının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile ölçülmüştür. İkinci eşitlikte bağımsız değişken ile aracı değişken ilişkisine yer verilmiştir. Üçüncü eşitlikte ise, genel adalet algısı ile tutarlılığın birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısı istatistiksel olarak anlamını yitirmiş ve aracı değişken söz konusu etkinin tamamını (0,831) kendi üzerine almıştır. Buna göre tutarlılık, genel adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracıdır ve Hipotez 2a5 desteklenmektedir.

3.9.3.2.3. Karşılıklı Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Karşılıklı adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşmanın aracılık rolüne yönelik bulgular, kurumsallaşmanın alt boyutları dikkate alınarak aşağıda başlıklar halinde sunulmuştur.

3.9.3.2.3.1. Karşılıklı Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Formalleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2b1: Formalleşme, karşılıklı adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 24. Hipotez 2b1'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Karşılıklı Adalet	0,176	0,031	0,021	3,103	0,176	1,762	0,081
2	Formalleşme*	0,181	0,033	0,023	3,251	0,181	1,803	0,075
3	Formalleşme	0,550	0,302	0,288	20,594	0,529	6,073	0,000
	Karşılıklı Adalet					0,082	0,943	0,348

Bağımlı Değişken: KSS

*Bağımsız Değişken: Karşılıklı Adalet

Yukarıda yer alan birinci eşitlikte, karşılıklı adalet algısının (bağımsız değişken) kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları (bağımlı değişken) üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile 0,176 olarak ölçülmüştür. İkinci eşitlikte aracı değişken olan formalleşme bağımlı değişken olarak, karşılıklı adalet bağımsız değişken olarak analize dâhil olmuştur. Böylece bu iki değişken arasındaki ilişki açıklanmıştır. Üçüncü eşitlikte ise, karşılıklı adalet algısı ile formalleşmenin (aracı değişken) birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısı istatistiksel olarak anlamını yitirmiş ve aracı değişken söz konusu etkinin tamamını (0,529) kendi üzerine almıştır. Buna göre formalleşme, karşılıklı adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracı rolü üstlenmektedir. Bu çerçevede Hipotez 2b1 desteklenmektedir.

3.9.3.2.3.2. Karşılıklı Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Özerkliğin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2b2: Özerklik, karşılıklı adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 25. Hipotez 2b2'nin Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Karşılıklı Adalet	0,176	0,031	0,021	3,103	0,176	1,762	0,081
2	Özerklik*	0,287	0,082	0,073	8,603	0,287	2,933	0,004
3	Özerklik	0,798	0,637	0,629	83,373	0,812	12,588	0,000
	Karşılıklı Adalet					-0,055	-0,853	0,396

Bağımlı Değişken: KSS

*Bağımsız Değişken: Karşılıklı Adalet

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, birinci eşitlikte karşılıklı adalet algısının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile 0,176'dır. İkinci eşitlikte bağımsız değişken ile aracı değişken ilişkisine yer verilmiştir. Üçüncü eşitlikte, karşılıklı adalet algısı ile özerkliğin, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısı istatistiksel olarak anlamını yitirmiş ve aracı değişken söz konusu etkinin tamamını (0,812) kendi üzerine almıştır. Buna göre özerklik, karşılıklı adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracı rolü üstlenmiştir. Buna göre Hipotez 2b2 desteklenmektedir.

3.9.3.2.3.3. Karşılıklı Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Profesyonelleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2b3: Profesyonelleşme, karşılıklı adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 26. Hipotez 2b3'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Karşılıklı Adalet	0,176	0,031	0,021	3,103	0,176	1,762	0,081
2	Profesyonelleşme*	0,267	0,071	0,062	7,359	0,267	2,713	0,008
3	Profesyonelleşme	0,767	0,588	0,580	67,898	0,774	11,335	0,000
	Karşılıklı Adalet					-0,029	-0,420	0,675

Bağımlı Değişken: KSS

*Bağımsız Değişken: Karşılıklı Adalet

Tablodaki birinci eşitlikte, karşılıklı adalet algısının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile 0,176 olarak ölçülmüştür. İkinci eşitlikte bağımsız değişken ve aracı değişken ilişkisi üzerinde durulmuştur. Üçüncü eşitlikte ise, karşılıklı adalet algısı ile profesyonelleşmenin birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısı istatistiksel olarak anlamını yitirmiş ve aracı değişken söz konusu etkinin tamamını (0,774) kendi üzerine almıştır. Buna göre profesyonelleşme, karşılıklı adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları

arasındaki ilişkide tam aracıdır. Bu durum dikkate alındığında Hipotez 2b3 desteklenmektedir.

3.9.3.2.3.4. Karşılıklı Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Şeffaflığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2b4: Şeffaflık, karşılıklı adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 27. Hipotez 2b4'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Karşılıklı Adalet	0,176	0,031	0,021	3,103	0,176	1,762	0,081
2	Şeffaflık*	0,338	0,114	0,105	12,372	0,338	3,517	0,001
3	Şeffaflık	0,710	0,504	0,493	48,207	0,730	9,506	0,000
	Karşılıklı Adalet					-0,069	-0,895	0,373

Bağımlı Değişken: KSS

***Bağımsız Değişken:** Karşılıklı Adalet

Tabloda yer alan ilk eşitlikte karşılıklı adalet algısının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısıyla ölçülmüştür. İkinci eşitlikte bağımsız değişken ile aracı değişken ilişkisi açıklanmıştır. Üçüncü eşitlikte ise, karşılıklı adalet algısı ile şeffaflığın birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Bu noktada bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısının tamamen ortadan kalkarak aracı değişkenin söz konusu etkinin tamamını (0,730) kendi üzerine aldığı tespit edilmiştir. Bu durumda şeffaflık, karşılıklı adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracı rolü üstlenmektedir. Buna göre Hipotez 2b4 desteklenmektedir.

3.9.3.2.3.5. Karşılıklı Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Tutarlılığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2b5: Tutarlılık, karşılıklı adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 28. Hipotez 2b5'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Karşılıklı Adalet	0,176	0,031	0,021	3,103	0,176	1,762	0,081
2	Tutarlılık*	0,214	0,046	0,036	4,626	0,214	2,151	0,034
3	Tutarlılık	0,841	0,707	0,701	114,523	0,841	14,792	0,000
	Karşılıklı Adalet					-0,002	-0,044	0,965

Bağımlı Değişken: KSS

*Bağımsız Değişken: Karşılıklı Adalet

Tablodaki eşitliklerden ilkinde, karşılıklı adalet algısının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile ölçülmüştür. İkinci eşitlikte ise bağımsız değişkenin aracı değişken üzerindeki etkisi irdelenmiştir. Üçüncü eşitlikte, karşılıklı adalet algısı ile tutarlılığın, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısı istatistiksel olarak anlamını yitirmiş ve aracı değişken söz konusu etkinin tamamını kendi üzerine almıştır. Buna göre tutarlılık, karşılıklı adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracıdır ve Hipotez 2b5 desteklenmektedir.

3.9.3.3.3. Yatay Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Yatay adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşmanın aracılık rolüne yönelik bulgular, kurumsallaşmanın alt boyutları dikkate alınarak aşağıda başlıklar halinde sunulmuştur.

3.9.3.3.3.1. Yatay Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Formalleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2c1: Formalleşme, yatay adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 29. Hipotez 2c1'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Yatay Adalet	0,115	0,013	0,003	1,309	0,115	1,144	0,255
2	Formalleşme*	0,142	0,020	0,010	1,972	0,142	1,404	0,163
3	Formalleşme	0,545	0,297	0,282	20,078	0,539	6,203	0,000
	Yatay Adalet					0,035	0,402	0,689

Bağımlı Değişken: KSS

***Bağımsız Değişken:** Yatay Adalet

Yukarıda yer alan birinci eşitlikte, yatay adalet algısının (bağımsız değişken) kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları (bağımlı değişken) üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile 0,115 olarak ölçülmüştür. İkinci eşitlikte aracı değişken olan formalleşme bağımlı değişken ve yatay adalet bağımsız değişken olarak analize dâhil olmuştur. Üçüncü eşitlikte ise, yatay adalet algısı ile formalleşmenin (aracı değişken) birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısı istatistiksel olarak anlamını yitirmiş ve aracı değişken söz konusu etkinin tamamını (0,539) kendi üzerine almıştır. Buna göre formalleşme, yatay adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracı rolü üstlenmektedir. Bu çerçevede Hipotez 2c1 desteklenmektedir.

3.9.3.3.2. Yatay Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Özerkliğin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2c2: Özerklik, yatay adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 30. Hipotez 2c2'nin Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Yatay Adalet	0,115	0,013	0,003	1,309	0,115	1,144	0,255
2	Özerklik*	0,203	0,041	0,031	4,108	0,203	2,027	0,045
3	Özerklik	0,798	0,637	0,629	83,308	0,807	12,782	0,000
	Yatay Adalet					-0,052	-0,825	0,412

Bağımlı Değişken: KSS

***Bağımsız Değişken:** Yatay Adalet

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, birinci eşitlikte yatay adalet algısının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile 0,115'tir. İkinci eşitlikte ise bağımsız değişkenin aracı değişken üzerindeki etkisi irdelenmiştir. Üçüncü eşitlikte, yatay adalet algısı ile özerkliğin birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait Beta katsayısı istatistiksel olarak anlamını yitirmiş ve aracı değişken söz konusu etkinin tamamını (0,807) kendi üzerine almıştır. Buna göre özerklik, yatay adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracı rolü üstlenmiştir. Buna göre Hipotez 2c2 desteklenmektedir.

3.9.3.3.3.Yatay Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Profesyonelleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2c3: Profesyonelleşme, yatay adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 31. Hipotez 2c3'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Yatay Adalet	0,115	0,013	0,003	1,309	0,115	1,144	0,255
2	Profesyonelleşme*	0,123	0,015	0,005	1,469	0,123	1,212	0,228
3	Profesyonelleşme	0,767	0,588	0,579	67,769	0,764	11,519	0,000
	Yatay Adalet					0,018	0,264	0,792

Bağımlı Değişken: KSS

*Bağımsız Değişken: Yatay Adalet

Tablodaki birinci eşitlikte, yatay adalet algısının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile 0,115 olarak ölçülmüştür. İkinci eşitlikte bağımsız değişken ile aracı değişken ilişkisi açıklanmıştır. Üçüncü eşitlikte ise, yatay adalet algısı ile profesyonelleşmenin birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısı istatistiksel olarak anlamını yitirmiş ve aracı değişken söz konusu etkinin tamamını (0,764) kendi üzerine almıştır. Bu durum dikkate alındığında profesyonelleşmenin, yatay adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracı rolü üstlendiği ortaya çıkmaktadır. Buna göre Hipotez 2c3 desteklenmektedir.

3.9.3.3.4.Yatay Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Şeffaflığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2c4: Şeffaflık, yatay adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 32. Hipotez 2c4'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Yatay Adalet	0,115	0,013	0,003	1,309	0,115	1,144	0,255
2	Şeffaflık*	0,259	0,067	0,058	6,922	0,259	2,631	0,010
3	Şeffaflık	0,711	0,505	0,495	48,469	0,727	9,724	0,000
	Yatay Adalet					-0,077	-1,031	0,305

Bağımlı Değişken: KSS

***Bağımsız Değişken:** Yatay Adalet

Tabloda yer alan ilk eşitlikte yatay adalet algısının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısıyla ölçülmüştür. İkinci eşitlikte bağımsız değişken ve aracı değişken ilişkisi üzerinde durulmuştur. Üçüncü eşitlikte ise, yatay adalet algısı ile şeffaflığın birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Bu noktada bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısının tamamen ortadan kalkarak aracı değişkenin söz konusu etkinin tamamını (0,727) kendi üzerine aldığı tespit edilmiştir. Bu durumda şeffaflık, yatay adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracı rolü üstlenmektedir. Buna göre Hipotez 2c4 desteklenmektedir.

3.9.3.3.5.Yatay Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Tutarlılığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2c5: Tutarlılık, yatay adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 33. Hipotez 2c5'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anamlılık
1	Yatay Adalet	0,115	0,013	0,003	1,309	0,115	1,144	0,255
2	Tutarlılık*	0,113	0,013	0,002	1,232	0,113	1,110	0,270
3	Tutarlılık	0,841	0,707	0,701	114,678	0,839	15,011	0,000
	Yatay Adalet					0,017	0,304	0,762

Bağımlı Değişken: KSS

*Bağımsız Değişken: Yatay Adalet

Tablodaki eşitliklerden ilkinde, yatay adalet algısının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile ölçülmüştür. İkinci eşitlikte bağımsız değişken ile aracı değişken ilişkisine yer verilmiştir. Üçüncü eşitlikte ise, yatay adalet algısı ile tutarlılığın birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısı istatistiksel olarak anlamını yitirmiş ve aracı değişken söz konusu etkinin tamamını (0,839) kendi üzerine almıştır. Buna göre tutarlılık, yatay adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracıdır ve Hipotez 2c5 desteklenmektedir.

3.9.3.2.5. Dikey Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Dikey adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşmanın aracılık rolüne yönelik bulgular, kurumsallaşmanın alt boyutları dikkate alınarak aşağıda başlıklar halinde sunulmuştur.

3.9.3.2.5.1. Dikey Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Formalleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2d1: Formalleşme, dikey adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 34. Hipotez 2d1'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Dikey Adalet	0,318	0,101	0,092	10,935	0,318	3,307	0,001
2	Formalleşme*	0,200	0,040	0,030	4,002	0,200	2,000	0,048
3	Formalleşme	0,583	0,340	0,326	24,449	0,501	5,891	0,000
	Dikey Adalet					0,214	2,513	0,014

Bağımlı Değişken: KSS

*Bağımsız Değişken: Dikey Adalet

Yukarıda yer alan birinci eşitlikte, dikey adalet algısının (bağımsız değişken) kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları (bağımlı değişken) üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile 0,318 olarak ölçülmüştür. İkinci eşitlikte aracı değişken olan formalleşme bağımlı değişken olarak, dikey adalet bağımsız değişken olarak analize dâhil olmuştur. Böylece bu iki değişken arasındaki ilişki açıklanmıştır Üçüncü eşitlikte ise, dikey adalet algısı ile formalleşmenin (aracı değişken) birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait Beta katsayısı azalırken (0,214), aracı değişken bir kısım etkiyi (0,501) kendi üzerine almıştır. Buna göre formalleşme, dikey adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kısmi aracı rolü üstlenmektedir. Bu çerçevede Hipotez 2d1 desteklenmektedir.

3.9.3.2.5.2. Dikey Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Özerkliğin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2d2: Özerklik, dikey adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 35. Hipotez 2d2'nin Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Dikey Adalet	0,318	0,101	0,092	10,935	0,318	3,307	0,001
2	Özerklik*	0,476	0,227	0,219	28,170	0,476	5,308	0,000
3	Özerklik	0,800	0,640	0,632	84,363	0,837	11,946	0,000
	Dikey Adalet					-0,084	-1,205	0,231

Bağımlı Değişken: KSS

*Bağımsız Değişken: Dikey Adalet

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, birinci eşitlikte dikey adalet algısının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile 0,318'dir. İkinci eşitlikte ise bağımsız değişken ile aracı değişken ilişkisine yer verilmiştir. Üçüncü eşitlikte, dikey adalet algısı ile özerkliğin birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısı istatistiksel olarak anlamını yitirmiş ve aracı değişken söz konusu etkinin tamamını (0,837) kendi üzerine almıştır. Buna göre özerklik, dikey adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracı rolü üstlenmiştir. Bu durumda Hipotez 2d2 desteklenmektedir.

3.9.3.2.5.3. Dikey Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Profesyonelleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2d3: Profesyonelleşme, dikey adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 36. Hipotez 2d3'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Dikey Adalet	0,318	0,101	0,092	10,935	0,318	3,307	0,001
2	Profesyonelleşme*	0,384	0,147	0,139	16,596	0,384	4,074	0,000
3	Profesyonelleşme	0,767	0,588	0,579	67,813	0,758	10,624	0,000
	Dikey Adalet					0,023	0,326	0,745

Bağımlı Değişken: KSS

***Bağımsız Değişken:** Dikey Adalet

Tablodaki birinci eşitlikte, dikey adalet algısının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile 0,318 olarak ölçülmüştür. İkinci eşitlikte bağımsız değişken ve aracı değişken ilişkisi üzerinde durulmuştur. Üçüncü eşitlikte ise, dikey adalet algısı ile profesyonelleşmenin birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısı istatistiksel olarak anlamını yitirmiş ve aracı değişken söz konusu etkinin tamamını (0,758) kendi üzerine almıştır. Bu durum dikkate alındığında profesyonelleşmenin, dikey adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracı rolü üstlendiği ortaya çıkmaktadır. Buna göre Hipotez 2d3 desteklenmektedir.

3.9.3.2.5.4. Dikey Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Şeffaflığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2d4: Şeffaflık, dikey adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 37. Hipotez 2d4'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Dikey Adalet	0,318	0,101	0,092	10,935	0,318	3,307	0,001
2	Şeffaflık*	0,488	0,238	0,230	30,020	0,488	5,479	0,000
3	Şeffaflık	0,708	0,501	0,490	47,644	0,727	8,747	0,000
	Dikey Adalet					-0,041	-0,488	0,627

Bağımlı Değişken: KSS

*Bağımsız Değişken: Dikey Adalet

Tabloda yer alan ilk eşitlikte dikey adalet algısının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısıyla ölçülmüştür. İkinci eşitlikte bağımsız değişken ile aracı değişken ilişkisi açıklanmıştır. Üçüncü eşitlikte ise, dikey adalet algısı ile şeffaflığın birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Bu noktada bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısının tamamen ortadan kalkarak aracı değişkenin söz konusu etkinin tamamını (0,727) kendi üzerine aldığı tespit edilmiştir. Bu durumda şeffaflık, dikey adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracı rolü üstlenmektedir. Buna göre Hipotez 2d4 desteklenmektedir.

3.9.3.2.5.5. Dikey Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Tutarlılığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2d5: Tutarlılık, dikey adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkiye aracılık etmektedir.

Tablo 38. Hipotez 2d5'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Dikey Adalet	0,318	0,101	0,092	10,935	0,318	3,307	0,001
2	Tutarlılık*	0,347	0,121	0,111	13,154	0,347	3,627	0,000
3	Tutarlılık	0,841	0,707	0,701	114,831	0,832	14,058	0,000
	Dikey Adalet					0,025	0,427	0,670

Bağımlı Değişken: KSS

*Bağımsız Değişken: Dikey Adalet

Tablodaki eşitliklerden ilkinde, dikey adalet algısının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile ölçülmüştür. İkinci eşitlikte bağımsız değişkenin aracı değişken üzerindeki etkisi irdelenmiştir. Üçüncü eşitlikte ise, dikey adalet algısı ile tutarlılığın birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısı istatistiksel olarak anlamını yitirmiş ve aracı değişken söz konusu etkinin tamamını (0,832) kendi üzerine almıştır. Buna göre tutarlılık, dikey adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracıdır ve Hipotez 2d5 desteklenmektedir.

3.9.3.2.6. Ceza Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Ceza adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşmanın aracılık rolüne yönelik bulgular, kurumsallaşmanın alt boyutları dikkate alınarak aşağıda başlıklar halinde sunulmuştur.

3.9.3.2.6.1. Ceza Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Formalleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2e1: Formalleşme, ceza adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 39. Hipotez 2e1'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Ceza Adaleti	0,207	0,043	0,033	4,344	0,207	2,084	0,040
2	Formalleşme*	0,211	0,045	0,035	4,493	0,211	2,120	0,037
3	Formalleşme	0,551	0,304	0,289	20,710	0,525	5,993	0,000
	Ceza Adaleti					0,090	1,025	0,308

Bağımlı Değişken: KSS

***Bağımsız Değişken:** Ceza Adaleti

Yukarıda yer alan birinci eşitlikte, ceza adaleti algısının (bağımsız değişken) kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları (bağımlı değişken) üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile 0,207 olarak ölçülmüştür. İkinci eşitlikte aracı değişken olan formalleşme bağımlı

değişken ve ceza adaleti bağımsız değişken olarak analize dâhil olmuştur. Üçüncü eşitlikte ise, ceza adaleti algısı ile formalleşmenin (aracı değişken) birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısı istatistiksel olarak anlamını yitirmiş ve aracı değişken söz konusu etkinin tamamını (0,525) kendi üzerine almıştır. Buna göre formalleşme, ceza adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracı rolü üstlenmektedir. Bu çerçevede Hipotez 2e1 desteklenmektedir.

3.9.3.2.6.2. Ceza Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Özerkliğin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2e2: Özerklik, ceza adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 40. Hipotez 2e2'nin Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Ceza Adaleti	0,207	0,043	0,033	4,344	0,207	2,084	0,040
2	Özerklik*	0,258	0,066	0,057	6,822	0,258	2,612	0,010
3	Özerklik	0,796	0,634	0,627	82,385	0,798	12,422	0,000
	Ceza Adaleti					-0,005	-0,072	0,943

Bağımlı Değişken: KSS

***Bağımsız Değişken:** Ceza Adaleti

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, birinci eşitlikte ceza adaleti algısının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile 0,207'dir. İkinci eşitlikte ise bağımsız değişkenin aracı değişken üzerindeki etkisi irdelenmiştir. Üçüncü eşitlikte, ceza adaleti algısı ile özerkliğin birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısı istatistiksel olarak anlamını yitirmiş ve aracı değişken söz konusu etkinin tamamını (0,798) kendi üzerine almıştır. Buna göre özerklik, ceza adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracı rolü üstlenmiştir. Bu durumda Hipotez 2e2 desteklenmektedir.

3.9.3.2.6.3. Ceza Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Profesyonelleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2e3: Profesyonelleşme, ceza adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 41. Hipotez 2e3'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Ceza Adaleti	0,207	0,043	0,033	4,344	0,207	2,084	0,040
2	Profesyonelleşme *	0,255	0,065	0,055	6,675	0,255	2,584	0,011
3	Profesyonelleşme	0,767	0,588	0,579	67,693	0,765	11,229	0,000
	Ceza Adaleti					0,006	0,084	0,933

Bağımlı Değişken: KSS

*Bağımsız Değişken: Ceza Adaleti

Tablodaki birinci eşitlikte, ceza adaleti algısının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile 0,207 olarak ölçülmüştür. İkinci eşitlikte bağımsız değişken ile aracı değişken ilişkisi açıklanmıştır. Üçüncü eşitlikte ise, ceza adaleti algısı ile profesyonelleşmenin birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısı istatistiksel olarak anlamını yitirmiş ve aracı değişken söz konusu etkinin tamamını (0,765) kendi üzerine almıştır. Bu durum dikkate alındığında profesyonelleşmenin, , ceza adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracı rolü üstlendiği ortaya çıkmaktadır. Buna göre Hipotez 2e3 desteklenmektedir.

3.9.3.2.6.4. Ceza Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Şeffaflığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2e4: Şeffaflık, ceza adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 42. Hipotez 2e4'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Ceza Adaleti	0,207	0,043	0,033	4,344	0,207	2,084	0,040
2	Şeffaflık*	0,282	0,080	0,070	8,302	0,282	2,881	0,005
3	Şeffaflık	0,707	0,500	0,489	47,407	0,706	9,336	0,000
	Ceza Adaleti					0,002	0,020	0,984

Bağımlı Değişken: KSS

***Bağımsız Değişken:** Ceza Adaleti

Tabloda yer alan ilk eşitlikte ceza adaleti algısının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısıyla ölçülmüştür. İkinci eşitlikte bağımsız değişken ve aracı değişken ilişkisi üzerinde durulmuştur. Üçüncü eşitlikte ise, ceza adaleti algısı ile şeffaflığın birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Bu noktada bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısının tamamen ortadan kalkarak aracı değişkenin söz konusu etkinin tamamını (0,706) kendi üzerine aldığı tespit edilmiştir. Bu durumda şeffaflık, ceza adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracı rolü üstlenmektedir. Buna göre Hipotez 2e4 desteklenmektedir.

3.9.3.2.6.5. Ceza Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Tutarlılığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2e5: Tutarlılık, ceza adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 43. Hipotez 2e5'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Ceza Adaleti	0,207	0,043	0,033	4,344	0,207	2,084	0,040
2	Tutarlılık*	0,162	0,026	0,016	2,588	0,162	1,609	0,111
3	Tutarlılık	0,843	0,711	0,705	116,925	0,830	14,852	0,000
	Ceza Adaleti					0,066	1,188	0,238

Bağımlı Değişken: KSS

***Bağımsız Değişken:** Ceza Adaleti

Tablodaki eşitliklerden ilkinde, ceza adaleti algısının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile ölçülmüştür. İkinci eşitlikte bağımsız değişken ile aracı değişken ilişkisine yer verilmiştir. Üçüncü eşitlikte ise, ceza adaleti

algısı ile tutarlılığın birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısı istatistiksel olarak anlamını yitirmiş ve aracı değişken söz konusu etkinin tamamını (0,830) kendi üzerine almıştır. Buna göre tutarlılık, ceza adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracıdır ve Hipotez 2e5 desteklenmektedir.

3.9.3.2.7. Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Kişisel çıkar adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşmanın aracılık rolüne yönelik bulgular, kurumsallaşmanın alt boyutları dikkate alınarak aşağıda başlıklar halinde sunulmuştur.

3.9.3.2.7.1. Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Formalleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2f1: Formalleşme, kişisel çıkar adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 44. Hipotez 2f1'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Kişisel Çıkar Adaleti	0,424	0,180	0,171	21,242	0,424	4,609	0,000
2	Formalleşme*	0,350	0,123	0,114	13,419	0,350	3,663	0,000
3	Formalleşme	0,599	0,358	0,345	26,524	0,451	5,135	0,000
	Kişisel Çıkar Adaleti					0,267	3,040	0,003

Bağımlı Değişken: KSS

***Bağımsız Değişken:** Kişisel Çıkar Adaleti

Yukarıda yer alan birinci eşitlikte, kişisel çıkar adaleti algısının (bağımsız değişken) kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları (bağımlı değişken) üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile 0,424 olarak ölçülmüştür. İkinci eşitlikte aracı değişken olan formalleşme bağımlı değişken olarak, kişisel çıkar adaleti bağımsız değişken olarak analize dâhil olmuştur. Böylece bu iki değişken arasındaki ilişki açıklanmıştır. Üçüncü eşitlikte ise,

kişisel çıkar adaleti algısı ile formalleşmenin (aracı değişken) birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait Beta katsayısı azalırken (0,267), aracı değişken bir kısım etkiyi (0,451) kendi üzerine almıştır. Buna göre formalleşme, kişisel çıkar adaleti ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kısmi aracı rolü üstlenmektedir. Bu çerçevede Hipotez 2f1 desteklenmektedir.

3.9.3.2.7.2. Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Özerkliğin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2f2: Özerklik, kişisel çıkar adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 45. Hipotez 2f2'nin Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Kişisel Çıkar Adaleti	0,424	0,180	0,171	21,242	0,424	4,609	0,000
2	Özerklik*	0,441	0,195	0,186	23,189	0,441	4,815	0,000
3	Özerklik	0,801	0,641	0,633	84,785	0,756	11,041	0,000
	Kişisel Çıkar Adaleti					0,091	1,327	0,188

Bağımlı Değişken: KSS

***Bağımsız Değişken:** Kişisel Çıkar Adaleti

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, birinci eşitlikte kişisel çıkar adaleti algısının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile 0,424'tür. İkinci eşitlikte ise bağımsız değişken ve aracı değişken ilişkisi üzerinde durulmuştur. Üçüncü eşitlikte, kişisel çıkar adaleti algısı ile özerkliğin birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait anlamlı Beta katsayısı istatistiksel olarak anlamını yitirmiş ve aracı değişken söz konusu etkinin tamamını (0,756) kendi üzerine almıştır. Buna göre özerklik, kişisel çıkar adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide tam aracı rolü üstlenmiştir. Bu durumda Hipotez 2f2 desteklenmektedir.

3.9.3.2.7.3. Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Profesyonelleşmenin Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2f3: Profesyonelleşme, kişisel çıkar adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 46. Hipotez 2f3'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Kişisel Çıkar Adaleti	0,424	0,180	0,171	21,242	0,424	4,609	0,000
2	Profesyonelleşme*	0,395	0,156	0,147	17,768	0,395	4,215	0,000
3	Profesyonelleşme	0,778	0,605	0,597	72,792	0,710	10,111	0,000
	Kişisel Çıkar Adaleti					0,144		2,052

Bağımlı Değişken: KSS

*Bağımsız Değişken: Kişisel Çıkar Adaleti

Tablodaki birinci eşitlikte, kişisel çıkar adaleti algısının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile 0,424 olarak ölçülmüştür. İkinci eşitlikte bağımsız değişken ile aracı değişken ilişkisine yer verilmiştir. Üçüncü eşitlikte ise, kişisel çıkar adaleti algısı ile profesyonelleşmenin birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait Beta katsayısı azalırken (0,144), aracı değişken bir kısım etkiyi (0,710) kendi üzerine almıştır. Buna göre profesyonelleşmenin, kişisel çıkar adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kısmi aracı rolü üstlendiği ortaya çıkmaktadır. Buna göre Hipotez 2f3 desteklenmektedir.

3.9.3.2.7.4. Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Şeffaflığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2f4: Şeffaflık, kişisel çıkar adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 47. Hipotez 2f4'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Kişisel Çıkar Adaleti	0,424	0,180	0,171	21,242	0,424	4,609	0,000
2	Şeffaflık*	0,399	0,159	0,150	18,139	0,399	4,259	0,000
3	Şeffaflık	0,724	0,524	0,514	52,234	0,639	8,278	0,000
	Kişisel Çıkar Adaleti					0,170	2,198	0,030

Bağımlı Değişken: KSS

*Bağımsız Değişken: Kişisel Çıkar Adaleti

Tabloda yer alan ilk eşitlikte kişisel çıkar adaleti algısının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısıyla ölçülmüştür. İkinci eşitlikte bağımsız değişken ile aracı değişken ilişkisi açıklanmıştır. Üçüncü eşitlikte ise, kişisel çıkar adaleti algısı ile şeffaflığın birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Bu noktada bağımsız değişkene ait Beta katsayısı azalırken (0,170), aracı değişken bir kısım etkiyi (0,639) kendi üzerine aldığı tespit edilmiştir. Buna göre şeffaflık, kişisel çıkar adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kısmi aracı rolü üstlenmekte olup, Hipotez 2f4 desteklenmektedir.

3.9.3.2.7.5. Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Tutarlılığın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Hipotez 2f5: Tutarlılık, kişisel çıkar adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde anlamlı bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 48. Hipotez 2f5'in Aracı Değişkenli Regresyon Eşitliğiyle Test Edilmesi

Eşitlikler	Değişkenler	R	R ²	Düz. R ²	F	Beta	t	Anlamlılık
1	Kişisel Çıkar Adaleti	0,424	0,180	0,171	21,242	0,424	4,609	0,000
2	Tutarlılık*	0,324	0,105	0,096	11,277	0,324	3,358	0,001
3	Tutarlılık	0,856	0,733	0,727	130,144	0,786	14,010	0,000
	Kişisel Çıkar Adaleti					0,170	3,027	0,003

Bağımlı Değişken: KSS

*Bağımsız Değişken: Kişisel Çıkar Adaleti

Tablodaki eşitliklerden ilkinde, kişisel çıkar adaleti algısının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi Beta katsayısı ile ölçülmüştür. İkinci eşitlikte

bağımsız değişkenin aracı değişken üzerindeki etkisi irdelenmiştir. Üçüncü eşitlikte ise, kişisel çıkar adaleti algısı ile tutarlılığın birlikte, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Buna göre bağımsız değişkene ait Beta katsayısı azalırken (0,170), aracı değişken bir kısım etkiyi (0,786) kendi üzerine almıştır. Bu durumda tutarlılık, kişisel çıkar adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kısmi aracıdır ve Hipotez 2f5 desteklenmektedir.

3.10. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Bu bölümde çalışmanın önceki bölümünde elde edilen analiz sonuçları topluca değerlendirilmiştir. Bu çerçevede vergi ahlâk düzeyi ve kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde kurumsallaşmanın aracılık rolüne yönelik bulgular değerlendirildiğinde, kurumsallaşmanın alt boyutlarından formalleşme ve profesyonelleşme değişkenlerinin kısmi aracılık rolü üstlendiği ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede özerklik, şeffaflık ve tutarlılık değişkenleri de tam aracılık rolü üstlenmektedir.

Aynı biçimde, vergi adaleti algısı ve kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde kurumsallaşmanın aracılık rolüne yönelik bulgular değerlendirildiğinde, kurumsallaşmanın alt boyutlarından formalleşmenin, vergi adaleti algısının alt boyutlarından dikey adalet açısından kısmi aracılık rolü üstlendiği tespit edilmiştir. Ayrıca yapılan araştırma, kurumsallaşmanın alt boyutlarından özerkleşme dışında tüm değişkenlerin vergi adaleti algısının alt boyutlarından kişisel çıkar adaleti açısından kısmi aracılık rolü üstlendiği tespit edilmiştir. Bu çerçevede kurumsallaşmanın geriye kalan alt boyutlarının tamamı vergi adaleti algısının alt boyutları için tam aracılık rolü üstlenmektedir.

3.10.1. Vergi Ahlâk Düzeyi ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolü

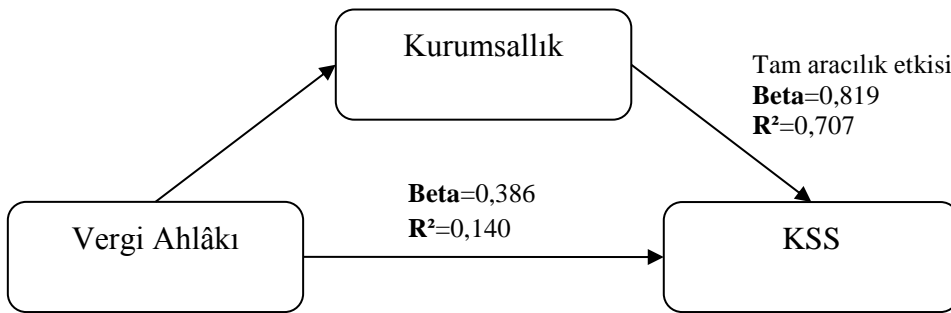
Vergi ahlâk düzeyi ile KSS uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşmanın her bir alt boyutunun (formalleşme, özerklik, profesyonelleşme, şeffaflık, tutarlılık) aracılık etkisi aşağıdaki tabloda topluca sunulmuştur.

Tablo 49. Vergi Ahlâk Düzeyi ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Kurumsallaşmanın Boyutları	Vergi Ahlâkı	Kurumsallaşma Boyutları, Vergi Ahlâkı	Aracılık Etkisi
Beta Değerleri			
Kurumsallık	0,386	0,819 0,059	Tam
Formalleşme	0,386	0,497 0,307	Kısmi
Özerklik	0,386	0,773 0,056	Tam
Profesyonelleşme	0,386	0,716 0,175	Kısmi
Şeffaflık	0,386	0,677 0,062	Tam
Tutarlılık	0,386	0,819 0,054	Tam

Bağımlı Değişken: KSS

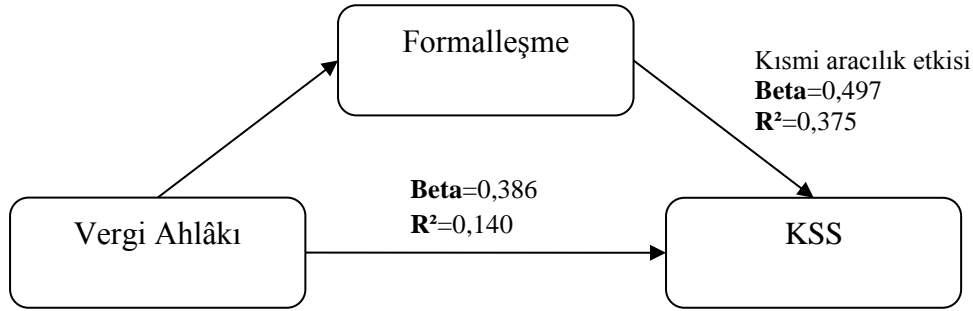
Yukarıda yer alan tablodaki değerler, vergi ahlâk düzeyi ile KSS uygulamaları arasındaki ilişkide, kurumsallaşmanın formalleşme ve profesyonelleşme alt boyutlarının kısmi aracılık etkisine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu ilişkide özerklik, şeffaflık ve tutarlılık boyutları ile bir bütün olarak kurumsallaşma düzeyi ise tam aracılık etkisine sahiptir. Elde edilen sonuçlar Baron ve Kenny'nin (1986) aracı değişken modeli çerçevesinde aşağıda sırasıyla gösterilmektedir.

Şekil 8. Vergi Ahlâk Düzeyi ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşma Düzeyinin Aracılık Rolü

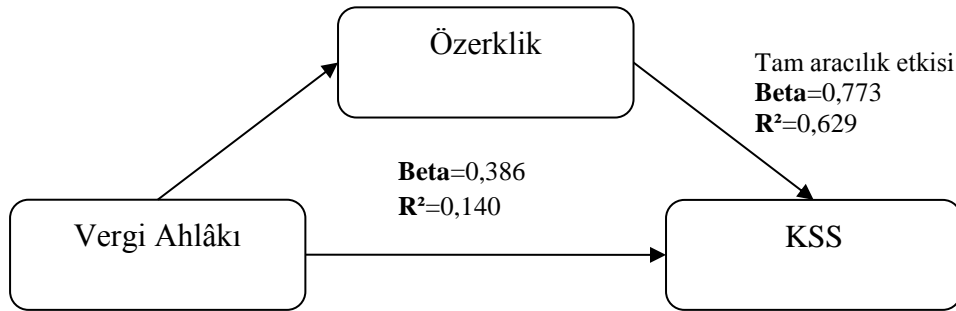
Vergi ahlâk düzeyi ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşmanın aracılık rolüne ilişkin model yukarıda ortaya konmaktadır. Buna göre, kurumsallık; vergi ahlâkı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Bu durumu modelde yer alan beta katsayıları açıklamaktadır. Modele göre vergi ahlâkı

tek başına KSS'deki değişimin %14'ünü açıklarken, kurumsallaşma ve vergi ahlâkı birlikte söz konusu değişimin %70,7'sini açıklamaktadır. Bu durum Tablo 12'de ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Şekil 9. Vergi Ahlâk Düzeyi ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Formalleşmenin Aracılık Rolü

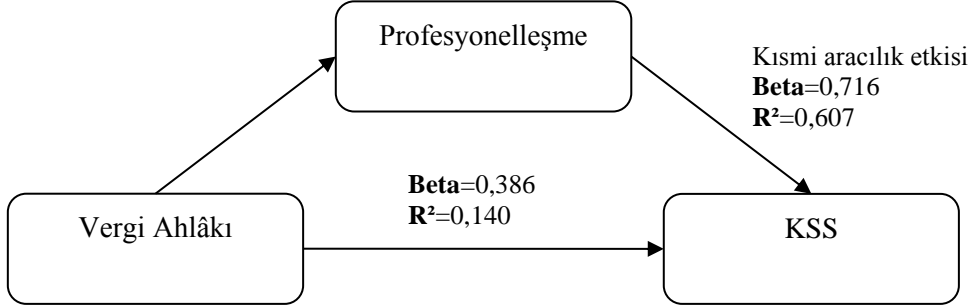
Söz konusu şekilde, vergi ahlâk düzeyi ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşmanın alt boyutlarından formalleşmenin aracılık rolüne ilişkin model açıklanmaktadır. Buna göre formalleşme, vergi ahlâkı ve KSS arasındaki ilişkide kısmi aracılık etkisine sahiptir. Vergi ahlâkı tek başına KSS'deki değişimin %14'ünü açıklarken, formalleşme ve vergi ahlâkı birlikte modele dahil olduğunda, söz konusu değişimin %37,5'ini açıklamaktadır. Tablo 13'te söz konusu ilişkinin ayrıntıları belirtilmiştir.

Şekil 10. Vergi Ahlâk Düzeyi ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Özerkliğin Aracılık Rolü

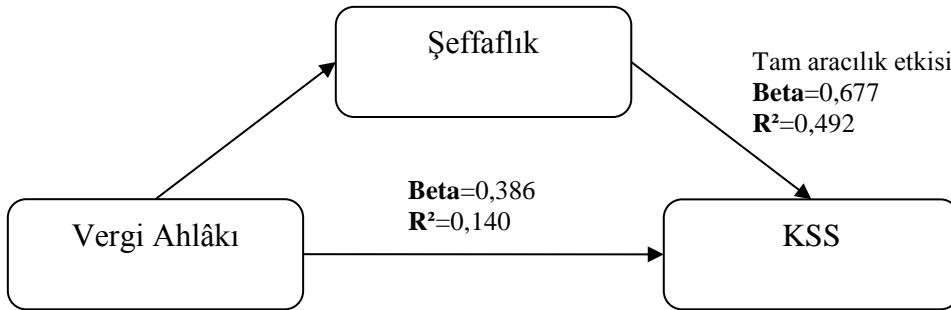
Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi özerklik, vergi ahlâkı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Bu durum beta katsayıları ile ortaya konmuştur. Buna göre, vergi ahlâkı tek başına KSS'deki değişimin %14'ünü açıklarken, özerklik ve vergi

ahlâkı birlikte söz konusu değişimin %62,9'unu açıklamaktadır. Bu durum Tablo 14'te daha ayrıntılı açıklanmıştır.

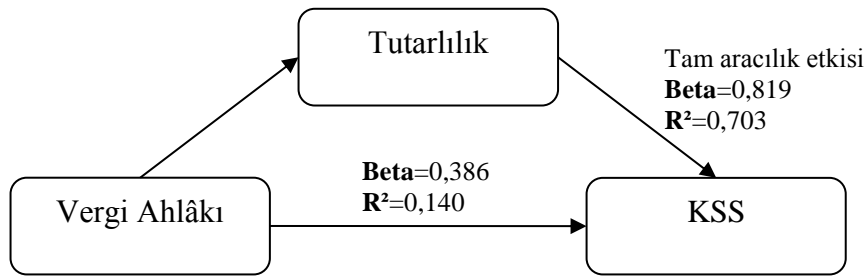
Şekil 11. Vergi Ahlâk Düzeyi ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Profesyonelleşmenin Aracılık Rolü

Şekilde yer alan veriler dikkate alındığında profesyonelleşme, vergi ahlâkı ve KSS arasındaki ilişkide kısmi aracılık etkisine sahiptir. Beta katsayıları dikkate alındığında, vergi ahlâkı tek başına KSS'deki değişimin %14'ünü açıklarken, profesyonelleşme ve vergi ahlâkı birlikte söz konusu değişimin %60,7'sini açıklamaktadır. Bu durum Tablo 15'te ortaya konmuştur.

Şekil 12. Vergi Ahlâk Düzeyi ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Şeffaflığın Aracılık Rolü

Buna göre şeffaflık, vergi ahlâkı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Modele göre vergi ahlâkı tek başına KSS'deki değişimin %14'ünü açıklarken, şeffaflık ve vergi ahlâkı birlikte söz konusu değişimin %49,2'sini açıklamaktadır. Tablo 16'da söz konusu ilişkiye yönelik veriler detaylandırılmıştır.

Şekil 13. Vergi Ahlâk Düzeyi ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Tutarlılığın Aracılık Rolü

Söz konusu şekilden görüleceği üzere tutarlılık, vergi ahlâkı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Bu etki beta katsayılarıyla açıklamaktadır. Buna göre, vergi ahlâkı tek başına KSS'deki değişimin %14'ünü açıklarken, tutarlılık ve vergi ahlâkı birlikte söz konusu değişimin %70,3'ünü açıklamaktadır. Tablo 17'de bu ilişkinin ayrıntılarına yer verilmiştir.

3.10.2. Vergi Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Vergi adaleti algısı ile KSS uygulamaları arasındaki ilişkide vergi adaleti algısının her bir alt boyutu (genel adalet, karşılıklı adalet, yatay adalet, dikey adalet, ceza adaleti, kişisel çıkar adaleti) ile kurumsallaşmanın her bir alt boyutunun (formalleşme, özerklik, profesyonelleşme, şeffaflık, tutarlılık) aracılık etkisi aşağıdaki başlıklarda yer alan tablolarda topluca sunulmuştur. Ayrıca vergi adaleti algısı ile KSS uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşmanın aracılık etkisine yönelik bulgu da bir bütün olarak aşağıda gösterilmektedir. Elde edilen sonuçlar Baron ve Kenny'nin aracı değişken modeli çerçevesinde aşağıda sırasıyla gösterilmektedir.

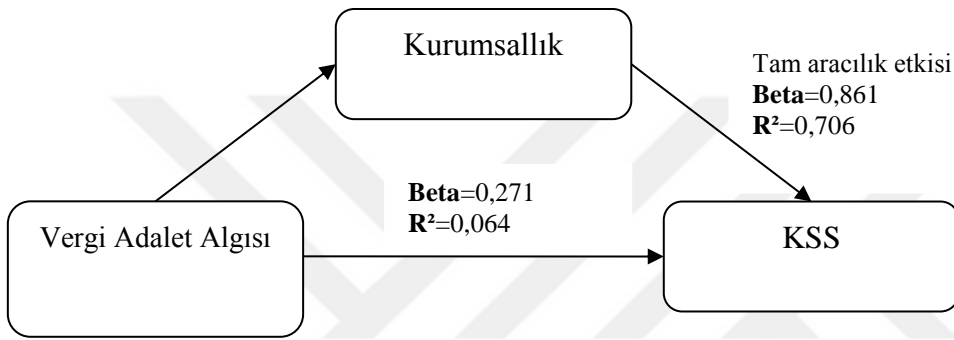
3.10.2.1. Vergi Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Vergi adalet algısı ile KSS uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşmanın bir bütün olarak aracılık etkisi aşağıdaki gibidir:

Tablo 50. Vergi Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgu

Aracı Değişken	Vergi Adalet Algısı	Kurumsallık ve Vergi Adaleti Algısı	Aracılık Etkisi
	Beta Değerleri		
Kurumsallık	0,271	0,861 -0,049	Tam

Bağımlı Değişken: KSS

Şekil 14. Vergi Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolü

Vergi adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşmanın aracılık rolüne ilişkin model yukarıda ortaya konmaktadır. Buna göre kurumsallık, vergi adalet algısı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Bu durumu modelde yer alan beta katsayıları açıklamaktadır. Modele göre vergi adalet algısı tek başına KSS'deki değişimin %6,4'ünü açıklarken, kurumsallaşma ve vergi adalet algısı birlikte söz konusu değişimin %70,6'sını açıklamaktadır. Bu durum Tablo 18'de ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

3.10.2.2. Genel Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

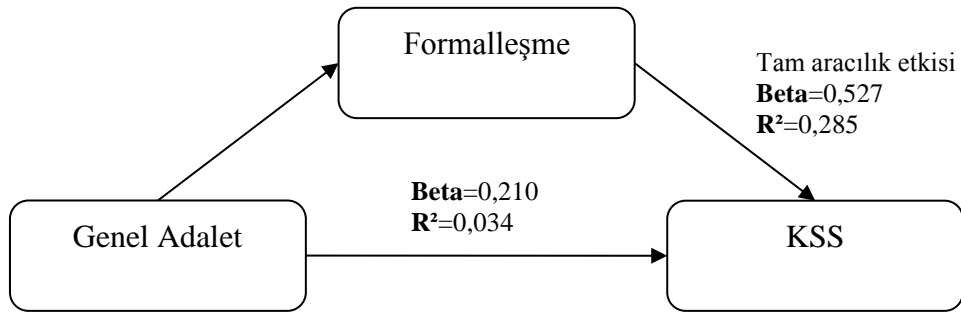
Genel adalet algısı ile KSS uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşmanın her bir alt boyutunun (formalleşme, özerklik, profesyonelleşme, şeffaflık, tutarlılık) aracılık etkisi aşağıdaki tabloda topluca sunulmuştur.

Tablo 51. Genel Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Kurumsallaşmanın Boyutları	Genel Adalet Algısı	Kurumsallaşma Boyutları, Genel Adalet Algısı	Aracılık Etkisi
Beta Değerleri			
Formalleşme	0,210	0,527 0,062	Tam
Özerklik	0,210	0,809 -0,040	Tam
Profesyonelleşme	0,210	0,768 -0,003	Tam
Şeffaflık	0,210	0,709 -0,009	Tam
Tutarlılık	0,210	0,831 0,056	Tam

Bağımlı Değişken: KSS

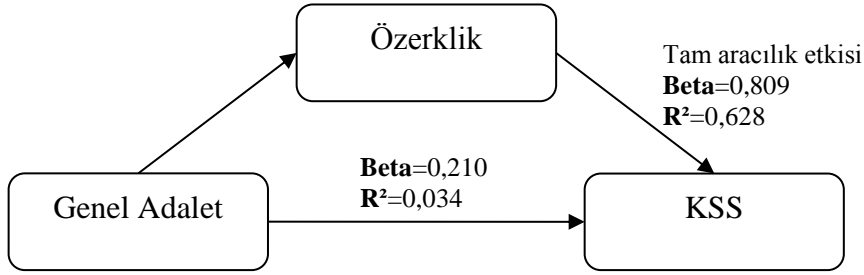
Yukarıda yer alan tablodaki değerler, genel adalet algısı ile KSS uygulamaları arasındaki ilişkide, kurumsallaşma alt boyutlarının tamamının tam aracılık etkisine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar aracı değişken modeli çerçevesinde aşağıda sırasıyla gösterilmektedir.

Şekil 15. Genel Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Formalleşmenin Aracılık Rolü

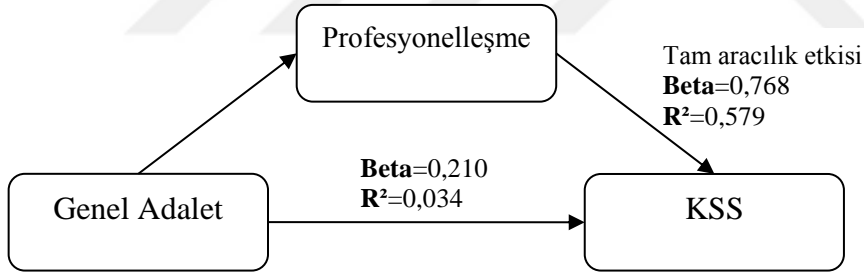
Söz konusu şekilde, genel adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşmanın alt boyutlarından formalleşmenin aracılık rolüne ilişkin model açıklanmaktadır. Buna göre formalleşme, genel adalet algısı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Genel adalet algısı tek başına KSS'deki değişimin %3,4'ünü açıklarken, formalleşme ve genel adalet algısı birlikte modele dahil

olduğunda, söz konusu değişimin %28,5'ini açıklamaktadır. Tablo 19'da söz konusu ilişkinin ayrıntıları belirtilmiştir.

Şekil 16. Genel Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Özerkliğin Aracılık Rolü

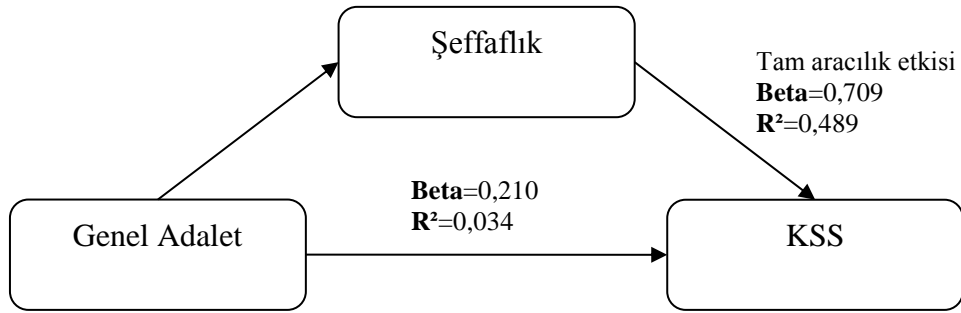
Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi özerklik, genel adalet algısı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Bu durum beta katsayıları ile ortaya konmuştur. Buna göre, genel adalet algısı tek başına KSS'deki değişimin %3,4'ünü açıklarken, özerklik ve genel adalet algısı birlikte söz konusu değişimin %62,8'ini açıklamaktadır. Bu durum Tablo 20'de daha ayrıntılı açıklanmıştır.

Şekil 17. Genel Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Profesyonelleşmenin Aracılık Rolü

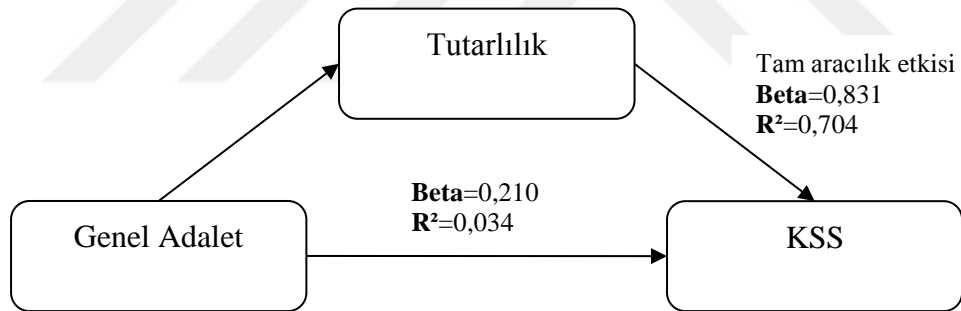
Şekilde yer alan veriler dikkate alındığında profesyonelleşme, genel adalet algısı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Beta katsayıları dikkate alındığında, genel adalet algısı tek başına KSS'deki değişimin %3,4'ünü açıklarken, profesyonelleşme ve genel adalet algısı birlikte söz konusu değişimin %57,9'unu açıklamaktadır. Bu durum Tablo 21'de ortaya konmuştur.

Şekil 18. Genel Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Şeffaflığın Aracılık Rolü

Buna göre şeffaflık, genel adalet algısı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Modele göre genel adalet algısı tek başına KSS'deki değişimin %3,4'ünü açıklarken, şeffaflık ve genel adalet algısı birlikte söz konusu değişimin %48,9'unu açıklamaktadır. Tablo 22'de söz konusu ilişkiye yönelik veriler detaylandırılmıştır.

Şekil 19. Genel Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Tutarlılığın Aracılık Rolü

Söz konusu şekilden görüleceği üzere tutarlılık, genel adalet algısı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Bu etki beta katsayılarıyla açıklamaktadır. Buna göre, genel adalet algısı tek başına KSS'deki değişimin %3,4'ünü açıklarken, tutarlılık ve genel adalet algısı birlikte söz konusu değişimin %70,4'ünü açıklamaktadır. Tablo 23'de bu ilişkinin ayrıntılarına yer verilmiştir.

3.10.2.3. Karşılıklı Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

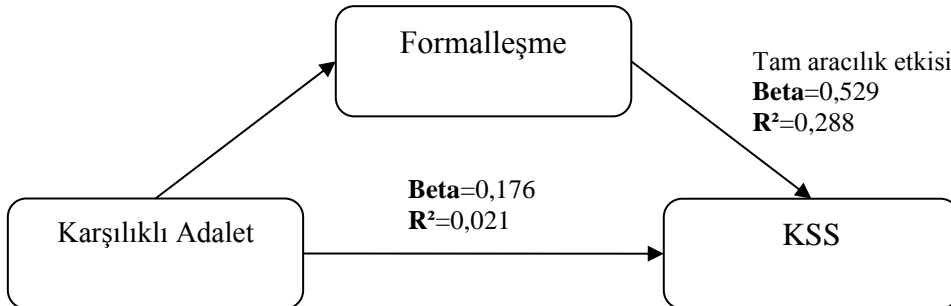
Karşılıklı adalet algısı ile KSS uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşmanın her bir alt boyutunun (formalleşme, özerklik, profesyonelleşme, şeffaflık, tutarlılık) aracılık etkisi aşağıdaki tabloda topluca sunulmuştur.

Tablo 52. Karşılıklı Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Kurumsallaşmanın Boyutları	Karşılıklı Adalet Algısı	Kurumsallaşma Boyutları, Karşılıklı Adalet Algısı	Aracılık Etkisi
Beta Değerleri			
Formalleşme	0,176	0,529 0,082	Tam
Özerklik	0,176	0,812 -0,055	Tam
Profesyonelleşme	0,176	0,774 -0,029	Tam
Şeffaflık	0,176	0,730 -0,069	Tam
Tutarlılık	0,176	0,841 -0,002	Tam

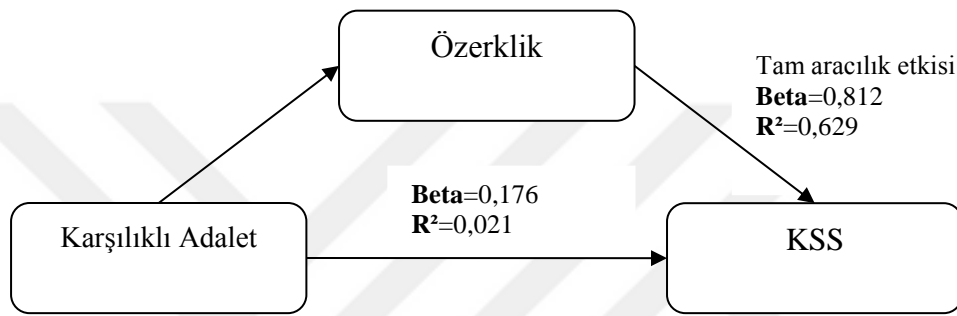
Bağımlı Değişken: KSS

Yukarıda yer alan tablodaki değerler, karşılıklı adalet algısı ile KSS uygulamaları arasındaki ilişkide, kurumsallaşma alt boyutlarının tamamının tam aracılık etkisine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar aracı değişken modeli çerçevesinde aşağıda sırasıyla gösterilmektedir.

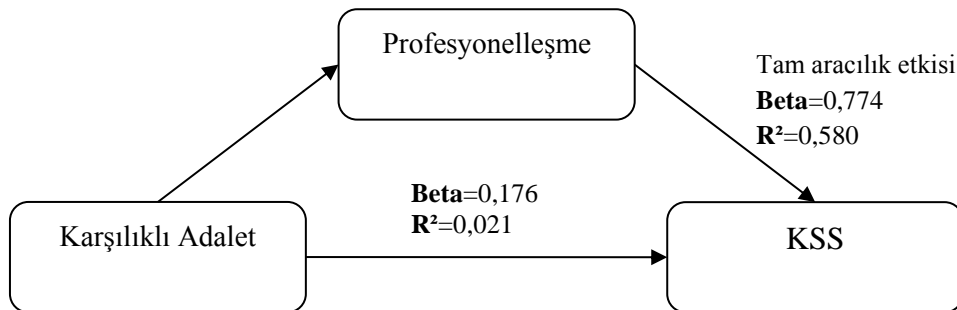
Şekil 20. Karşılıklı Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Formalleşmenin Aracılık Rolü

Karşılıklı adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşmanın alt boyutlarından formalleşmenin aracılık rolüne ilişkin model yukarıda ortaya konmaktadır. Buna göre formalleşme, karşılıklı adalet algısı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Bu durumu modelde yer alan beta katsayıları açıklamaktadır. Modele göre karşılıklı adalet algısı tek başına KSS'deki değişimin %2,1'ini açıklarken, formalleşme ve karşılıklı adalet algısı birlikte söz konusu değişimin %28,8'ini açıklamaktadır. Bu durum Tablo 24'te ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

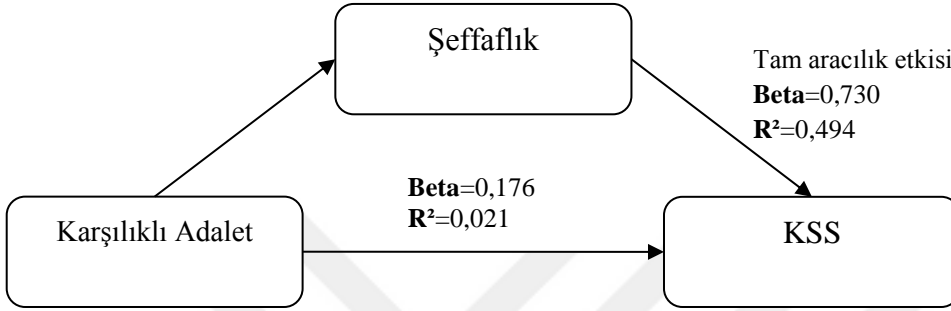
Şekil 21. Karşılıklı Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Özerklikin Aracılık Rolü

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi özerklik, karşılıklı adalet algısı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Bu durum beta katsayıları ile ortaya konmuştur. Buna göre, karşılıklı adalet algısı tek başına KSS'deki değişimin %2,1'ini açıklarken, özerklik ve karşılıklı adalet algısı birlikte söz konusu değişimin %62,9'unu açıklamaktadır. Bu durum Tablo 25'de daha ayrıntılı açıklanmıştır.

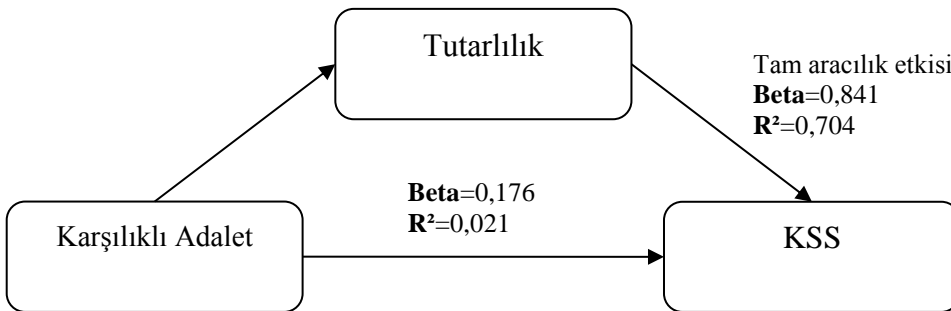
Şekil 22. Karşılıklı Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Profesyonelleşmenin Aracılık Rolü

Şekilde yer alan veriler dikkate alındığında profesyonelleşme, karşılıklı adalet algısı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Beta katsayıları dikkate alındığında, karşılıklı adalet algısı tek başına KSS'deki değişimin %2,1'inü açıklarken, profesyonelleşme ve karşılıklı adalet algısı birlikte söz konusu değişimin %58'ini açıklamaktadır. Bu durum Tablo 26'da ortaya konmuştur.

Şekil 23. Karşılıklı Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Şeffaflığın Aracılık Rolü

Buna göre şeffaflık, karşılıklı adalet algısı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Modele göre karşılıklı adalet algısı tek başına KSS'deki değişimin %2,1'ini açıklarken, şeffaflık ve karşılıklı adalet algısı birlikte söz konusu değişimin %49,3'ünü açıklamaktadır. Tablo 27'de söz konusu ilişkiye yönelik veriler detaylandırılmıştır.

Şekil 24. Karşılıklı Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Tutarlılığın Aracılık Rolü

Söz konusu şekilde görüleceği üzere tutarlılık, karşılıklı adalet algısı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Bu etki beta katsayılarıyla açıklamaktadır. Buna göre, karşılıklı adalet algısı tek başına KSS'deki değişimin %2,1'ini açıklarken, tutarlılık ve karşılıklı adalet algısı birlikte söz konusu değişimin %70,1'ini açıklamaktadır. Tablo 28'de bu ilişkinin ayrıntılarına yer verilmiştir.

3.10.2.4. Yatay Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

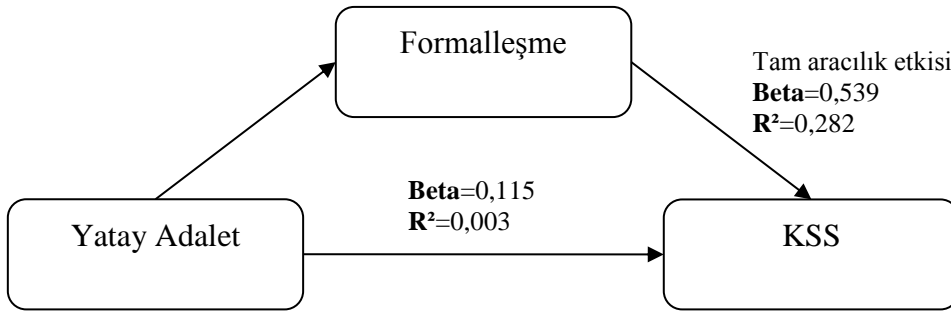
Yatay adalet algısı ile KSS uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşmanın her bir alt boyutunun (formalleşme, özerklik, profesyonelleşme, şeffaflık, tutarlılık) aracılık etkisi aşağıdaki tabloda topluca sunulmuştur.

Tablo 53. Yatay Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Kurumsallaşmanın Boyutları	Yatay Adalet Algısı	Kurumsallaşma Boyutları, Yatay Adalet Algısı	Aracılık Etkisi
Beta Değerleri			
Formalleşme	0,115	0,539 0,035	Tam
Özerklik	0,115	0,807 -0,052	Tam
Profesyonelleşme	0,115	0,764 0,018	Tam
Şeffaflık	0,115	0,727 -0,077	Tam
Tutarlılık	0,115	0,839 0,017	Tam

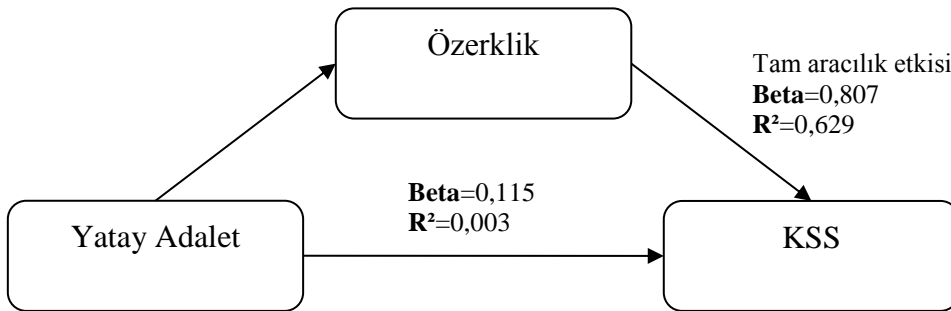
Bağımlı Değişken: KSS

Yukarıda yer alan tablodaki değerler, yatay adalet algısı ile KSS uygulamaları arasındaki ilişkide, kurumsallaşma alt boyutlarının tamamının tam aracılık etkisine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar aracı değişken modeli çerçevesinde aşağıda sırasıyla gösterilmektedir.

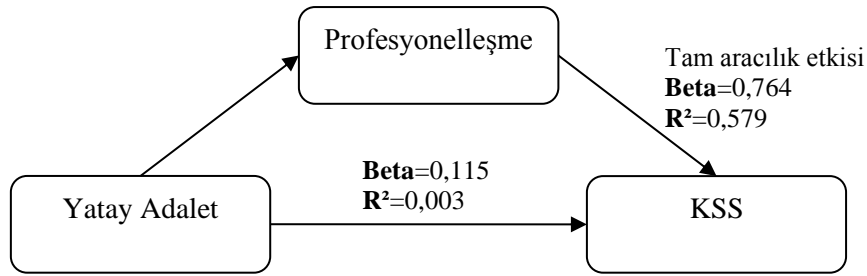
Şekil 25. Yatay Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Formalleşmenin Aracılık Rolü

Yatay adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşmanın alt boyutlarından formalleşmenin aracılık rolüne ilişkin model yukarıda ortaya konmaktadır. Buna göre formalleşme, yatay adalet algısı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Bu durumu modelde yer alan beta katsayıları açıklamaktadır. Modele göre yatay adalet algısı tek başına KSS'deki değişimin %0,3'ünü açıklarken, formalleşme ve yatay adalet algısı birlikte söz konusu değişimin %28,2'sini açıklamaktadır. Bu durum Tablo 29'da ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

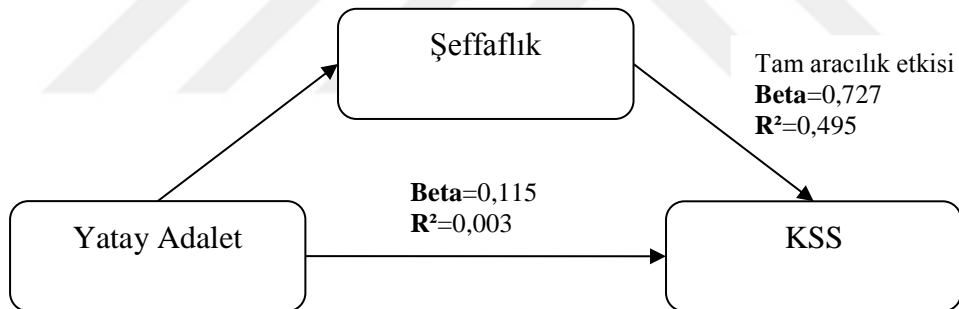
Şekil 26. Yatay Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Özerkliğin Aracılık Rolü

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi özerklik, yatay adalet algısı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Bu durum beta katsayıları ile ortaya konmuştur. Buna göre, yatay adalet algısı tek başına KSS'deki değişimin %0,3'ünü açıklarken, özerklik ve yatay adalet algısı birlikte söz konusu değişimin %62,9'unu açıklamaktadır. Bu durum Tablo 30'da daha ayrıntılı açıklanmıştır.

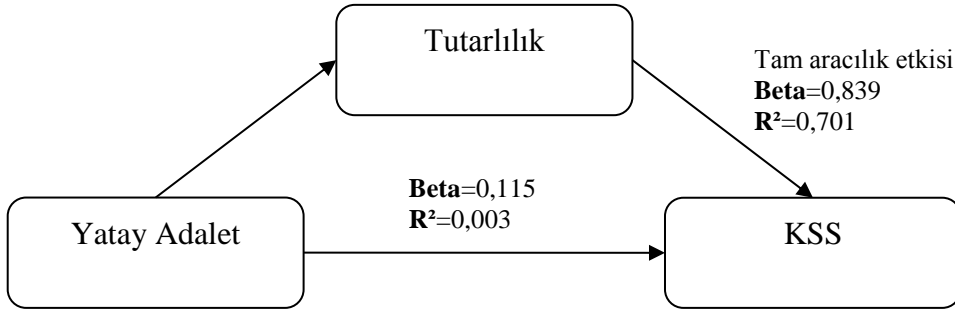
Şekil 27. Yatay Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Profesyonelleşmenin Aracılık Rolü

Şekilde yer alan veriler dikkate alındığında profesyonelleşme, yatay adalet algısı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Beta katsayıları dikkate alındığında, yatay adalet algısı tek başına KSS'deki değişimin %0,3'ünü açıklarken, profesyonelleşme ve yatay adalet algısı birlikte söz konusu değişimin %57,9'unu açıklamaktadır. Bu durum Tablo 31'de ortaya konmuştur.

Şekil 28. Yatay Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Şeffaflığın Aracılık Rolü

Buna göre şeffaflık, yatay adalet algısı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Modele göre yatay adalet algısı tek başına KSS'deki değişimin %0,3'ünü açıklarken, şeffaflık ve yatay adalet algısı birlikte söz konusu değişimin %49,5'ini açıklamaktadır. Tablo 32'de söz konusu ilişkiye yönelik veriler detaylandırılmıştır.

Şekil 29. Yatay Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Tutarlılığın Aracılık Rolü

Söz konusu şekilden görüleceği üzere tutarlılık, yatay adalet algısı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Bu etki beta katsayılarıyla açıklamaktadır. Buna göre, yatay adalet algısı tek başına KSS'deki değişimin %0,3'ünü açıklarken, tutarlılık ve yatay adalet algısı birlikte söz konusu değişimin %70,1'ini açıklamaktadır. Tablo 33'te bu ilişkinin ayrıntılarına yer verilmiştir.

3.10.2.5. Dikey Adalet Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

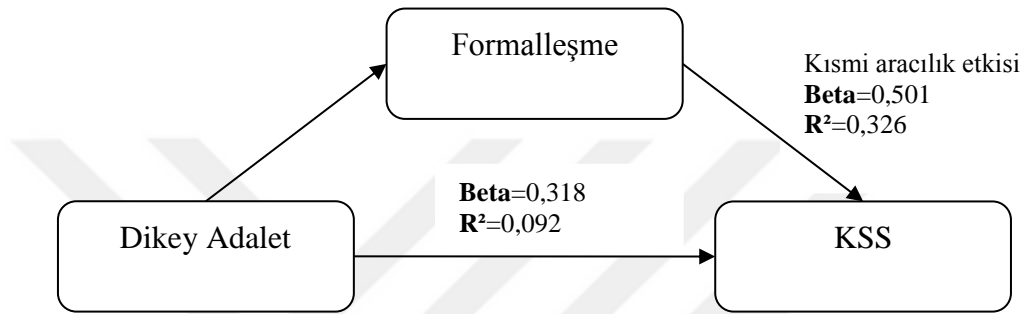
Dikey adalet algısı ile KSS uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşmanın her bir alt boyutunun (formalleşme, özerklik, profesyonelleşme, şeffaflık, tutarlılık) aracılık etkisi aşağıdaki tabloda topluca sunulmuştur.

Tablo 54. Dikey Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Kurumsallaşmanın Boyutları	Dikey Adalet Algısı	Kurumsallaşma Boyutları, Dikey Adalet Algısı	Aracılık Etkisi
Beta Değerleri			
Formalleşme	0,318	0,501 0,214	Kısmi
Özerklik	0,318	0,837 -0,084	Tam
Profesyonelleşme	0,318	0,758 0,023	Tam
Şeffaflık	0,318	0,727 -0,041	Tam
Tutarlılık	0,318	0,832 0,025	Tam

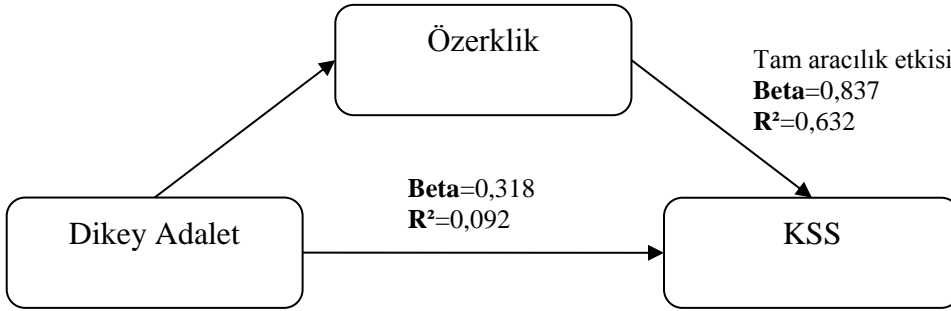

Yukarıda yer alan tablodaki değerler, dikey adalet algısı ile KSS uygulamaları arasındaki ilişkide, kurumsallaşmanın formelleşme dışında kalan alt boyutlarının tamamının tam aracılık etkisine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu ilişkide formelleşme ise kısmi aracılık etkisine sahiptir. Elde edilen sonuçlar aracı değişken modeli çerçevesinde aşağıda sırasıyla gösterilmektedir.

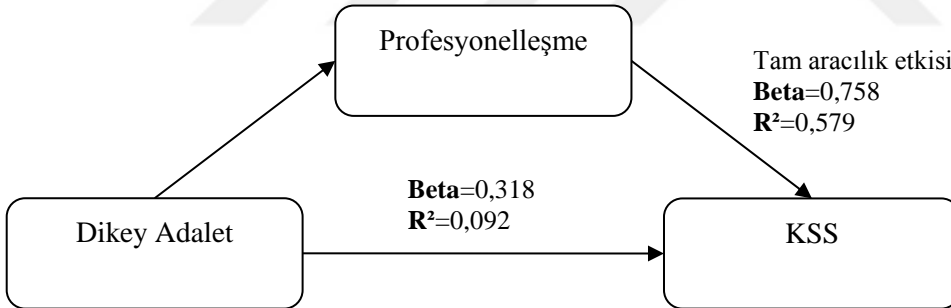
Şekil 30. Dikey Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Formelleşmenin Aracılık Rolü

Dikey adalet algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşmanın alt boyutlarından formelleşmenin aracılık rolüne ilişkin model yukarıda ortaya konmaktadır. Buna göre formelleşme, dikey adalet algısı ve KSS arasındaki ilişkide kısmi aracılık etkisine sahiptir. Bu durumu modelde yer alan beta katsayıları açıklamaktadır. Modele göre dikey adalet algısı tek başına KSS'deki değişimin %9,2'sini açıklarken, formelleşme ve dikey adalet algısı birlikte söz konusu değişimin %32,6'sını açıklamaktadır. Bu durum Tablo 34'te ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

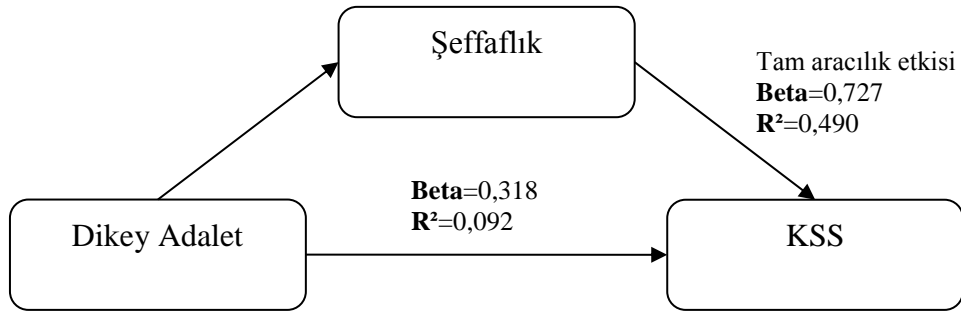
Şekil 31. Dikey Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Özerklikin Aracılık Rolü

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi özerklik, dikey adalet algısı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Bu durum beta katsayıları ile ortaya konmuştur. Buna göre, dikey adalet algısı tek başına KSS'deki değişimin %9,2'sini açıklarken, özerklik ve dikey adalet algısı birlikte söz konusu değişimin %63,2'sini açıklamaktadır. Bu durum Tablo 35'te daha ayrıntılı açıklanmıştır.

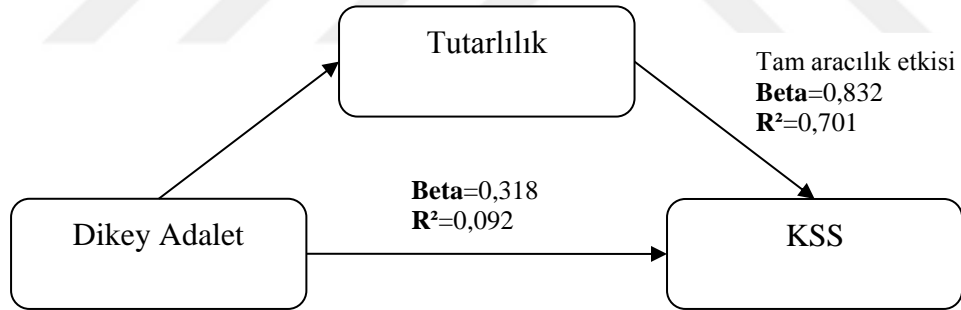
Şekil 32. Dikey Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Profesyonelleşmenin Aracılık Rolü

Şekilde yer alan veriler dikkate alındığında profesyonelleşme, dikey adalet algısı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Beta katsayıları dikkate alındığında, dikey adalet algısı tek başına KSS'deki değişimin %9,2'sini açıklarken, profesyonelleşme ve dikey adalet algısı birlikte söz konusu değişimin %57,9'unu açıklamaktadır. Bu durum Tablo 36'da ortaya konmuştur.

Şekil 33. Dikey Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Şeffaflığın Aracılık Rolü

Buna göre şeffaflık, dikey adalet algısı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Modele göre dikey adalet algısı tek başına KSS'deki değişimin %9,2'sini açıklarken, şeffaflık ve dikey adalet algısı birlikte söz konusu değişimin %49'unu açıklamaktadır. Tablo 37'de söz konusu ilişkiye yönelik veriler detaylandırılmıştır.

Şekil 34. Dikey Adalet Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Tutarlılığın Aracılık Rolü

Söz konusu şekilden görüleceği üzere tutarlılık, dikey adalet algısı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Bu etki beta katsayılarıyla açıklamaktadır. Buna göre, dikey adalet algısı tek başına KSS'deki değişimin %9,2'sini açıklarken, tutarlılık ve dikey adalet algısı birlikte söz konusu değişimin %70,1'ini açıklamaktadır. Tablo 38'de bu ilişkinin ayrıntılarına yer verilmiştir.

3.10.2.6. Ceza Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

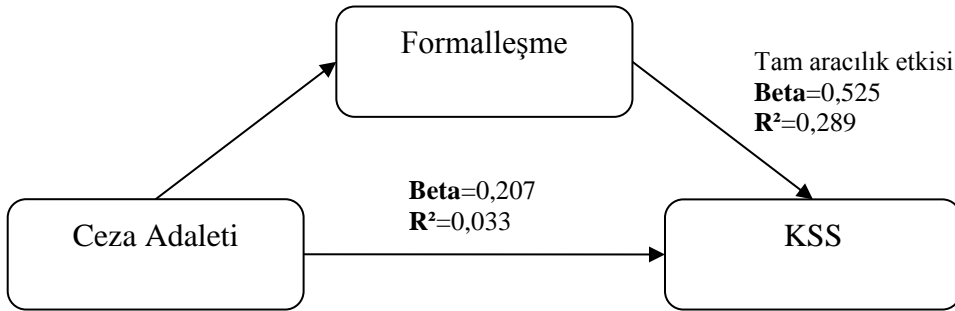
Ceza adaleti algısı ile KSS uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşmanın her bir alt boyutunun (formalleşme, özerklik, profesyonelleşme, şeffaflık, tutarlılık) aracılık etkisi aşağıdaki tabloda topluca sunulmuştur.

Tablo 55. Ceza Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Kurumsallaşmanın Boyutları	Ceza Adaleti Algısı	Kurumsallaşma Boyutları, Ceza Adaleti Algısı	Aracılık Etkisi
Beta Değerleri			
Formalleşme	0,207	0,525 0,090	Tam
Özerklik	0,207	0,798 -0,005	Tam
Profesyonelleşme	0,207	0,765 0,006	Tam
Şeffaflık	0,207	0,706 0,002	Tam
Tutarlılık	0,207	0,830 0,066	Tam

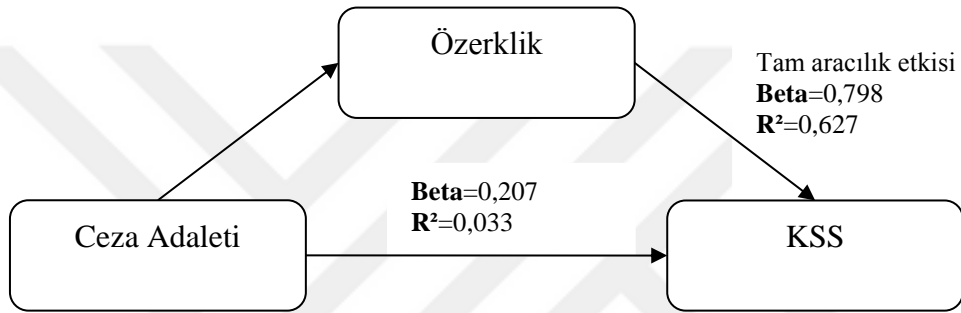
Bağımlı Değişken: KSS

Yukarıda yer alan tablodaki değerler, ceza adaleti algısı ile KSS uygulamaları arasındaki ilişkide, kurumsallaşma alt boyutlarının tamamının tam aracılık etkisine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar aracı değişken modeli çerçevesinde aşağıda sırasıyla gösterilmektedir.

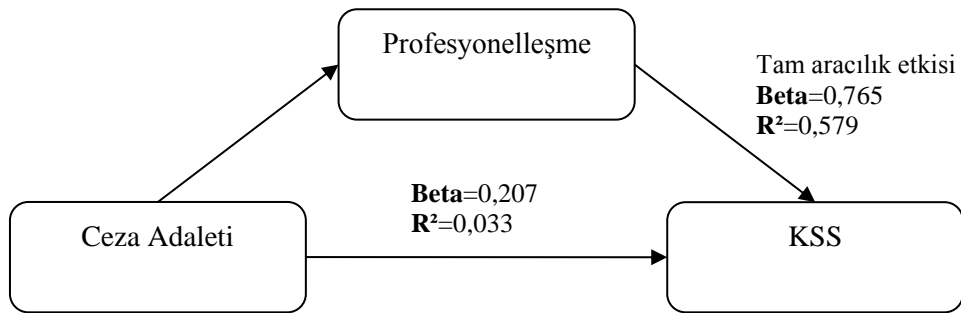
Şekil 35. Ceza Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Formalleşmenin Aracılık Rolü

Ceza adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşmanın alt boyutlarından formalleşmenin aracılık rolüne ilişkin model yukarıda ortaya konmaktadır. Buna göre formalleşme, ceza adaleti algısı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Bu durumu modelde yer alan beta katsayıları açıklamaktadır. Modele göre ceza adaleti algısı tek başına KSS'deki değişimin %3,3'ünü açıklarken, formalleşme ve ceza adaleti algısı birlikte söz konusu değişimin %28,9'unu açıklamaktadır. Bu durum Tablo 39'da ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

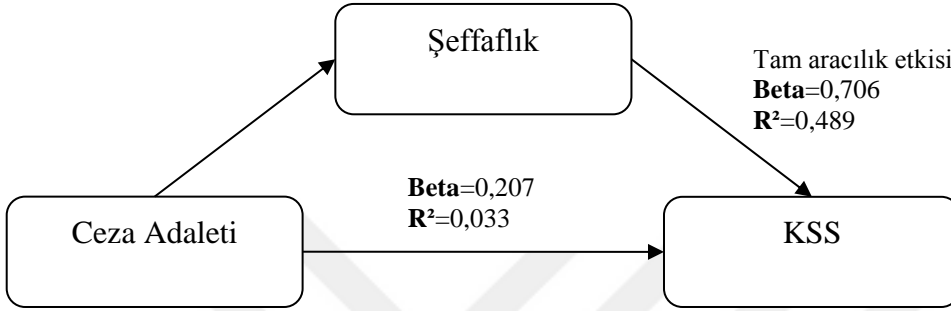
Şekil 36. Ceza Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Özerkliğ'in Aracılık Rolü

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi özerklik, ceza adaleti algısı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Bu durum beta katsayıları ile ortaya konmuştur. Buna göre, ceza adaleti algısı tek başına KSS'deki değişimin %3,3'ünü açıklarken, özerklik ve ceza adaleti algısı birlikte söz konusu değişimin %62,7'sini açıklamaktadır. Bu durum Tablo 40'da daha ayrıntılı açıklanmıştır.

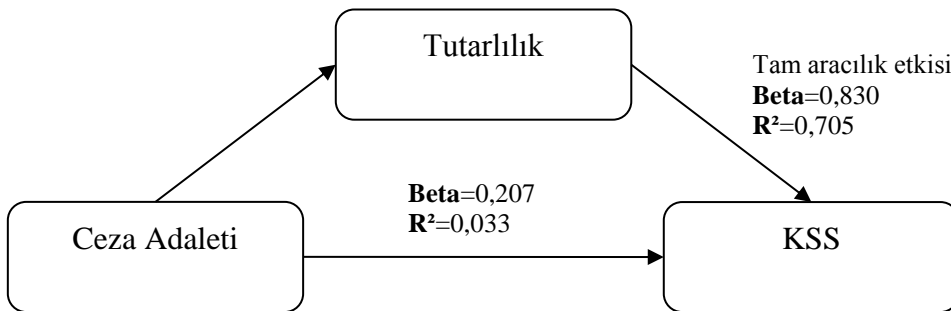
Şekil 37. Ceza Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Profesyonelleşmenin Aracılık Rolü

Şekilde yer alan veriler dikkate alındığında profesyonelleşme, ceza adaleti algısı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Beta katsayıları dikkate alındığında, ceza adaleti algısı tek başına KSS'deki değişimin %3,3'ünü açıklarken, profesyonelleşme ve ceza adaleti algısı birlikte söz konusu değişimin %57,9'unu açıklamaktadır. Bu durum Tablo 41'de ortaya konmuştur.

Şekil 38. Ceza Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Şeffaflığın Aracılık Rolü

Buna göre şeffaflık, ceza adaleti algısı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Modele göre ceza adaleti algısı tek başına KSS'deki değişimin %3,3'ünü açıklarken, şeffaflık ve ceza adaleti algısı birlikte söz konusu değişimin %48,9'unu açıklamaktadır. Tablo 42'de söz konusu ilişkiye yönelik veriler detaylandırılmıştır.

Şekil 39. Ceza Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Tutarlılığın Aracılık Rolü

Söz konusu şekilden görüleceği üzere tutarlılık, ceza adaleti algısı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Bu etki beta katsayılarıyla açıklamaktadır. Buna göre, ceza adaleti algısı tek başına KSS'deki değişimin %3,3'ünü açıklarken, tutarlılık

ve ceza adaleti algısı birlikte söz konusu değişimin %70,5'ini açıklamaktadır. Tablo 43'te bu ilişkinin ayrıntılarına yer verilmiştir.

3.10.2.7. Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Arasındaki İlişkide Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

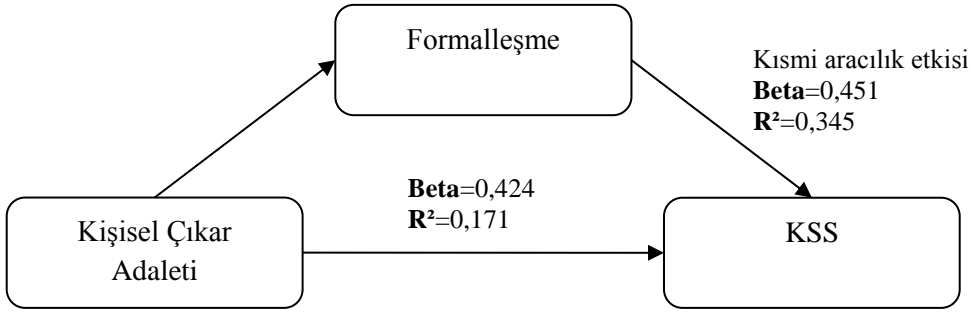
Kişisel Çıkar adaleti algısı ile KSS uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşmanın her bir alt boyutunun (formalleşme, özerklik, profesyonelleşme, şeffaflık, tutarlılık) aracılık etkisi aşağıdaki tabloda topluca sunulmuştur.

Tablo 56. Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Kurumsallaşmanın Aracılık Rolüne Yönelik Bulgular

Kurumsallaşmanın Boyutları	Kişisel Çıkar Adaleti Algısı	Kurumsallaşma Boyutları, Kişisel Çıkar Adaleti Algısı	Aracılık Etkisi
Beta Değerleri			
Formalleşme	0,424	0,451 0,267	Kısmi
Özerklik	0,424	0,756 0,091	Tam
Profesyonelleşme	0,424	0,710 0,144	Kısmi
Şeffaflık	0,424	0,639 0,170	Kısmi
Tutarlılık	0,424	0,786 0,170	Kısmi

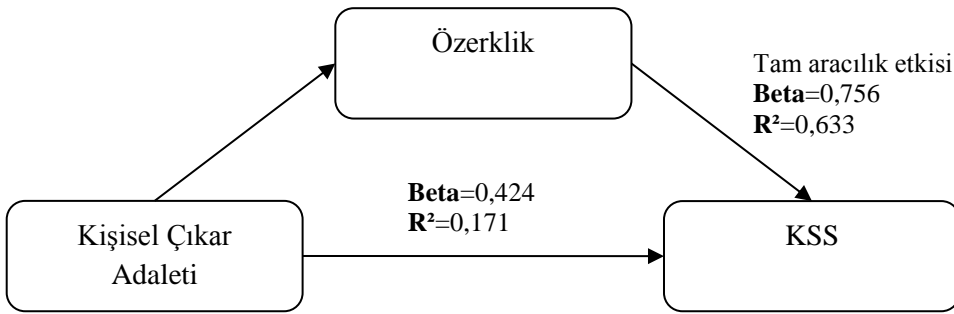
Bağımlı Değişken: KSS

Yukarıda yer alan tablodaki değerler, kişisel çıkar adaleti algısı ile KSS uygulamaları arasındaki ilişkide, kurumsallaşmanın özerklik dışında kalan alt boyutlarının tamamının kısmi aracılık etkisine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu ilişkide özerklik ise tam aracılık etkisine sahiptir. Elde edilen sonuçlar aracı değişken modeli çerçevesinde aşağıda sırasıyla gösterilmektedir.

Şekil 40. Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Formalleşmenin Aracılık Rolü

Kişisel çıkar adaleti algısı ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arasındaki ilişkide kurumsallaşmanın alt boyutlarından formalleşmenin aracılık rolüne ilişkin model yukarıda ortaya konmaktadır. Buna göre formalleşme, kişisel çıkar adaleti algısı ve KSS arasındaki ilişkide kısmi aracılık etkisine sahiptir. Bu durumu modelde yer alan beta katsayıları açıklamaktadır. Modele göre kişisel çıkar adaleti algısı tek başına KSS'deki değişimin %17,1'ini açıklarken, formalleşme ve kişisel çıkar adaleti algısı birlikte söz konusu değişimin %34,5'ini açıklamaktadır. Bu durum Tablo 44'te ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

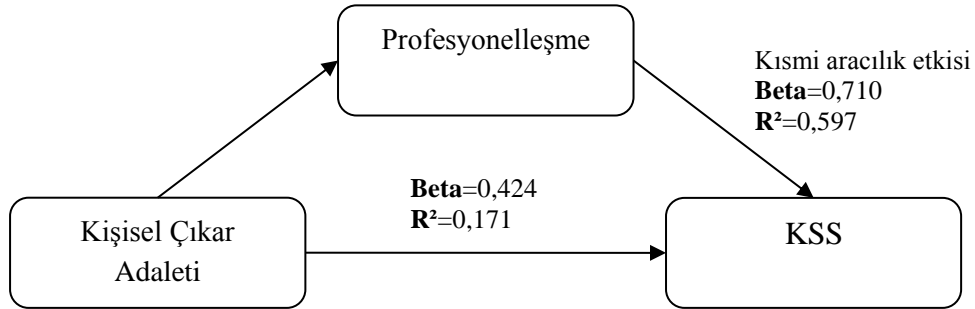

Şekil 41. Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Özerkliğin Aracılık Rolü

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi özerklik, kişisel çıkar adaleti algısı ve KSS arasındaki ilişkide tam aracılık etkisine sahiptir. Bu durum beta katsayıları ile ortaya konmuştur. Buna göre, kişisel çıkar adaleti algısı tek başına KSS'deki değişimin %17,1'ini açıklarken, özerklik ve kişisel çıkar adaleti algısı birlikte söz konusu

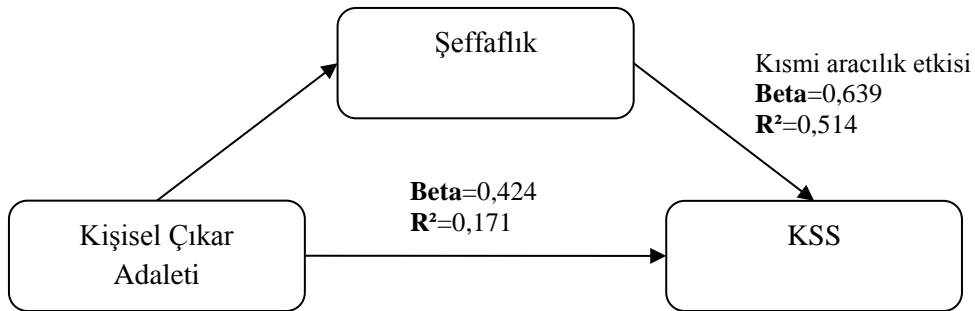

değişimin %63,3'ünü açıklamaktadır. Bu durum Tablo 45'de daha ayrıntılı açıklanmıştır.

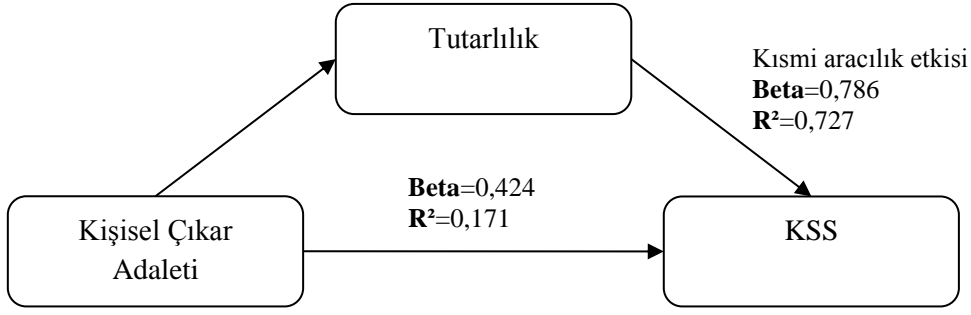
Şekil 42. Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Profesyonelleşmenin Aracılık Rolü

Şekilde yer alan veriler dikkate alındığında profesyonelleşme, kişisel çıkar adaleti algısı ve KSS arasındaki ilişkide kısmi aracılık etkisine sahiptir. Beta katsayıları dikkate alındığında, kişisel çıkar adaleti algısı tek başına KSS'deki değişimin %17,1'ini açıklarken, profesyonelleşme ve kişisel çıkar adaleti algısı birlikte söz konusu değişimin %59,7'sini açıklamaktadır. Bu durum Tablo 46'da ortaya konmuştur.

Şekil 43. Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Şeffaflığın Aracılık Rolü

Buna göre şeffaflık, kişisel çıkar adaleti algısı ve KSS arasındaki ilişkide kısmi aracılık etkisine sahiptir. Modele göre kişisel çıkar adaleti algısı tek başına KSS'deki değişimin %17,1'ini açıklarken, şeffaflık ve kişisel çıkar adaleti algısı birlikte söz konusu değişimin %51,4'ünü açıklamaktadır. Tablo 47'de söz konusu ilişkiye yönelik veriler detaylandırılmıştır.

Şekil 44. Kişisel Çıkar Adaleti Algısı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İlişkisinde Tutarlılığın Aracılık Rolü

Söz konusu şekilden görüleceği üzere tutarlılık, kişisel çıkar adaleti algısı ve KSS arasındaki ilişkide kısmi aracılık etkisine sahiptir. Bu etki beta katsayılarıyla açıklamaktadır. Buna göre, kişisel çıkar adaleti algısı tek başına KSS'deki değişimin %17,1'ini açıklarken, tutarlılık ve kişisel çıkar adaleti algısı birlikte söz konusu değişimin %72,7'sini açıklamaktadır. Tablo 48'de bu ilişkinin ayrıntılarına yer verilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İşletmeler kaynaklarını kâr getirici faaliyetler yanında, sosyal açıdan değer üreten faaliyetlere de tahsis ederler. Bazı işletmeler için topluma zararlı olan çıktıların bertaraf edilmesi bir sosyal sorumluluk iken, bazı işletmeler için toplumsal refaha katkıda bulunmak sosyal sorumluluktur.

Kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) ise kurumların sosyal sorumluluk kapsamında gönüllülük esasına dayalı olarak faaliyetlerini yürütmesi ve sonuçlarını paylaşmasıdır. Bu anlamda kurumlar, yasal sorumluluklarını yerine getirmeleri yanında, paydaşlarının memnuniyetini de gözetilen bir yönetim anlayışıyla hareket etmelidirler.

Kurumları yasal sorumluluk açısından etkileyen en önemli düzenlemelerden biri vergi mevzuatıdır. Bu yönüyle vergisel düzenlemeler KSS'nin bir aracı olarak kabul edilebilir. Vergi kanunlarıyla ortaya konulan KSS uygulamaları, kaynakların verimli dağılımını sağlamak açısından da son derece önemlidir.

Türk vergi sisteminde KSS uygulamaları, kurumların zorla ya da gönüllü olarak yerine getirmesi gereken karma bir sistem olarak kurgulanmıştır. Yasal zorunluluk taşıyan KSS faaliyetlerine ilişkin harcamalar vergi matrahından indirilebilmektedir. Ancak gönüllü olarak yapılan KSS faaliyetlerinin tamamı için bu durum geçerli değildir. Buna rağmen Kurumlar Vergisi Kanunu (KVK) ve Gelir Vergisi Kanunu'nda (GVK) yer alan "İndirimler" kısmı KSS açısından gönüllülük esasına dayalı önemli bir alternatif sunmaktadır. Bahsedilen indirimlere paralel olarak KDV Kanunu'nda da sosyal amaçlı istisnalar mevcuttur. Diğer vergi Kanunları ve bazı Kanunlarda da az miktarda KSS amaçlı istisna ve indirimlerin bulunduğu söylenebilir. Ancak KSS faaliyeti olduğu halde vergi matrahından indirime izin verilmeyen giderler de vardır.

Diğer yandan mükellefler tarafından ortaya konan çoğu KSS uygulamasının henüz vergisel düzenlemelere konu olmadığı da bir gerçektir. Bu anlamda sosyal sorumluluk konusunda, KSS uygulamalarının devletin yükünü alan önemli bir araç olarak değerlendirilerek, bu uygulamalar kapsamında yapılan harcamaların vergi matrahından indirimine yönelik düzenlemelerin hayata geçirilmesi uygun olacaktır.

Bu çalışmanın amacı; vergi ahlâkı ve vergi adaleti algısının KSS uygulamaları üzerindeki etkisini, kurumsallaşmanın aracılık rolünü dikkate alarak ortaya koymaktır.

Bu çerçevede çalışma, kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) kavramı ve vergi ilişkisine odaklanarak, bu iki değişken arasındaki ilişkiyi belli sınırlar içerisinde ortaya koymuştur. Bu kapsamda öncelikle KSS uygulamasıyla (yasal, ekonomik, etik, gönüllü sorumluluk), vergi ahlâk düzeyi ve vergi adaleti algısı (genel, karşılıklı, yatay, dikey adalet, ceza, kişisel çıkar adaleti) ilişkisi incelenmiş, daha sonra kurumsallaşma düzeyinin (formelleşme, özerklik, profesyonelleşme, şeffaflık, tutarlılık) bu ilişkideki aracılık rolü test edilmiştir. Bu ilişkiler Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'nde (OSB) faaliyette bulunan KOBİ'ler üzerinde yapılan araştırmayla incelenmiştir.

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket yöntemi tercih edilmiştir. Söz konusu anket formunun hazırlanmasında; kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının ölçmek üzere Maignan ve Ferrell (2000), vergi ahlâk düzeyini ölçmek üzere Demir (2008), vergi adaleti algısını ölçmek üzere Gilligan ve Richardson (2005) ile Topal (2011), kurumsallaşma düzeyini ölçmek üzere Apaydın (2007) ve Şanal (2011) tarafından geliştirilen ölçeklerden faydalanılmıştır. Elde edilen sonuçlar ise Baron ve Kenny'nin (1986) aracı değişken modeli çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Yapılan korelasyon analizi sonucuna göre KSS değişkeninin alt boyutları ile vergi ahlâkı değişkeni arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır. Aynı biçimde KSS değişkeninin alt boyutları ile vergi adaleti algısı değişkeni arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0,01$). Kurumsallaşma değişkeni ile KSS değişkeninin alt boyutları arasında da pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu bulgular, vergi ahlâk düzeyi ya da vergi adaleti algısı yüksek ya da kurumsallaşma düzeyi yüksek olan kurumların KSS uygulama düzeyinin de yüksek olacağı şeklinde yorumlanabilir.

Benzer şekilde vergi ahlâkı değişkeninin alt boyutları ile kurumsallaşma değişkeni arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir ($p < 0,01$). Vergi adaleti algısının alt boyutları ile kurumsallaşma değişkeni arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre, vergi ahlâk düzeyi ya da vergi adaleti algısı yüksek olan kurumların kurumsallaşma düzeyinin yüksek olacağı düşünülebilir.

Çalışmada Baron ve Kenny'nin (1986) aracı değişken modeli çerçevesinde, KSS uygulamasıyla vergi ahlâk düzeyi ve vergi adaleti algısı arasındaki ilişkide kurumsallaşma düzeyinin aracılık rolünün belirlenmesinde hiyerarşik regresyon analizinden faydalanılmıştır. Vergi ahlâk düzeyi ve kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde kurumsallaşmanın aracılık rolüne yönelik bulgular değerlendirildiğinde, kurumsallaşmanın alt boyutlarından formalleşme ve profesyonelleşme değişkenlerinin kısmi aracılık rolü üstlendiği ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda özerklik, şeffaflık ve tutarlılık değişkenlerinin ise tam aracılık rolü üstlendiği tespit edilmiştir.

Vergi adaleti algısı ve kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ilişkisinde kurumsallaşmanın aracılık rolüne yönelik bulgular değerlendirildiğinde, kurumsallaşmanın alt boyutlarından formalleşmenin, vergi adaleti algısının alt boyutlarından dikey adalet açısından kısmi aracılık rolü üstlendiği tespit edilmiştir. Ayrıca, kurumsallaşmanın alt boyutlarından özerkleşme dışında tüm değişkenlerin vergi adaleti algısının alt boyutlarından kişisel çıkar adaleti açısından kısmi aracılık rolü üstlendiği tespit edilmiştir. Bu çerçevede kurumsallaşmanın geriye kalan alt boyutlarının tamamının vergi adaleti algısının alt boyutları için tam aracılık rolü üstlendiği ortaya çıkmıştır.

Bu bulgular vergi ahlâk düzeyi ve vergi adaleti algısının KSS uygulamaları üzerindeki etkisinin pozitif olduğu, kurumsallaşma düzeyinin ise bu etkiyi daha da güçlendirdiğini ortaya koymaktadır.

Bu araştırma Kayseri OSB'de faaliyet gösteren KOBİ'ler örnekleminde gerçekleştirilmiştir. Yapılan değerlendirmelerin bu kapsamda anlamlı ve geçerli olduğu dikkate alınmalıdır.

Literatür açısından araştırma sonuçlarının Türkiye’de KSS ve vergi alanında yapılacak çalışmalar için bir çerçeve sunduğu söylenebilir. Araştırmacılar, bu çalışmadaki sınırları dikkate alarak farklı örneklemeler üzerinde KSS ve vergi ilişkisini test edebilirler.

Uygulayıcılar açısından ise çalışmanın KSS ve vergi planlaması açısından önemli ipuçları taşıdığı söylenebilir. Bu anlamda çalışmanın kurumsallık yolunda ilerleyen KOBİ’lerin KSS uygulamalarında, vergisel açıdan yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

KSS sadece işletmelerin gerçekleştirmesi gereken bir kavram olarak algılanmamalıdır. KSS uygulamalarının etkin gerçekleşebilmesi için işletme yanında tüm paydaşların bu sürece katılması gerekmektedir. Paydaşlardan biri de Devlettir. Devletin bu konuda ekonomik olarak en önemli aracı ise vergidir. Bu nedenle vergi idaresinin KSS konusunu ayrı ele alması ve uzun vadeli perspektifte zorunlu KSS uygulamalarına ağırlık vermesi uygun olabilir.

Diğer taraftan bazı sosyal konular kurumların kendi başlarına çözemeyeceği kadar büyük ve karmaşık olabilir. Örneğin iklim değişikliği, eğitim düzeyinin artırılması, toplum sağlığı ya da gelir dağılımı adaletsizliği gibi. Bu alanların kamu otoritesi tarafından belirlenerek vergisel düzenlemelere konu edilmesi gerekmektedir. Böylece kurumlar, vergisel anlamda ilgili konularda vergisel teşviklerden faydalanarak, KSS harcamasını vergi planlaması ekseninde gerçekleştirebilir. Bu sayede söz konusu harcama hem somutlaşmış ve belgelenmiş hem de raporlanmış olacaktır. Ayrıca vergisel teşviklerle ülke içine giren doğrudan yatırımların, KSS uygulamaları ile dolaylı olarak vergi yüküne katlanmaları uygun bir seçenek olabilir.

Vergi idaresi vergi tasarımı yaparken “sürdürülebilirlik” konusu çerçevesinde hareket edebilir. Her ne kadar bütçenin adem-i tahsis ilkesine aykırı olsa da, mükellefin gönüllü uyumunun artırılmasına yönelik olarak, bazı alanlarda toplanan vergilerin doğrudan kullanılacağı alan belirtilebilir. Böylece dolaylı KSS uygulamalarına kapı aralanabilir. Özellikle çevre kirliliği ile mücadele alanında yapılan harcamalar KSS uygulamaları olarak değerlendirilebilir. Yapılan harcamalar şeffaf biçimde raporlanabilir.

Türkiye’de Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu bünyesinde, sürdürülebilirlik raporlamasına ilişkin olarak gerekli standartların belirlenerek KSS raporu da yayınlanması zorunlu raporlar arasında yer almalıdır. Ayrıca BIST Sürdürülebilirlik Endeksi’nde vergi ile ilgili bir parametre olmalıdır.

Vergi mevzuatında KSS harcamalarının vergisel boyutuna açıklık getirilmeli, ilgili kanunlarda sadeleştirme yapılmalıdır. Konuya ilişkin olarak her vergi yönünden yapılan/yapılacak düzenlemeler tek tebliğ altında toplanmalı, buna ilişkin sirkülerler yayınlanmalıdır. Ayrıca mükellefleri teşvik bakımında KSS harcamalarında rekortmenler de ilan edilmelidir. Bunun için VUK’ta yer alan vergi mahremiyeti maddesinde düzenleme yapılabilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Argüden, Yılmaz, *Kurumsal Sosyal Sorumluluk*, Arge Danışmanlık Yayınları, İstanbul 2002.

Bayraktaroğlu, Gül, Burcu İlder ve Mustafa Tanyeri, *Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Pazarlamada Yeni Bir Paradigmaya Doğru*, Literatür Yayınları, İstanbul 2009.

Beyanname Düzenleme Rehberi, Vergi Müfettişleri Derneği Yayınları, Ankara 2013.

Boran, Tuğçe G., *Türkiye'den Uygulama Örnekleriyle Kurumsal Sosyal Sorumluluk*, Beta Yayınları, İstanbul 2011.

Cemalcılar, Özgül ve Saime Önce, *Muhasebenin Kuramsal Yapısı*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 1999.

Ceritoğlu, A. Bahar, *Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Kurumların Çevre Bilinci Eksenindeki Uygulamalarının Tüketici Satınalma Davranışı ve Kurum İmajı Algısına Etkisi*, Yalın Yayınları, İstanbul 2011.

Kotler, Philip ve Nancy Lee, *Kurumsal Sosyal Sorumluluk*, (Çev. Sibel Kaçamak), MediaCat Yayınları, İstanbul 2013.

Kurumsal Raporlamada Yeni Dönem: Entegre Raporlama, Tüsiad Yayınları, İstanbul 2015.

Nakip, Mahir, *Pazarlamada Araştırma Teknikleri ve SPSS Uygulamaları*, Seçkin Yayınları, 3. Basım, Ankara 2013.

Öcal, Aslan T., *Kurumların Sosyal Sorumluluğu: Ahlaki Bir Değerlendirme*, Beta Yayınları, İstanbul 2007.

Öztürk, M. Canan, Ömer Torlak, Nuray Tokgöz, Mine Ayman ve Ebru Özgen, *Kurumsal Sosyal Sorumluluk*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2013.

Özüpek, Nejat, *Kurum İmajı ve Sosyal Sorumluluk*, Eğitim Yayınları, 2. Baskı, Konya 2013.

Tak, Bilçin, *Kurumların Sosyal Sorumlulukları ve Paydaş Grupları ile İlişkilerinin Yönetimi*, Beta Yayınları, İstanbul 2009.

Türkiye’de Kurumsal Sosyal Sorumluluk Değerlendirme Raporu, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) Yayınları, Ankara 2008.

Uzun, Ertuğrul, *Adalet Meslek Etiği*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2013.

Yamak, Sibel, *Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramının Gelişimi*, Beta Yayınları, İstanbul 2007.

Yıldız, A.Murat ve İrfan Vural, *Kurumlar Vergisi Beyanname Düzenleme Rehberi*, Kayseri SMMM Odası Yayınları, Ankara 2015.

Makaleler

Akarçay, Çağatay. “Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu”, *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, Cilt:11, Sayı:42, Temmuz 2014, s. 1-11.

Aktan C. Can ve İ.Y. Vural, (2007). Çokuluslu Şirketler ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk, s. 139-146. *In: Kurumsal Sosyal Sorumluluk, İşletmeler ve Sosyal Sorumluluk* (Ed: Coşkun C. Aktan). İktisadi Girişim ve İş Ahlâkı Derneği Yayınları, İstanbul.

- Aktan, C.Can ve Deniz Börü, (2007). Kurumsal Sosyal Sorumluluk, s. 11-36. In: Kurumsal Sosyal Sorumluluk, İşletmeler ve Sosyal Sorumluluk (Ed: Coşkun C., Aktan). İktisadi Girişim ve İş Ahlâkı Derneği Yayınları, İstanbul.
- Apaydın, Fahri. “Kurumsallaşmanın Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Performansına Etkileri”, *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:4 Sayı:7 2008, s.121-145.
- Aydemir, Muzaffer, (2007). Kurumların İşgörenlere Karşı Sosyal Sorumlulukları ve SA 8000 Standardı, s. 99-121. In: Kurumsal Sosyal Sorumluluk, İşletmeler ve Sosyal Sorumluluk (Ed: Coşkun C. Aktan). İktisadi Girişim ve İş Ahlâkı Derneği Yayınları, İstanbul.
- Başar, A. Banu ve Mehmet Başar, “Sosyal Sorumluluk Raporlaması ve Türkiye’deki Durumu”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:6, Sayı:2, Ocak 2006, s. 213-230.
- Baron, Reuben M. and David A. Kenny, “The Moderator-Mediator Variable Distinction in Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, and Statistical Considerations”, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 51, No. 6, 1986, p. 1173-1182.
- Carroll, Archie B. “The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders” *Business Horizons*, Vol. 34, Issue 4, July 1991, p. 39-48.
- Cingöz, Ayşe ve A. Asuman Akdoğan, “İşletmelerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Faaliyetleri: Kayseri İli’ nde Bir Uygulama”, *Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012, 16(3), s.331-349.

- Çelik, Adnan, (2007). Şirketlerin Sosyal Sorumlulukları, s.61-84. *In: Kurumsal Sosyal Sorumluluk, İşletmeler ve Sosyal Sorumluluk* (Ed: Coşkun C. Aktan). İktisadi Girişim ve İş Ahlâkı Derneği Yayınları, İstanbul.
- Dalyan, Figen, (2007). Sosyal Sorumluluğun Temelleri, s. 45-60. *In: Kurumsal Sosyal Sorumluluk, İşletmeler ve Sosyal Sorumluluk* (Ed: Coşkun C., Aktan). İktisadi Girişim ve İş Ahlâkı Derneği Yayınları, İstanbul.
- Donaldson, Thomas and Lee E. Preston, “The Stakeholder Theory of the Corporation: Concepts, Evidence, and Implications” *Academy Of Management Review*, Vol. 20, Issue 1, January 1995, p. 65-91.
- Dowling, Grahame R: "The Curious Case of Corporate Tax Avoidance: Is it Socially Irresponsible?", *Journal Of Business Ethics*, Vol. 124, Issue 1, September 2014, p. 173-184.
- Erol, Mikail, İsmail Elagöz ve Ahmet Şahbaz, “Sosyal Sorumluluk Anlayışının İşletmelerde Algılanma Düzeylerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:46, Nisan 2010, s. 58-65.
- Erol, Nilüfer. “Küreselleşme Sürecinde Örgütleri Yeniden Düşünmek”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt:4, Sayı:7, Kış 2010, s. 79-89.
- Friedman, Milton. “The Social Responsibility of Business is to Increase Its Profits”, *The New York Times*, September 13, 1970, p.33.
- Gilligan, George and Grant Richardson, “Perceptions of Tax Fairness and Tax Compliance in Australia and Hong Kong: A Preliminary Study”, *Journal of Financial Crime*, 2005, v.12 (4), p. 331-343.

- Hasseldine, John and Gregory Morris, "Corporate Social Responsibility and Tax Avoidance: A Comment and Reflection." *Accounting Forum*, Vol. 37, Issue 1, March 2013, p. 1-14.
- Maignan, Isabelle and O.C. Ferrell, "Measuring Corporate Citizenship in Two Countries: The Case of the United States and France", *Journal of Business Ethics*, 2000, v.23, p. 283-297.
- Özel, Salih. "Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı ve Vergi İlişkisi", *E-Yaklaşım Dergisi*, Sayı 27, Ekim 2005, s. 1-7.
- Özkol, A. Erdal, Muhsin Çelik ve Seçkin Gönen, "Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı ve Muhasebenin Sosyal Sorumluluğu", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:27, Ocak 2005, s. 134-145.
- Porter, Michael E. and Mark R. Kramer, "The Competitive Advantage of Corporate Philanthropy", *Harvard Business Review*, Vol. 80, Issue 12, December 2002, p. 56-68.
- Schwartz, Mark S. and Archie B. Carroll, "Corporate Social Responsibility: A Three-Domain Approach" *Business Ethics Quarterly*, Vol. 13, Issue 4, October 2003, p. 503-530.
- Sethi, S. Prakash. "Dimensions of Corporate Social Performance an Analytical Framework", *California Management Review*, Vol. 17, April 1975, p. 58-64.
- Sikka, Prem. "Smoke and Mirrors: Corporate Social Responsibility and Tax Avoidance", *Accounting Forum*, Vol. 34, Issue 3, September 2010, p. 153-168.
- Steele, Rob. "ISO 26000: Zamanı Gelen Bir Standart", *TSE Standard Ekonomik ve Teknik Dergisi*, Sayı:612, Mayıs 2013, s. 15-19.

Sürmen, Yusuf ve Davut Aygün, “İşletmelerde Sosyal Raporlama”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:26, Ocak 2005, s. 35-42.

Tezler

Aksoy, Çağrı, *Sürdürülebilirlik Performansının Değerlendirilmesine Yönelik Ölçek Önerisi ve Türkiye’deki İşletmelerde Uygulaması*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Demir, İhsan Cemil, *Vergi Ahlâkı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2011 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Gülmez, Murat, *Türk, Amerikan, İngiliz ve Fransız Şirketlerinin Web Siteleri Aracılığı ile Gerçekleştirdikleri Kurumsal Sosyal Sorumluluk İletişimi Üzerine Bir Araştırma*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2012 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Kaya, Hatice Pınar, *Türkiye’de Faaliyet Raporu Denetimi: İlgili Tarafların Görüşleri Çerçevesinde Tespitler, Değerlendirmeler ve Öneriler*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2014 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Kaynar, Burcu, *Kurumsal Sosyal Sorumluluk Anlayışına Dayalı Sosyal Raporlamanın İşletme Performansı Üzerine Etkisi: Türkiye Uygulaması*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2011 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Özgüç, Erkan, *Kurumsal Sosyal Sorumluluk*, Sermaye Piyasası Kurulu, Ankara 2005 (Yayımlanmamış Yeterlik Etüdü).

Sarıkaya, Muammer, *Kurumsal Sosyal Sorumluluğa Bir Bakış: Paydaş Teorisi*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2008 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Şanal, Musa, *Aile İşletmelerinde Kurumsallaşma ve Kurumsal Girişimcilik Üzerine Bir Araştırma*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2011 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Turgut, Nafiz, *Yönetmelik Süreçte Kurumsal Sosyal Sorumluluk*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Topal, Mehmet Hanefi, *Refah Devletine Yönelik Tutumlar ve Vergi Adaleti Algısı: Türkiye Üzerine Bir Araştırma*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 2011 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Yasa ve Yönetmelikler

1 Seri No'lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği, T.C. Resmi Gazete, 3 Nisan 2007, Sayı: 26482.

4 Seri No'lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği, T.C. Resmi Gazete, 13 Ağustos 2009 Sayı: 27318.

7 Seri No'lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği, T.C. Resmi Gazete, 31 Aralık 2012, Sayı: 28514 (4. Mükerrer).

KDV Genel Uygulama Tebliği, T.C. Resmi Gazete, 26 Nisan 2014, Sayı: 28983.

Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (Seri:IV No:56), T.C. Resmi Gazete, 30 Aralık 2011, Sayı: 28158.

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik, T.C. Resmi Gazete, 18 Kasım 2005, Sayı: 25997.

Şirketlerin Yıllık Faaliyet Raporunun Asgari İçeriğinin Belirlenmesi Hakkında Yönetmelik, T.C. Resmi Gazete, 28 Ağustos 2012, Sayı: 28395.

İnternet Kaynakları

5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu Gerekçesi. TBMM.

<http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss1192m.htm> (07.02.2014).

AA1000. (2014). AccountAbility.

<http://www.accountability.org/standards/index.html> (11.09.2014).

Ahilik. (2013). Vikipedi. http://tr.wikipedia.org/wiki/Ahilik#cite_ref-4 (28/11/2013).

Bangladeş İş Kazası. (2013). Ntvmsnbc.

<http://www.ntvmsnbc.com/id/25438871> (12/09/2014).

BIST Sürdürülebilirlik Endeksi. (2014). Borsa İstanbul.

<http://borsaistanbul.com/endeksler/bist-pay-endeksleri/surdurulebilirlik-endeksi>
(10/09/2014).

Firma Listesi. (2015). KOSB.

<http://www.kayseriosb.org/firmalar> (08.06.2015).

GRI'nin Dünya Çapındaki Ağı. (2013) . GRI.

www.globalreporting.org/languages/Turkish/Pages/GRI%E2%80%99nin-D%C3%BCnya-%C3%87ap%C4%B1ndaki-A%C4%9F%C4%B1.aspx (25.11.2013)

KSS ve Sürdürülebilirlik. (2014). BIST.

<http://www.borsaistanbul.com/kurumsal/sosyal-sorumluluk> (16/09/2014).

Küresel İşbirliği Anlaşması. 10 Ülke (2016). UN.

<http://www.globalcompactturkiye.org/global-compact-turkiye/10ilke/> (17/03/2016).

Küresel İşbirliği Anlaşmasını İmzalayan Türk Şirketleri (2014). UN.

[https://www.unglobalcompact.org/participants/search?utf8=%E2%9C%93&commit=Search&keyword=&country\[\]=202&joined_after=&joined_before=&business](https://www.unglobalcompact.org/participants/search?utf8=%E2%9C%93&commit=Search&keyword=&country[]=202&joined_after=&joined_before=&business)

[_type=all&sector_id=&listing_status_id=all&cop_status=all&organization_type_id=&commit=Search](#) (23/10/2014).

SA 8000. (2014) . SAI. SA 8000. (2014) . SAI.

<http://www.saasaccreditation.org/certifacilitieslist.htm> (21.10.2014).

EKLER

EK: ANKET FORMU

ARAŞTIRMA ANKETİ

Sayın Katılımcı,

Bu anket, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı bünyesinde yürütülen bir doktora tez çalışması kapsamındaki araştırmaya veri desteği sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Bu çalışma, Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'nde bulunan KOBİ yöneticilerinin kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları, kurumsallaşma, vergi ahlâkı ve vergi adaleti algısına yönelik soruları içermektedir.

Söz konusu sorulara verdiğiniz cevaplar kesinlikle sizi ve firmanızı tanıtıcı nitelikte olmayıp, sadece araştırma kapsamındaki bütün firmalara ilişkin genel sonuçlara ulaşmada kullanılacaktır. Böylece elde edilen sonuçlar yalnızca bilimsel nitelik taşıyan yayın, sunum vb. materyallerde yer alacaktır. İlgilendiğiniz ve soruları yanıtladığınız için şimdiden çok teşekkür eder, işlerinizde başarılar ve esenlikler dileriz.

Salih POLAT
Erciyes Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Programı
KAYSERİ
polatsalih@gmail.com
0505 226 77 87

Prof. Dr. Azzem ÖZKAN
Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F.
İşletme Anabilim Dalı
Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı
KAYSERİ
azzem@erciyes.edu.tr
0352 207 66 66/ 30106

I. Bölüm

Lütfen demografik özelliklerinizle ve firmanızla ilgili fikir edinmek için oluşturulmuş bu bölümde, size ilişkin kutucuğu [X] işareti koyarak belirtiniz.

1. Cinsiyetiniz ( ) Kadın ( ) Erkek
2. Yaşınız ( ) 20-30 ( ) 31-40 ( ) 41-50 ( ) 51-60 ( ) 61-Üzeri
3. İşletmedeki Statünüz: _____
4. İşletmenizin Faaliyet Gösterdiği Sektör (NACE Kodu) _____
5. İşletmenizin Faaliyet Süresi: 1-10 ( ) 11-20 ( ) 21-30 ( ) 31-40 ( ) 41-Üzeri ( )
6. İşletmedeki Çalışan Sayısı: 1-9 ( ) 10-49 ( ) 50-249 ( ) 250-Üzeri ( )
7. İşletmenizin Yıllık Net Satış Hâsılatı (2014 Yılı):
0-1 Milyon TL ( ) 1-8 Milyon TL ( ) 8-40 Milyon TL ( ) 40 Milyon TL Üzeri ( )
8. İşletmenizin Bilanço Aktif Toplamı (2014 Yılı):
0-1 Milyon TL ( ) 1-8 Milyon TL ( ) 8-40 Milyon TL ( ) 40 Milyon TL Üzeri ( )

II. Bölüm

Anketin bu bölümünde kurumsal sosyal sorumluluk, kurumsallaşma, vergi ahlâkı ve vergi adaleti algısına yönelik sorular yer almaktadır. Lütfen aşağıda yer alan ifadelere ne ölçüde katıldığınızı ifadenin karşısına [X] işareti koyarak belirtiniz. Araştırmanın amacına ulaşabilmesi için bütün ifadelere eksiksiz cevap verilmesi büyük önem taşımaktadır.

1. Kesinlikle Katılmıyorum 2. Katılmıyorum 3. Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum 4. Katılıyorum 5. Kesinlikle Katılıyorum		1	2	3	4	5
1	Firmamız işe alma ve personel hakları konusunda düzenlenen tüm yasalara uymaktadır.					
2	Firmamız işgücü çeşitliliğini teşvik eden/destekleyen programlara sahiptir.					
3	Yöneticilerimiz, ilgili yasalara uymaya çalışırlar.					
4	Firmamızdaki içsel politikalar, işgücünün terfisi ve ücretlendirilmesi konusunda ayrımcılığı önleyecek şekilde düzenlenmiştir.					
5	Firmamız üretim/operasyon maliyetlerini sürekli düşürmeye çalışır.					
6	Firmamız kârını maksimize etme konusunda başarılıdır.					
7	Üst yönetim, işletmemiz için uzun-dönemli stratejiler oluşturur.					
8	Firmamız işgücü verimliliğini yakından izler.					
9	Firmamız güvenilir bir firma olarak tanınır.					
10	İş arkadaşları ve iş ortaklarına yönelik adil davranma, işgören değerlendirme sürecimizin ayrılmaz/temel bir parçasıdır.					
11	Firmamızda, çalışanların her türlü usulsüzlüğü rapor etmesi için gizli bir bildirim sistemi vardır.					
12	Firmamız kapsamlı iş ahlaki kurallarına sahiptir.					
13	Firmamızın satış personeli ve çalışanları müşterilere ihtiyaç duydukları bilgileri tam ve doğru bir şekilde sağlarlar.					
14	Firma politikalarımız işgörenlerimize, iş ve çalışma yaşamını dengelemeleri konusunda kolaylık sağlar.					
15	Firmamız ilave eğitim almak isteyen işgörenlere destek sağlar.					
16	Firmamızda enerji ve malzeme israfını en aza indirecek bir program uygulanmaktadır.					
17	Firmamız yerel işletmelerle işbirliği halindedir.					
18	Firmamız yardım kuruluşlarına bağışta bulunur.					

1. Kesinlikle Katılmıyorum 2. Katılmıyorum 3. Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum 4. Katılıyorum 5. Kesinlikle Katılıyorum		1	2	3	4	5
1	Firmamızda güvenlik ve çalışma şartları gibi konuları içeren bilgi kitapçığı bulunmaktadır.					
2	Firmamızda çalışanlar için yazılı operasyon talimatları bulunmaktadır.					
3	Firmamızda prosedürleri ve sabit kuralları içeren el kitapçığı bulunmaktadır.					
4	Çalışanların görev, yetki ve sorumlulukları yazılı hale getirilmiştir.					
5	Çalışanlar toplum yararını gözeterek işlerini yürütürler.					
6	Çalışanlar mesleki alanlarıyla ilgili ilke ve kurallara uygun kararlar vermektedir.					
7	Çalışanlar mesleklerine bağlıdır.					
8	Firmamızdaki profesyonellerin karar verme özerklikleri yüksektir.					
9	Firmamızda çalışanların yetki ve sorumluluk alanına müdahale edilmez.					
10	Çalışanlar işi yapmalarına ve yeteneklerine göre terfi alırlar.					
11	Firmamızda uzmanlaşma vardır.					

12	İşe yeni alınacak kişilerin belirlenmesinde profesyoneller söz sahibidir.					
13	Çalışanlar işi yapmalarına ve yeteneklerine göre ödüllendirilmektedir.					
14	Amaçların belirlenmesinde aile dışı çalışanların da fikirleri alınır.					
15	Finansman yönetimi sorumluluğu uzman kişilere devredilir.					
16	Firmamızda, yönetim kurulunda görev yapacak yöneticilerin belirlenmesine yönelik, tarif edilmiş standart kriterler bulunmaktadır.					
17	Firmamızın faaliyetleri sektörel, mesleki ve devlet kurumlarınca belirlenen standartlara uygun olarak yürütülmektedir.					
18	Firmamızla ilgili bilgilere ilgili kişi ve kuruluşlarca ulaşılabilir.					
19	Firmamızın misyon, strateji ve eylemleri birbiriyle uyumludur.					
20	Firmamızda iş süreçleri ile örgüt yapısı uyumludur.					
21	Firmamız diğer kurumlara, müşterilere ve çalışanlara verdiği sözleri tutmaktadır.					
22	Firmamızdaki iş süreçleri stratejiye uygundur.					
23	Firmamız benzer durumlarda benzer tepkiler verir.					
24	Firmamızda alınan kararlar, firma vizyonuna, misyonuna ve stratejisine uygundur.					
25	Firmamızda iş süreçleri ile çalışanların teknik yeterlilikleri uyumludur.					
26	Firmamızda uygulanan eylem, süreç ve yapılar dış denetçilere söylenenden farklı değildir.					
27	Firmamızda ödüllendirme ve cezalandırma, benzer şartlarda herkese aynı uygulanmaktadır.					

	1. Kesinlikle Katılmıyorum	2. Katılmıyorum	3. Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	4. Katılıyorum	5. Kesinlikle Katılıyorum
1	İçinde bulunduğumuz şartlarda vergi kaçırmak bir zorunluluktur.				
2	Hiçbir zaman vergi kaçırmam.				
3	Vergi ödememek ahlâksızlık olarak kabul edilmelidir.				
4	Devletin istediği vergilerin tamamını ödersem iş yapamam.				
5	Vergimi kendi rızamla ve gönüllü olarak öderim.				
6	Vergi kaçırana birisi toplum tarafından ayıplanmalıdır.				
7	Vergi kaçırırsam ve bunu yakın çevrem öğrense çok utanırım.				
8	Ufak tefek vergi kaçakçılığı girişimleri makul karşılanmalıdır.				
9	Ceza ödemeyeceğimi bilsem daha az vergi öderim.				
10	Vergi kaçırana bir mükellefi suçlayamayız.				

	1. Kesinlikle Katılmıyorum	2. Katılmıyorum	3. Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	4. Katılıyorum	5. Kesinlikle Katılıyorum
1	Ülkemizde vergi sistemi öncelikli olarak yoksulluk, işsizlik, eşitsizlik gibi sosyal sorunların çözümüne yönelik olarak en adil biçimde uygulanmaktadır.				
2	Ülkemizde herkes gelirin uygun düzeyde vergi ödemektedir.				
3	Ülkemizde vergi yükü, vergi mükellefleri arasında adil dağıtılmıştır.				
4	Ülkemizde vergi sistemi; sosyal güvenlik, sağlık sigortası, eğitim yardımı, çocuk yardımı, konut yardımı ve benzeri sosyal yardım programları için adil biçimde kullanılmaktadır.				
5	Ülkemizde herkes ödeme gücüne uygun vergi ödemektedir.				
6	Ülkemizde genel olarak alınan vergiler adildir.				
7	Ülkemizde zengin insanlar ödemeleri gereken vergiyi tam olarak ödemektedir.				
8	Ülkemizde başta yoksul, muhtaç, yaşlı, işsiz gibi düşük gelirli mükelleflerin vergi yükü oldukça düşüktür.				

9	Ülkemizde muafiyet, indirim ve istisna gibi vergi ayrıcalıkları hak edenlere tanınmaktadır.					
10	Yaptığım vergi ödemelerine karşılık, devletin bana sağladığı sosyal güvenlik, sağlık sigortası, eğitim yardımı, çocuk yardımı, konut yardımı ve benzeri sosyal destekler yeterli düzeydedir.					
11	Ülkemizde yoksul kişilere sağlanan muafiyet, indirim ve istisna gibi vergi ayrıcalıkları zenginlere göre daha yüksektir.					
12	Devletin bana sağladığı hizmetleri dikkate aldığımda, ödediğim verginin tam karşılığı olduğunu düşünüyorum.					
13	Bana göre ülkemizde aynı gelir düzeyine sahip kişiler aynı düzeyde vergi ödemektedirler.					
14	Ülkemizde benimle aynı gelir düzeyine sahip herkesin benim ödediğim kadar vergi ödediğini düşünüyorum.					
15	Ülkemizde aynı gelir düzeyine sahip herkese aynı düzeyde muafiyet, indirim ve istisna gibi vergi ayrıcalıkları sağlanmaktadır.					
16	Ülkemizde kişilerin gelirleri arttıkça daha fazla vergi öderler.					
17	Ülkemizde gelir düzeyi çok düşük olanlar, çok düşük oranda vergi öderler.					
18	Ülkemizde yüksek gelirli zenginler yüksek oranda vergi öderler.					
19	Ülkemizde vergi cezaları adildir.					
20	Ülkemizde vergi kaçırınlar, kaçırıkları verginin cezasını tam olarak ödemektedirler.					
21	Ülkemizde vergi kaçırınlar hak ettikleri cezayı zamanında görmektedirler.					
22	Üzerime düşen verginin tamamını ödemiyorum.					
23	Benimle aynı yaşam standardına sahip olanlar ile kendimi karşılaştırdığımda, onlarla aynı vergi ayrıcalıklarına sahip olduğumu düşünürüm					
24	Vergi sistemimiz, benden daha yüksek gelirlilere göre bana daha fazla muafiyet, indirim ve istisna gibi vergi ayrıcalıkları sağlamaktadır.					

Anketimiz burada sona ermiştir. Araştırmaya katkıda bulunduğunuz için teşekkür ederiz.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: Salih POLAT

Uyruğu: Türkiye (TC)

Doğum Tarihi ve Yeri: 24 Nisan 1980, Münih

Medeni Durumu: Evli

Tel: +90 352 232 23 90

Fax: +90 352 231 02 43

email: polatsalih@gmail.com

Yazışma Adresi: Gültepe Mah. Bağözü Sok. No:13/10 Melikgazi KAYSERİ

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme	2008
Lisans	Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat	2005
Lise	Melikgazi Lisesi, Kayseri	2001

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2007- Halen	Maliye Bakanlığı	Vergi Müfettişi
2006–2007	Maliye Bakanlığı	Gelir Uzman Yrd.

YABANCI DİL

İngilizce

YAYINLAR

1. Polat, Salih ve Hasan Katırcı "Finans Sektöründe Risk Teşhisi ve Risk Raporu", *Vergi Raporu Dergisi*, Sayı:185, ss. 9-23, (2015).
2. Polat, Salih ve Hasan Katırcı "Uzlaşma Müessesesi ile Hedeflenenler ve Gerçekleşenler", *E-Yaklaşım Dergisi*, Sayı:265, (2015).
3. Polat, Salih, "Tasfiye İşlemlerinin Vergisel Açıdan İncelenmesi", *Maliye Postası Dergisi*, Sayı:811, ss. 58-74, (2014).
4. Polat, Salih, "Leasing İşlemleri ve Muhasebesi", *Vergi Raporu Dergisi*, Sayı:176, ss. 131-143, (2014).
5. Polat, Salih, "TMS 7 Nakit Akış Tabloları", *Maliye Postası Dergisi*, Sayı:777, ss. 87-94, (2013).
6. Polat, Salih, "Bilgisayarlı Denetim ve SESAM Programına Bakış", *E-Yaklaşım Dergisi*, Sayı:241, (2013).
7. Polat, Salih, "TMS 23 Borçlanma Maliyetleri Standardı ile Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulamaları Arasındaki Farklılıkların Vergi Mevzuatı Kapsamında Değerlendirilmesi", *KSMMM Erciyes Kayseri SMMM Odası Dergisi*, Sayı:9, ss. 69-70, (2012).
8. Polat, Salih ve Ahmet Koçak, "Vergiden Kaçınma Çerçevesinde Kâr Payı ve İkramiyelerin İncelenmesi", *Maliye Postası Dergisi*, Sayı:754, ss. 110-115, (2012).